

*Collección Antòni Nogués
de versiones en aranés*

37

Era Barraca

Vicente Blasco Ibañez

PRESENTACION

Ua des causes fòrça tractades e discutides sus Era Barraca ei eth decorbir se coma pòt èster qu'ua persona coma Blasco Ibañez, damb actuacions de creences antisistema, e en tot cas damb mentalitat progressista de compromés damb es mès desafavorits, podie auer escrit aguesta emblematica òbra en castelhan e non pas en catalan, ena varianta valenciana. Es arguments son frut deth sòn temps.

Non vam a persutar e apregondir sus es possibles rasons... Dempús de Vicente Blasco Ibañez se hec ua traduccion ath valencian per Miquel Duran en 1927. Però d'açò ja hè lèu lèu un siècle, e ère hèta emplegant ua ortografia non normalizada, e per açò darrèrament ua auta traduccion mès proxima ara realitat lingüistica, hèta per Francesc Bayarri e publicada en 2016, a recebut ua grana acceptacion e reconeishement.

Trobam especiaument endonviada, en Nogués, era traduccion deth personatge «Pimentó» per un «Peberòt» aranés, o eth de Barret (nòm pròpi) per Capèth... Aguesta ei ua des darrères traduccions hètes per Nogués e mòstre ua capacitat fòrça mès elaborada ena conversion ar aranés.

Pimentó ditz «Recontracordons» quan se n'entère qu'ua família sancera va a trabalhar es tèrres maladides deth sòn oncle. Aqueth «Recontracordons» se convertís en un endonviat e genuïn «Redena» de *Peberòt* aranés.

Era Barraca ei era istòria d'ua família de deseretats, de gent damb dificultats de superviuença, de travalhadors deth camp valencian qu'auien de compartir es beneficis damb es propietaris dera terra.

Era prumèra traduccion ath francés, recebec eth títol de «Terres maudites» (òbra de Georges Hérelle) e siguec un exit extraordinari. Adaptar-se ath sentit dera expression en ua lengua diferenta dera originau ei un travalh elaborat que jamès podem qualificar de simple. E que mèrque era personalitat deth traductor.

Blasco Ibañez, tot e auer escrit Era Barraca en castelhan se declarue fòrça valencian, «*todo lo que se pueda ser de valenciano*». Er emplec finalament deth castelhan responie a ues circonstàncies d'aqueith moment en qu'eth valencianisme non auie cap de preséncia sociau, tot e que Blasco ère un republican autonomista. Cau pensar que ara es causes aurien estat diferentes e que de ben segur li plaserie de poder veir era sua òbra en occitan.

Era melhor manèra de comprobar era adequacion dera lengua de Blasco Ibañez adaptada ar aranés ei era comparacion d'un bocin originau damb era sua adaptacion. Veigam ua extraordinària descripcion:

«El corral, cercado antes con podridos cañizos, tenía ahora paredes de estacas y barro, pintadas de blanco, sobre cuyos bordes correteaban las rubias gallinas y se inflamaba el gallo, irguiendo su cabeza purpúrea.... En la plazoleta, frente á la barraca, florecían macizos de dompedros y plantas trepadoras. Una fila de pucheros deportillados pintados de azul servían de macetas sobre el banco de rojos ladrillos, y por la puerta entreabierta veíase la cantarera nueva, con sus chapas de blancos azulejos y sus cántaros verdes de charolada panza: un conjunto de reflejos insolentes que quitaban la vista al que pasaba por el inmediato camino».

En aranés de Nogués, hè atau: «Eth corrau, embarrat abans damb poirides canes, auie ara parets d'estaques e hanga, pintades de blanc, qu'ath sòn entorn corretejauen es ròies garies e s'alugaue eth poth, lheuant era sua tèsta porprada... Ena placeta, dauant dera barraca, florien massissi de flors de net e plantes escalaires. Ua ringlèra de topins esberecadí pintats de blu servien de torretes sus eth banc de ròis tòchos, e pera pòrta miei dubèrta se vedie eth lòc des cantres nau, damb es sues plaques de blanques rajòles e es sòns centres verds d'envernissada tripa: un ensembs de reflèxi insolents que li treiguien era vista ath que passaueth camin deth dauant».

Me demani se un valencian que non auesse viscut era diglossia dera sua lengua front ath castelhan, qu'auesse eth madeish coneishement deth castelhan que der occitan (teoria impossibla), que sonque coneishesse era lengua catalana ena sua forma dialectau deth sòn parçan... me qüestioni se non aurie mès familiaritat e ua major identificacion emocionau damb era version aranesa que damb era version castelhana. Me demani s'era forma castelhana non serie mès agressiva as sentits valencians qu'era forma aranesa.

Jusèp Loís Sans Sucasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana

ERA BARRACA

Vicente Blasco Ibáñez

I

Se desvelhèc era immensa plana fertila jos eth resplendor dera bluenca auròra, ampla faisha de lum que pistaua pera part deth Mediterranèu.

Es darrers rossinhòls, cansadi d'encoratjar damb es sòns triolets aquera net de tardor, que per çò deth tèbe ambient se retiraue ara primauèra, deishauen anar eth cant finau coma se les herisse era lum dera auba damb es sòns reflèxi d'acèr. Des tets de palha des barraques gessien volades de parrats coma se siguessen un revolum de tafurèls perseguidi, e es copies des arbes començáuen a estrementir-se jos es prumères jogalhes d'aguesti tafurèls der espaci, que tot ac desordenauen damb era heregada des bròsses de plumes.

Que s'amortauen doçament es brusors qu'auien aumplit era net: eth mormolh des sèquies, eth sorrolh des canets, es udòls des mastins susvelhants.

Se desvelhaue era òrta, e es sòns badalhs èren cada còp mès rambalhosí. Romaue eth cant deth poch de barraca en barraca. Es campanaus des poblets entornauen damb rambalhós batalh eth trinhanor dera missa prumèra que sonaue de luenh, enes tors de Valéncia, padegades pera distància. Des corraus gessie un discordant concèrt animau: endilhades de shivaus, brams de vaques, cacalejar de garies, belecs d'anhèths, roncadissa de porcèths; un desvelhament rambalhós de bèsties que, en sénter era fresca amorassada dera auba cargada de perhums de vegetacion, desirauen córrer pes camps.

Er espaci s'amaraue de lum; se n'anauen esombres, coma avalades pes dubèrts socs e masses de huelham. Ena trantalhanta bromia deth maitin anauen fixant es sòns entorns umits e ludents es files d'amorièrs e fruitèrs, es ondulantes linhes de canes, es grani bancaus d'ortalécia, semblables a enòrmes mocadors verds, e era tèrra ròia suenhosament laurada.

S'animauen es camins damb files de punts neri e mobils, coma rosaris de hormigues, anant entara ciutat. De toti es extrèms dera plana arribauen croishides d'arròdes, cançons guiteroses interrompudes pes crits d'arri as bèsties, e de quan en quan, coma sonor còp de trompeta dera aubada, trincae er espaci un furiós bram deth saumet, coma protèsta deth dur travalh que pesaue sus eth, sonque trincar eth dia.

Enes sèquies tremolaue era regda lama de cristau roïenc damb cabuçades que hègen carar as gorgolhes; sonaue Dempús un rambalhós batiment d'ales, e anauen passant es anets madeish que galères d'evòri, en tot botjar coma se siguisse ua fantastica proa es sòns còthi de sèrp.

Era vida, que damb era sua lum negaue era plana, anuae penetrant en interior de barraques e bòrdes.

Carrinclauen es pòrtes en daurir-se, se vedien jos es trelhes figures blanques que s'estirauen damb es mans darrèr deth cogòt, guardant er illuminat orizon. Quedauen de land en land es estables, vomegant entara ciutat es vaques de lèit, es ramats de crabes, es

shivaus des hiemèrs. Entre es cortines des arbes petits qu'asombrauen es camins vibrauen esquelhes e campanetes, e talhant aguest alègre trinhanar sonaue er energic “arri, au!” encoratjant as bèsties reticentes.

Enes pòrtes des barraques se saludauen es qu'anauen entara ciutat e es que se demorauen a travalhar enes camps.

- *Que Diu mos age!*
- *Bon dia!*

E Dempús d'aguesta salutacion, escambiada damb tota era gravetat pròpria d'ua gent qu'amie enes sues venes sang moresca e solet pòt parlar de Diu damb gèst solemne, se hège eth silenci s'aqueth que passau ère un desconeishut, e s'ère propèr, se l'encargaue era crompa en Valencia de petiti presents entara hemna o entara casa.

Que ja ère totafèt de dia.

Er espaci s'auie netejat de teunhes bromes, transpiracion nueitiua des camps umidi e des mormolholes sèquies. Qu'anaue a gésser eth solei. Enes roïents socs sautauen es alauses damb era alegria de víuer un dia mès, e es tafurèls parrats, en tot posar-se enes hièstres qu'èren encara barrades, picotejauen es hustes, dident-les as de laguens damb es sòns sorriscles de vagabonds acostumadi a víuer *a uelh*: “Lheuatz-vos guiterosi! A travalhar era terra, entà que pogam minjar nosati!...”

Ena barraca de Tònho, coneishut en tot er endret coma *Peberòt*, venguie d'entrar era sua hemna, Pepeta, ua alègra creatura, de carn blanca e mofla en plia joenessa, minada pera anèmia, e qu'ère totun era hemna mès travalhadora de tota era òrta.

A punta de dia ja ère de tornada deth mercat. Se lheuaue tàs tres, cargada damb es tistèrs de verdures cuelhudes per Tònho quan barraue era net anteriora entre renecs e vòts contra ua picaresca vida qu'en era tant s'auie de travalhar, e a paupes pes caminòus, en tot guidar-se ena escurina coma bona hilha dera òrta, partie entà Valencia, tant qu'eth sòn marit, aqueth brave gojat que tan car li costuae, segueie roncant laguens deth caud *estudi*, ben estropat damb es hlaçades deth lhet maritau.

Es que crompauen es ortalécies ar engròs entà revener-les coneishien pro ben ad aguesta hemneta qu'abans de hèr dia ja ère en Mercat de Valencia, seiguda entre es sòns tistèrs, arraulida jos eth prim e rosigat mantèl. Guardaue damb enveja, que d'era non se n'encuedaue, ad aqueri que podien béuer ua tassa de cafè entà combàter era fresca deth maitin. E damb ua paciència de bèstia sometuda demoraue que li balhèssen pes verdures es sòs que s'auie fixat enes sòns complicadi calculs, entà poder mantier a Tònho e amiar era casa entà dauant.

Dempús d'aguesta venda corrie un aute còp entara sua barraca, desirant sauvar çò mès lèu possible ua ora de camin.

Qu'entraue de nauèth en foncions entà desvolupar ua dusau indústria: Dempús des ortalécies, era leit. E tirant deth ramau d'ua vaca ròia, qu'amiaue apegat ena coa coma un amor satellit un petit vedèth jogaire, tornaue ena ciutat damb era vergueta jos eth braç e era mesura d'estanh entà servir as clients.

Era *Ròia*, qu'atau motejauen ara vaca per çò des sòns ròis peus, mugie doçament, en tot estrementir-se jos ua hlaçada de ròba de sac, herida pera fresca deth maitin, virant es sòns uelhs umidi entara barraca, que se demoraue ath darrèr, damb eth sòn estable nere, d'ambient pesant, qu'ena sua palha flairosa pensaue damb era voluptat deth sòmi non satisfèt.

Pepeta l'ahiscaue damb era sua vergueta. Que se hège tard, e es parroquians anauen a queishar-se. E era vaca e eth vederet trotauen peth miei deth camin d'Alboraiia, hons, hangós, solcat de prigonds rodatges.

Pes ribassi deth costat, damb un braç en tistèr e er aute balançant, passauen es interminables cordons de cigarrères e filaires de seda, tota era virginitat dera òrta, qu'anauen a trabalhar enes fabriques, en tot deishar damb eth voladís des pèlhes ua tralha de castetat ruda e aspra.

S'espargie pes camps era benediccion de Diu.

Darrèr des arbes e des cases que barrauen er orizon pistauet eth solei coma enòrma ostia ròia, lançant orizontaus agulhes d'aur qu'obligauen a tapar-se es uelhs. Es montanhes deth hons e es tors dera ciutat anauen cuelhent un color rosat; es bromes que romauen peth cèu se tintauen coma madèishes de seda cremesina; es sèquies e es badines des camins semblauen poblar-se de peishi de huec. Sonaue en interior des barraques eth heregament dera escampa, eth tumar dera vaishèra, toti es sorrolhs dera neteja maitau. Es hemnes s'ajocauen enes ribassi, en auer ath costat eth tistèr dera ròba entà lauar. Sautauen enes caminòus es grisi conilhs, damb eth sòn arridolet tafurèl, mostrant, en húger, es rosats cus partits pera coa en forma de boton; e sus es molons des ròis hièms, eth poth, enrodat pes sues cacalejantes odalisques, deishaue anar un crit de sultan gelós, damb es vistons ardents e es barbetes ròies de colèra.

Pepeta, sense hèr-ne cabau d'aguest desvelhament que campaue cada dia, seguie era sua marcha, cada còp mès ara prèssa, eth vrente uet, es cames adolorides e era ròba interiora impregnada d'ua sudor de feblesa pròpria dera sua sang blanca e pruba, que dilhèu s'escapaue pendent setmanes saceres, en tot contrariar es règles dera natura.

Eth revolum de gent trabalhadora que se filaue entà Valencia aumplie es pònts. Pepeta passèc entre es obrèrs des entorns qu'arribauen damb eth morralet der esdejoar penjat en còth, se posèc en buròt de Consums entà cuéller eth sòn recebut (ues quantes monedes que cada dia li hègen mau ena amna), e se metec pes desèrts carrèrs, qu'animaue era esquelha dera *Ròia* damb un trinthonar de melodia bucolica, en tot hèr soniar as adormidi burgèsi damb prats verds e escènes idilliques de pastors.

Qu'auie as sòns parroquians era prauba hemna esparjudi per tota era ciutat. Qu'ère era sua marcha ua complicada peregrinacion pes carrers, en tot arturar-se dauant des pòrtes barrades; un truc aciu, tres e repic mès enlà, e tostemp, ara seguida, eth crit estrident e agudent, que semblaue impossible que podesse gésser deth sòn praube e ras pièch: "Era lèit....! Damb era gèrla ena man baishaue era sirventa esperluada, en simbosses, damb es uelhs holadi, a recéber era lèit, o era vielha portèra, encara damb era mantilha que s'auie botat entà vier ena missa dera auba.

Tàs ueit, dempús de servir a toti es clients, Pepeta se vedec apròp deth barri de Pescadors.

Coma que tanben auie en eth clients, era prauba ortalana se botèc valerosament enes lords carrers, qu'en aquera ora semblauen mòrts. Tostemp, en entrar, sentie ua cèrta quimèra, ua repugnància instintiuia d'estomac delicat. Mès eth sòn esperit de hemna aunèsta e malauta sabie depassar aguesta impression, e seguie entà dauant capinauta e vanitosa, damb un orgull de hemna casta, en tot padegar-se en veir qu'era, febla e aclapada pera misèria, encara ère superiora a d'autres.

Des barrades e silencioses cases gessie era flaira dera gorrinaria barata, rambalhosa e sense desguisament: ua flaira de carn adobada e poirida, de vin e de sudor. Pes henerecles des pòrtes semblaue escapar-se era respiracion entrebracada e brutau deth saunei aclapant dempús d'ua net d'amorasses de fèra e caprici amorosi d'embriac.

Pepeta entenec que la cridauen. Ena pòrta d'ua escaleta li hège senhaus ua bona mossaa, despeitrinada, lèja, sense cap aute encantament qu'era sua joenessa pròcha ja a desparéisher, es uelhs umidi, eth peu retortilhat, e enes caròles taques de coloreta dera net anteriora: ua caricatura, ua palhassa deth vici.

Era lauradora, sarrant es pòts damb ua potèla d'orgull e mesprètz entà qu'es distàncies quedèssen ben mercades, comencèc a rebastar es popes dera *Ròia* laguens dera gèrla que li daue era mossaa. Aguesta non deishauve de uelh ara lauradora.

- Pepeta!, didec damb votz trantalhanta, coma se non ne siguesse segura de qu'ère era madeisha.
- Rosari!... ès tu?

Òc, qu'ère era; ac afirmaue damb tristi movements de cap. E Pepeta, de seguit, manifestèc eth sòn estonament. Era aquiu!... Hilha d'uns pairs tant aunèsti!! Quina vergonha, Senhor!...

Era mèuca, peth costum deth sòn mestier, sagèc d'acuélher damb cinic arridolet, damb eth gèst exceptic d'aqueth que se'n sap deth secret dera vida e non cre en arren, es exclamacions dera scandalizada lauradora. Mès era guardada fixa des uelhs clars de Peteta acabèc per avergonhar-la, e baishèc eth cap coma s'anèsse a plorar.

Non, era que non ère dolenta. Auie travalhat enes fabriques, auie servit a ua familha coma sirventa, mès a tot darrèr es sues fraies li balhèren er exemple, cansades de patir

hame. E aquiu qu'ère, recebent uns còps amors e d'auti bohetades, enquia que crebèsse entà tostemp. Qu'ère normau: a on non i a pair ne mair, era familia acabe atau. De tot n'auie eth tòrt eth patron dera tèrra, aqueth senhor Salvador, que solide deuie usclar en lunfèrn. A, lairon!... e com auie hèt a pèrder a tota ua familia!.

Pepeta desbrembèc eth sòn anament hered e reservat entà amassar-se ara indignacion dera gojata. Vertat, qu'ei tot vertat; aqueth tipe avar n'auie eth tòrt. Era òrta sancera ac sabie. Valgue'm Diu!, e com se pèrd ua casa! Tan brave qu'ère eth praube oncle *Capèth*! Se lheuèsse eth cap e vedesse as sues hilhes!... Que ja sabien ena òrta qu'eth praube pair auie mòrt ena preson de Ceuta hège dus ans; e per çò dera mair, era malerosa vielha auie acabat de patir en un lhet der Ospitau. Be ne hè de torns eth mon en dètz ans! Qui les aurie dit ada era e as sues fraies, acostumades a víuer en casa coma reines, qu'acabarien d'aguesta manèra? Senhor! Senhor! Desliura-mos d'ua mala persona!...

Rosari s'encoratgèc damp era convèrsa; semblaue rejoenir-se ath costat dera sua amiga dera mainadesa. Es sòns uelhs, abans amortidi, s'aluguèren en rebrembar eth passat. E era sua barraca? E es tèrres? Seguien abandonades, vertat?... Aquerò li shautaue: que crebèssen, que se honessen es hilhs deth marrit senhor Salvador!... Qu'ère era soleta causa que la podie consolar. Qu'ère plan arregraïda ath *Peberòt* e a toti es d'aquiu pr'amor qu'auien empedit que d'auti entrèssen a trabalhar aquerò qu'en dret li corresponie ara sua familia. E se bèth un volesse apoderar-se d'querò, pro se sabie qu'eth remèdi ère... Pum! Un trait d'escopeta d'queri que des.hèn eth cap.

Era gojata s'enventie; ludien enes sòns uelhs bualhs de ferocitat. Que ressuscitaue laguens dera mèuca, passiua bèstia acostumada as còps, era hilha dera òrta, que dès que neish ve era escopeta penjada darrèr dera pòrta e enes hestaus alende agradiuament eth hum dera povora.

Dempús de parlar deth trist passat, eth curiosèr de Rosari anèc preguntant per toti es d'aquiu, e acabèc en Pepeta. Praubeta! Pro se vedie que non ère erosa. Joena encara, solet revelauen era sua edat queri grani uelhs clars de vèrge, innocents e timids. Eth còs, un pur esquelèt; e en peu ròi, d'un color de panolha trenada, campauen ja es peublanqui abondosi abans des trenta ans. Quina vida l'autrejaue *Peberòt*? Tostemp tant embriac e hugent deth travalh? Era que s'ac auie cercat, per maridar-se contra es conselhs de toti. Gojat de bona portadura, plan. Les costaua pòur a toti ena tauèrna de *Copa*, es dimenges pera tarde, quan hège ath truc damp es mès beròis dera òrta; mès en casa deuie èster un marit insofrible... encara que, se vòs, toti es òmes èren parièr. Be s'en sabie era! Uns gossets que non s'ac valie de guardar-les. Hilha! Be n'ai de desmilhorada era prauba Pepeta...

Ua votz fòrta d'omenàs baishèc coma un tron peth uet dera escala.

- Elisa!... Puja lèu era lèit. Eth senhor ei en tot demorar.

Rosari comencèc a arrir-se'n d'era madeisha. Ara se cridaue Elisa: non ac sabie? Qu'ère exigéncia deth mestier cambiar eth nòm, madeish que parlar damp accent andalús. e imitaue damp rustica gràcia era votz der omenàs invisible.

Mès, a maugrat dera sua alegria, s'apressèc a retirar-se. Que cranhie as de naut. Era fòrta votz o eth senhor dera lèit li podien balhar quauquarren dolent per çò dera sua tardança. E pugèc velòça pera escala, Dempús de recomanar-li fòrça a Pepeta que venguesse bèth còp per aquiu, pr'amor de rebrembar amassa es causes dera òrta.

Era cansada esquelha dera *Ròia* trinhonèc mès d'ua ora pes carrers de Valencia. Deishèren anar es marcides popes enquia era darrèragota de lèit insipida, producte d'un miserable peishèu de huelhes de caulet e deishalhes, e fin finau Pepeta tornèc entara sua barraca.

Era praua lauradora caminaue trista e pensatiua jos era impression d'aqueuth encontre. Rebrembaue, coma s'auesse estat eth dia anterior, era espaventosa tragèdia que s'avalèc ar oncle *Capèth* amassa damp tota era sua familia.

D'alavetz ençà, es camps que hège mès de cent ans que trabalhauen es ancessors deth praua laurador auien quedat abandonadi ara vòra deth camin. Era sua barraca, desabitada, sense ua man misericordiosa qu'apraièsse eth tet ne un punhat de hanga enes henerecles des parets, s'anauen en. honsant lentament.

Dètz ans de contunh transit ath costat d' aquera roïna auien artenhut qu'era gent non tachèsse era guardada en era. Era madeisha Pepeta hège temps que non auie calat atencion ena vielha barraca. Aguesta solet interessaua as gojats, que, eretant er òdi des sòns pairs, se calauen entre es ortigues des camps èrms entà cóser a peirades era abandonada casa, trincar es hustes dera sua pòrta barrada, o tapar damp tèrra e pèires eth potz que se daurie jos ua arradimèra vielha.

Mès aqueuth maitin, Pepeta, influida peth sòn recent encontre, se fixèc ena roïna e enquia e tot s'arturèc en camin pr'amor de veder-la melhor.

Es camps der oncle *Capèth*, o melhor dit entada era, "deth judiu senhor Salvador e des sòns excomunicadi eretèrs", èren ua taca de misèria ath miei dera òrta feonda, trabalhada e alègra. Dètz ans d'abandonament auien enduresit era tèrra, en tot hèr brotoar des sues desbrembades entralhes totes es plantes parasites, toti es cardets que Diu a elevat coma castig deth laurador. Ua seuva nana, embolhada e defòrma s'estenie sus aqueri camps, damp ondades d'estranhs tons verdosi, matisadi a tròci per flors misterioses e estranhes, d'aguestes que sonque surgenen enes roïnes e enes cementèris.

Jos es huelhams d'aguestes seuves e ahiscades pera seguretat dera sua tuta, creishien e se multiplicauen tota sòrta de bestiòles hastigoses, en tot escampilhar-se enes camps vesins: ludèrts verds de lomb arropit, enòrmes escrauats damp clòsca de reflèxi metalics, tarantèles de pautes cuèrtes e peloses, enquia e tot sèrps, que s'esquitlauen pes sèquies pròches. Aquiu demorauen, en centre dera beròia e suenhada plana, en tot formar un mon a despart, avalant-se es uns as auti. E encara que costèsssen bèth mau as

vesins, aguesti les respectauen damb cèrta veneracion, donques qu'es sèt plagues d'Egipte semblauen pòca causa as dera òrta entà lançar-les sus aqueri terrens maudidi.

Coma es tèrres deth senhor *Capèth* non serien jamès entàs òmes, les calie nidar en eres es hastigoses bestiòles, e coma mès, melhor.

En centre d'aguesti camps desoladi, que se destacauen sus era beròia plana coma ua mascara de greish en un mantèl regde de velot verd, se quilhaue era barraca, o mès ben dit, queiguie, damb era sua teulada de palha esboderada, mostrant pes dubertures que traucauen eth vent e era ploja eth sòn querat de husta. Es parets, rosigades pes aigües, mostrauren es sòns malons de hanga crua, sense mès qu'ues plan leugères plapes blanques que delatauen er ancian enblanquiment. Era pòrta ère trincada per dejós, rosigada pes arrats, damb henerecles que la talhauen d'un costat en aute. Dus o tres hiestrons, complètament dubèrts e martirizadi pes ventòries, penjauen d'ua soleta relha, e èren a mand de quèir d'un moment en aute, a penes bohèsse ua fòrta ventada.

Aquera roïna aclapaua era animositat, sarraue eth còr. Semblaue que deth casalon abandonat anauen a gésser hantaumes tanlèu barrèsse era net; que deth sòn laguens anèssen a partir crits de personnes assassinades; que tota aquera malesa ère un susari qu'amagaue ath sòn laguens centenats de cadavres.

Imatges orribles ère çò qu'inspiraua era contemplacion d'aguesti camps abandonadi; e era sua òrra misèria encara se vedie mès, en contrastar damb es tèrres pròches, ròies, ben suenhades, plies de corrèctes files d'ortalécies e d'arbilhons, qu'as sues huelhes autrejaue era tardor ua transparéncia caramelizada. Enquia e tot es audèths hugien d'aqueri camps de mòrt, dilhèu per pòur as animaus que romauen pera malesa o per çò de flairar bèth malastre.

Sus eth trincat tet de palha, se bèra causa se vedie ère era volada d'ales neres e traïdores, plumalhs funèbres de corvassi e de milans, qu'en tot botjar-se hègen amudir es arbes cargadi d'alègres còps d'ala e jogaires piulets, demorant silenciosa era òrta, coma se non auesse parrats en mieja lèga ar entorn.

Pepeta anaue a seguir entà dauant, entara sua blanca barraca, que pistaua entre es arbes quauqui camps mès enlà; mès li calec estar-se quieta en naut bòrd deth camin, pr'amor de qué passèsse un car cargat qu'auançaue hènt secodides e semblaue que vengui dera ciutat.

Eth sòn curiosèr femenin s'ahisquèc en tachar-se en eth.

Qu'ère un praube car de pagés, tirassat per un shivau vielh e uassut, qu'ada eth l'ajudaue enes clòts dificils un òme naut qu'anaue ath sòn costat en tot encoratjar-lo damb crits e shisclets de soriac.

Vestie de laurador, mès era manèra d'amar eth mocador nudat en cap, es sòns pantalons de velot e d'auti detalhs deth sòn vestit, hègen veir que non ère dera òrta, a on er

ornament personau s'a anat, de man en man, contaminant deth gust dera ciutat. Qu'ère laurador de bèth pòble luenhant: dilhèu vengue der arnelh dera província.

Sus eth car s'amolonauen, en tot formar ua piramida enquia mès naut des tampes, tota sòrta d'objèctes domestics. Qu'ère era migracion de tota ua familha sancera. Prims matalassi, coishins plei d'escandalosa huelha de milhòc, cagires d'espart, padenes, caudèrs, siètes, verds banquets de cama, tot s'amolonaue en car, lord, rosigat, miserable, flairant a hame, a hujuda desesperada, coma s'eth malastre anèsse darrèr dera familha en tot estalonar-la. Naut de tot d'aguest revolum se vedien tres mainatges abraçadi, que campauen es camps damb es uelhs dubèrts, coma es exploradors que visiten un país per prumèr viatge.

A pè e darrèr deth car, coma susvelhant per se queiguesse bèra causa, caminauen ua hemna e ua gojata, nauta, prima, beròia, que semblaue hilha d'aquera. En aute costat deth shivau, ajudant quan eth veicul s'arturaue en un pas dificil, anaue un gojat d'uns onze ans. Era sua portadura grèu delataue ath mainatge que, acostumat a lutar contra era misèria, ei un òme ara edat qu'en era d'auti jòguen. Un gosset lord e panteishant barraue era marcha.

Pepeta, emparada en lomb dera sua vaca, les vedie auançar, ahiscada cada còp de mès curiosèr. Entà on deuie anar aguesta prauba gent?

Eth camin aqueth, affluent deth d'Alboraia, non anaue entà nunlòc. S'acabaue luenh, coma agotat pes bifurcations nombroses de caminòus que dauen entrada enes barraques.

Mès eth sòn curiosèr avec un finau non demorat. Vèrge santa! Eth car gessie deth camin, trauessaue eth rambalhós pònt de soc e tèrra que daue accès as tèrres maudites, e se calaue enes camps der oncle *Capèth*, estronhant damb es sues arròdes era malesa respectada.

Era familha seguie ath darrèr, en tot mostrar damb gèsti e paraules era impression que li costaua tanta misèria, mès en linha dreta entara esbauçada barraca, coma aqueth que cuelh possession d'aquerò qu'ei sòn.

Pepeta non volet veir arren mès. Ara plan que correc de vertat entara sua barraca. Damb er in d'arribar çò de mès lèu possible, abandonèc ara vaca e at vedèth, e es dues bèsties contunhèren era sua marcha tranquillement, coma aqueth que non se'n hè de causes d'autrú e a er estable segur.

Peberòt ère estirat en un costat dera sua barraca, en tot humar guiterosament, damb es uelhs tachadi en tres verguetes onhudes damb vesc, botades ath solei, qu'ath sòn entorn volatejauen quauqui audèths. Qu'ère ua ocupacion de patron.

En veir arribar ara sua hemna damb es uelhs estonadi e eth praube pièch panteishant, *Peberòt* cambièc de postura entà escotar melhor, en tot recomanar-li que non s'apressèsse as verguetes.

Vam a veir, qué se passaue? L'auien panat era vaca?...

Pepeta, damb era emocion e era fatiga, a penes podec díder dues paraules seguides.

“Es tèrres de *Capèth*... Ua familha sancera... Qu'anauen a trabalhar, a víuer ena barraca. Era qu'ac auie vist.”

Peberòt, caçador d'audèths damb vesc, enemic deth trabalh e terror des vesins, non podec sauvar era sua gravetat impassibla de gran senhor dauant de tant inesperada notícia.

- Redena!...

En un bot metec dreta era sua pesanta e musculosa umanitat, e se metec a córrer sense demorar explicacions.

Era sua hemna vedec com corrie a camp dubèrt enquia un canet pròche as tèrres maudites. Aquiu s'ajulhèc, se botèc sus eth vrente, pr'amor d'espiar entre es canes coma un bedoin ara demora, e après quauqui menutes tornèc a córrer, en tot perder-se en aqueth laberint de caminòus, cada un des quaus amiaue entà ua barraca, entà un camp a on s'ajocauen es òmes en tot hèr lúder en aire era sua aishada coma un relampit d'acèr.

Era òrta seguie alègra e rambalhosa, impregnada de lum e mormolhs, adormida jos era cascada d'aur deth solei deth maitin.

Mès, ena luenhor sonauen votzes e cridadisses: era naua se transmetie a crit pelat d'un camp en aute, e ua estrementida d'alarme, d'estranhesa, d'indignacion, corrie per tota era plana, coma se non auessen passat es sègles e circulèsse er avís de qué ena plaja venguie de campar ua galèra argeliana cercant cargament de carn blanca.

II

Quan en epòca de cuelheta contemplaue er oncle *Capèth* es quadres de desparièrs coitius que se dividien es sues tèrres, non podie tier un sentiment d'orgulh, e guardant es nauti semiats, es caulets damb eth sòn capurèt retortilhat, es melons pistant eth verd lomb a flor de tèrra e es peberòts e es tomates miei amagadi peth huelham, laudaue era bontat des sòns camps e es esfòrci de toti es sòns ancessors quan les travalhauen melhor que toti es auti dera òrta.

Tota era sang des sòns pairins qu'ère aquiu. Cinc o sies generacions de *Capèths* auien passat era sua vida laurant era madeisha tèrra, mantornant-la, medicant es sues entralhes damb arderosi hièms, tient compde de qué non amendrisse eth sòn chuc vitau, amorassant e piantant damb era aishada e era relha aqueri torròcs, que d'eri non n'auie un de solet que non siguesse adaiguat de sudor e de sang dera familia.

Qu'estimaue fòrça eth laurador ara sua hemna, e enquia e tot li perdonaua era pegaria d'auer-li balhat quate hilhes e cap hilh que l'ajudèsse ena sua faena; que non estimaue mens as quate hilhes, uns angels de Diu, que se passauen eth dia cantant e cosent ena pòrta dera barraca, e a viatges se calauen en camp entà descansar un shinhau ara sua pruba mair; mès era passion suprèma der oncle *Capèth*, er amor des sòns amors, èren aqueres tèrres, que sus eres auie passat monotòna e silenciosa era istòria dera sua familia.

Hège fòrça ans, fòrça (enes tempsi qu'èr oncle *Tomba*, un ancian lèu cèc que suenhaue eth pruba ramat d'un carnissèr d'Alboraia, anaue peth mon, ena partida deth *Fraire*, tirant trabucades contra es francesi), aguestes tèrres sigueren des religiosi de Sant Miquèu des Reis, uns bravi senhors, grassi, lustradi, charraires, que non mostrauen guaira prèssa en crubament des arrendaments, en tot dar-se per satisfets damb que, pera tarda, en passar pera barraca, les recebesse era pairia, qu'ère alavetz ua reiau gojata, en tot obsequiar-les damb prigondes tasses de chicolate e es primicies des fruitèrs. Abans, plan abans, auie estat eth proprietari de tot aquerò un gran senhor, qu'en morir placèc toti es sòns pecats e es sues finques en sen dera comunautat; e ara, ai!, pertanhien a D. Salvador, un vielhet de Valencia, qu'ère eth torment der oncle *Capèth*, pr'amor qu'enquia e tot en sòmis se l'apareishie.

Eth pruba laurador amagaue es sues penes ara sua pròpria familia. Qu'ère un òme coratjós, de costums purs. Es dimenges, venguie ua estona ena tauèrna de *Copa*, a on s'amassaue tota era gent des entorns; qu'ère entà campar as jogaires de truc, entà arrir damb un nèci auditor es pegaries e brutalitats de *Peberòt*, e d'auti gojats qu'actuauen coma pothi dera òrta, mès jamès s'apressaue en taulèr entà pagar un veire. Qu'amiaue

tostemp era sua pòcha dera faisha, ben sarrada contra er estomac, e se beuie, ère quan bèth guanhador convidaue a toti es presents.

Enemic de comunicar es sues penes, se lo vedie tostemp arridolent, bravàs, tranquil, amiant calat enquias aurelhes eth gòrro bluenc que justificaue eth sòn fausnòm.

Trabalhaue de net a net; quan tota era òrta encara dormie, ja se trapaue eth, ena trantalhanta claretat dera auba, hotjant es sues tèrres, cada còp mès convençut de qué non poirie damb eres.

Qu'ère massa trabalh entà un òme solet. S'aumens auesse auut un hilh!... En tot cercar ajuda, cuelhie mossos, que li panauen trabalhant pòc, e fin finau les daue eth viatge, en agarrar-les dormint laguens der estable pendent es ores de solei.

Cuelhut peth respècte as sòns ancesters, volie crebar de fatiga sus es torròcs, abans que consentir qu'ua part d'eri siguesse cedida en arrendament a mans estranhes. E en non poder damb tot eth trabalh, deishauve improductiva e en barèt era mitat dera sua tèrra fertila, en tot preténer damb eth coitiu dera auta mantier ara familia e pagar-li ath patron.

Que siguec aguest entestament ua luta sorda, desesperada, tenaça, contra es necessitats dera vida e contra era sua pròpria feblesa.

Non auie qu'un desir: qu'es gojates non se'n sabessen des sòns copacaps; qu'arrés se n'encuedèsse ena casa des trebucs e tristeses deth pair; que non se trebolèsse era santa alegria dera casa, ahiscada a totes ores pes arridalhes e es cançons des quate fraies, qu'era su edat solet se diferenciaue en un an. E mentre eres, que ja començauen a tirar era atencion des gojats dera òrta, assistien damb mocadors de seda naui e planchades e atrasentes pèlhes enes hèstes des poblets, o se desvehauen en tricar eth dia entà vier descauces e en camisa a campar a trauèrs des henerecles des hiestrons qui èren es que cantauen *es aubades* o les obsequiauen damb sons de guitarra, eth praube oncle *Capèth*, entestat cada còp mès en anivelar eth sòn presupòst, treiguie, onza darrèr d'onza, tot eth sarpat d'aur amassat ueitau darrèr de ueitau que l'auie deishat eth sòn pair, hènt carar d'aguesta manèra a D. Salvador, vielh avar que jamès n'auie pro, e non content damb exprimir-lo, encara parlaue de çò de mau qu'èren es tempsi, der escandalós augment des contribucions e deth besonh de pujar eth prètz der arrendament.

Que non podie auer trapat *Capèth* pejor patron. Auie en tota era òrta ua fama detestabla, pr'amor qu'ère rara era partida d'era a on non auesse tèrres. Totes es tardes, estropat en ua vielha capa, qu'amiaue enquiara primauèra, damb anament lord de vagabond, e acompanionat des malediccions e gèsti ostils que deishauve ath sòn darrèr, anaua pes camins visitant as colons. Qu'ère era tenacitat der avar que desire èster en contacte a totes ores damb es sues proprietats, era bonheta der usurèr que tostems a questions entà apraiar.

Es gossets ganholauen en veder-lo de luenh, coma se s'apressèsse era mòrt; es mainatges lo guardauen emmaliciadi; es òmes s'amagauen evitant penoses desencuses e

es hemnes gessien ena pòrta dera barraca damb es uelhs entath solèr e era mentida prèsta entà demanar a D. Salvador qu'auesse paciéncia, responent damb lèrmes as sues bohades e menaces.

Peberòt, qu'ena sua qualitat de valent s'interessaue pes malastres des sòns vesins e ère eth cavalièr errant dera òrta, prometie entre dents quauquarren atau coma foter-li un batan e refrescar-lo dempús ena sèquia; mès es madeishes victimes der avar lo dissuadien parlant-li dera importància de D. Salvador, òme que se passaue es maitins enes Jutjats e auie fòrça amics de campanetes. Damb gent atau eth praube que pèrd tostemp.

De toti es sòns colons, eth melhor ère *Capèth*: encara qu'a basa de molti esfòrci, e non li deuie arren. E eth vielh, que lo mentaue coma exemple as auti arrendataris, quan ère ath sòn dauant extremaue era sua crudeutat, se mostraue mès exigent, excitat pera mansuetud deth laurador, content de trapar a un òme qu'en eth podie assadorar sense pòur es sòns instints d'opression e rapina.

Aumentèc, a tot darrèr, eth prètz der arrendament des tèrres. *Capèth* protestèc, e enquia e tot plorèc rebrembant es merits dera sua familia, que s'auie deishat era pèth en aqueri camps entà hèr d'eri es milhors dera òrta. Mès D. Salvador se mostrèc inflexible. Èren es milhors?... Donques li calie pagar mès. E *Capèth* paguèc er aument. Que darie eth era sang abans qu'abandonar aguestes tèrres que de man en man absorvien era sua vida.

Que ja non auie sòs entà gésser des embolhs; sonque auie çò que produien es camps. E complètament solet, amagant ara sua familia era situacion, auent d'arrir quan ère entre era sua hemna e es hilhes, que li recomanauen que non s'esforcèsse tant, eth praube *Capèth* s'autregèc ara mès destrantalhada holia.

Se'n desbrembèc de dormir. Li semblaue qu'es sues ortalécies creishien damb mens rapiditat qu'es des vesins; volec eth solet cultivar totes es tèrres; travalhaue de nets a paupes; era mendre bromassa de pèiregalh lo botaue dehòra de se, tremolant de pòur; e eth, tan bontadós, tant aunèst, enquia profitau es descuets des lauradors vesins entà panar-les ua part der adaiguatge.

Encara qu'era sua familia siguesse cèga, enes barraques vesies pro qu'endonviauen era situacion de *Capèth*, cuelhent pietat dera sua mansuetud. Qu'ère un bravàs, non sabie tier-se de cara dauant deth repugnant avar, e aguest se l'anaue shurlant pòc a pòc enquia avalar-lo-se complètament.

E atau siguec. Eth praube laurador, aclapat pera fèbre deth travalh, se demoraue enes auassi, acorbaishat coma un octogenari, damb es uelhs en.honsadi. Aqueth gòrro caracteristic que justificaue eth sòn fausnòm ja non s'arturaue enes aurelhes; profitant eth creishent flaquitge, baishaue enquias espatles coma un funèbre bufacandèles dera sua existéncia.

Çò de pejor entada eth ère qu'aguest excès de cansament sonque li permetie pagar a mieges ar insadorable ògre. Es conseqüéncies dera sua holia peth travalh non se tardèren

guaire. Eth shivau der oncle *Capèth*, un animau tranquil que lo seguie en toti es sòns desesperadi esfòrci, cansat de travalhar dia e net, de tirassar deth car entath Mercat de Valencia damb carga d'ortalécies, e ara seguida, sense temps entà alendar ne entà pèrder era sudor, veder-se atelat ar arair, cuelhec era decision de morir-se, abans que permetter-se eth mendre assag de rebellion contra eth sòn praube patron.

Alavetz plan que se vedec perdit irremissiblament eth praube laurador! Damb desesperacion guardèc es sòns camps, que ja non podie cultivar, es hilères de fresques ortalécies, qu'era gent dera ciutat consumie damb indiferéncia, sense sospechar es angonies qu'era sua produccion hè patir a un praube pair en batalha contunha contra era tèrra e era misèria.

Mès era Providéncia, que jamès abandone ath praube, li parlèc per boca de D. Salvador. Plan per aquerò diden que Diu trè fòrça viatges eth ben deth mau.

Er odiós aganit, eth voraç usurèr, en saber-se'n dera sua desgràcia l'aufric ajuda damb ua bontat pairau e esmoventa. Què li calie entà crompar ua auta bèstia? Cinquanta duros? Donques qu'aciu ère eth entà ajudar-lo, en tot demostrar damb aquerò guairi injusti èren es que l'auien en òdi e parlauen mau dera sua persona.

E li prestèc sòs a *Capèth*, damb eth petit detalh d'exigir-li ua signatura (es negòcis son es negòcis) ath pè de cèrt papèr qu'en eth se parlaue d'interès, d'acumulacion d'interèssi, de responsabilitat deth deute, mentant entad aquerò es mòbles, es aisines, tot aquerò qu'auie eth laurador ena sua barraca, autanplan es animaus deth corrau.

Capèth, encoratjat pera possession d'un nau shivau joen e fòrt, tornèc damb mès fòrça ath sòn travalh, a aucir-se sus aqueri terrens, que semblauen créisher sivans amendrien es sues fòrces, en tot estropar-lo coma un susari ròi.

Era màger part d'querò que cuelhie enes sòns camps s'ac minjaue era familia, e es sòs que treiguie dera venda dera rèsta en Mercat de Valencia s'escampilhauen, sense arribar a formar jamès eth molon necessari entà hèr carar a D. Salvador.

Aguestes angonies der oncle *Capèth*, per çò de satisfèr eth sòn deute sense podèc arténher acabèren per desvelhar en eth un cèrt instinct de rebellion, en tot hèr gésser deth sòn rude pensament vagues e confuses idies de justícia. Per qué non èren sòns es camps? Toti es sòns ancessors auien deishat era vida entre aqueri torròcs; èren adaiguadi damb eth sudor dera familia; se non auesse estat per eri, es *Capèths*, es tèrres serien tan despoblades coma era arriba deth mar... E ara venguie a sarrar-li era anèra, a hèr-lo morir damb es sues paraules, aqueth vielh sense entralhes qu'ère eth patron, encara que non sabesse agarrar ua aishada ne ena sua vida auie inclinat era esquia... Crist! E com apraien es causes es òmes!...

Mès aguestes rebellions èren momentanèes; tornaue en eth era submission resignada deth laurador, eth respècte tradicionau e supersticiós pera proprietat. Qu'auie de travalhar e èster aunèst.

E eth praube òme, que consideraueth non pagar coma eth màger des desauadors, tornaue ena sua faena cada còp mès feble, mès cansat, en sènter en sòn interior eth leugèr acabament dera sua energia, convençut de què non podie prolongar aguesta luta, mès indignat dauant dera possibilitat d'abandonar, encara que siguesse solet un pam des terres des sòns ancessors.

Deth semestre de Nadau non li podec autrejar a D. Salvador qu'ua petita part. Arribèc Sant Joan, e ne un sò. Era hemna ère malauta; entà pagar es despenes enquia e tot auie venut “er aur dera nòça”, es venerables plendengues e eth collar, de pèrles, qu’èren eth tresaur dera familha, e qu’era sua futura possession costau discussions entre es quatre gojates.

Eth vielh avar se mostrèc inflexible. Non, *Capèth*, aquerò non podie seguir. Coma qu’eth ère brave (encara qu’era gent non s’ac credesse), non podie consentir qu’eth laurador se seguisse aucint en aguest entestament en cultivar ues terres mès granes qu’es sues forces. Que non ac perimeter; qu’ère causa de bon còr. E coma que l’auien hèt proposicions de nau arrendament, avisauet a *Capèth* entà que deishèsse es camps çò mès lèu possible. Que li hège dò, mès qu’eth tanben ere praube... Ai! e plan per aquerò li rebrembaue que li calie hèr efectiu eth deute pera crompa deth shivau, quantitat que damb es interèssi pujaue a...

Eth praube laurador ne se fixèc enes milers de reiaus que pujaue eth sòn deute damb es odiosi interèssi: tan trebolat e confonut lo deishèc era orde d'abandonar es sues terres.

Era feblesa, eth rosigament interior costat pera dura luta de molti ans, se manifestèc còp sec:

Eth, que non auie plorat jamès, somiquèc coma un mainatge. Tot eth sòn orgulh, era sua gravetat moresca, despareisheren de pic, e s’ajulhèc dauant deth vielh demanant-li que non l’abandonèsse, donques que vedie en eth ath sòn pair.

Mès que s’auie hèt a vier un bon pair eth praube *Capèth*. D. Salvador se mostrèc inflexible. Li hège dò, mès que non podie hèr ua auta causa. Eth tanben ère praube; auie de pensar enes sòns hilhs... e seguic manifestant era sua crudeutat damb frases d’ipocrita sentiment.

Eth laurador se cansèc de demanar gràcia. Anèc diuèrsi còps entà Valencia ena casa deth patron entà parlar-li des sòns ancessors, des drets moraus qu’auie sus aqueres terres, a demanar-li un shinhau de paciència, en tot afirmar damb hòla esperança qu’eth pagarie, e fin finau er avar acabèc per non daurir-li era pòrta.

Era desesperacion regenerèc a *Capèth*. Que tornèc a èster un hilh dera òrta, capinaut, energic e intractable quan pense qu’a era rason. Non lo volie entèner eth patron? Se remie a dar-li ua esperança?... Plan, donc; eth se demoraue ena sua casa; s’er aute volie bèra causa, que venguesse a cercar-lo. A veir qui ère eth tipe que lo hesse gèsser dera sua barraca!

E seguic travalhant, encara que damb maufidança, guardant ansiosament tostemp que passau beth desconeishut pes camins pròches, coma aqueth que demore que d'un moment en autre sigue escometut per un grop de bandits.

Lo citèren en jutjat e non i anèc. Que ja se'n sabie eth d'aquerò: embolhs des òmes entà pèrder ara bona gent. Se volien panar-li, que lo cerquèssen aquiu, sus es camps qu'èren tròci dera sua pèth, e coma a taus les defenerie.

Un dia l'avisèren que pera tarde vierie eth Jutjat a procedir contra eth, a hèr-lo enlà des sues tèrres, en tot embargar-li ath delà coma pagament des sòns deutes tot çò qu'auie ena barraca. Aquera net ja non dormirie en era.

Tant inaudit resultaua aquerò entath praube *Capèth*, qu'arric damb incredulitat. Aquerò que les poirie arribar as trichaires, ad aqueri que non auien pagat jamès; mès eth, que tostemp auie complit, que neishec aquiu madeish, que solet deuie un an d'arrendament... Bè! Ne que demorèsse un entre sauvatgi, sense caritat ne religion!

Mès pera tarde, quan vedec vier peth camin a uns senhors vestidi de nere, funèbres auderòts damb ales de papèr plegades jos eth braç, ja non n'auec cap de dopte. Aqueth qu'ère er enemic. Venien a panar-li.

E sentent ath sòn laguens era cèga bravessa deth mercadèr moresc que patís tota sòrta d'ofenses, mès se capvire de ràbia quan li tòquen era sua proprietat, *Capèth* entrèc ath córrer ena barraca, agarrèc era sua escopeta qu'auie tostemp cargada darrèr dera pòrta, e calant-se-la ena cara se metec jos era trelha, prèst a foter-li dues bales ath prumèr d'aqueri bandits dera lei que botèsse es pès enes sòns camps.

Gesseren ath mès córrer era sua hemna, malauta, e es quate hilhes, cridant coma hòles, e s'abracèren ada eth, sajant de trèir-li era escopeta, tirassant deth canon damb es dues mans. E taus sigueren es crits d'aguest grop, que lutant anauen d'ua colomna en auta dera arradimèra, que comencèren a gésser gents des vesies barraques, e arribèren corrent, en revolum, afogadi, damb era solidaritat frairau des que viuen en despoblat.

Peberòt siguec eth que s'apoderèc dera escopeta e prudentament se la hec a vier ena sua casa. *Capèth* anaue darrèr, sajant de seguir-lo, tengut pes braci d'uns gojatòts, deishant anar era sua ràbia contra aqueth animau que l'empedie deféner çò qu'ere sòn.

- “*Peberòt!... Lairom!... Torna'me era escopeta!...*”

Mès eth valent arrie bontadosament, content, de mostrar-se prudent e pairau damb aguest vielh rabiós; e atau l'anec amiant entara sua barraca, a on se demorèren eth e es sòns amics susvelhant-lo, balhant-li conselhs entà que non cometesse ua asenada. Compde, oncle *Capèth*! Aquera gent ère dera justícia, e eth praube tostemp pèrd quan se met damb era. Cauma e mala intencion, que tot arribarà.

Ath madeish temps es neri auderòts escriuien papèrs e mès papèrs ena barraca de *Capèth*, en tot escorcolhar impossibles es móbles e es ròbes, inventariant enquia e tot

eth corrau e er estable, tant qu'era esposa e hilhes somicauen desesperadament e era gent abocada en pòrta seguie damp terror toti es detalhs der embargament, en tot sajar de consolar as praubes hemnes, estarnat-se en malediccions contra eth judiu Salvador e contra aqueri tipes que se prestauen a aubedir ara manèra d'un gosset.

En escurir, *Capèth*, qu'ère coma aclapat, e après era crisi furiosa, auie queigut en un estat de somnambulisme, vedec enes sòns pès a uns quant hardèus de ròba e entenec eth son metallic d'ua saca que contengue es sues utisi de laurança.

- *Pair!... Pair!*... somiquèren ues votzes tremoloses.

Qu'èren es hilhes, que se lançauen enes sòns braci; darrèr d'eres, era hemna, malauta, tremolant de fèbre; e ath hons, invadint era barraca de *Peberòt* e perdent-se mès enlà dera pòrta escura, tota era gent der entorn, er espaurit còr dera tragèdia.

Que ja les auien hèt gésser entà tostemp dera sua barraca. Es òmes neri l'auien barrat, en tot hèr-se a vier es claus. Non les restaue ua auta causa qu'es hardèus qu'èren en solèr, era ròba usada, es utisi: era soleta causa que les auien permetut trèir de casa.

E es paraules èren entrebracades pes somics, e tornauen a abraçar-se eth pair e es hilhes, e Pepeta, era patrona dera barraca, e d'autres hemnes plorauen e repetien es malediccions contra eth vielh avar, enquia que *Peberòt* intervenguec oportunament:

Que i auie fòrça temps entà parlar de çò que s'auie passat; ara, vam a sopar. Redena! Non calie somicar tant per tòrt d'un tipe judiu. S'eth tau vedesse aquerò, com se n'alegraire des sues males entralhes!.... Era gent dera òrta qu'ei brava, ara familia der oncle *Capèth*, l'estimauen toti, e damp era partiriun un croston de pan se non auesse mès.

Era hemna e es hilhes der arroïnat laurador se n'anèren damp ues vesies a passar era net enes sues barraques. Er oncle *Capèth* se demorèc aquiu, jos era vigilància de *Peberòt*.

S'estèren es dus òmes enquias dètz seigudi enes sues cadiretes d'espart, ara lum deth candelh, humanant un cigar darrèr der aute.

Eth praua vielh semblaue hòl. Responie damp secs monosillabs as reflexions d'aqueth, qu'ara se les daue de bravàs, e se parlaue ère entà repetir es madeishes paraules:

- *Peberòt!... Torna-me era escopeta!*

E *Peberòt* arrie damp cèrta admiracion. L'estonaue era fermetat sobta d'aguest vielhet, que tota era òrta auie auut coma un malerós. Entornar-li era escopeta!.... De seguit! Pro s'endonviaue ena rufa deth front eth prepaus fèrm de hèr povàs ar autor dera roïna.

Capèth s'emmaliaue cada còp mès damp eth gojat. Arribèc a cridar-lo lairon pr'amor que se remie a tornar-li era sua arma. Que non auie amics; toti èren uns ingratis, parièrs ar avar D. Salvador. Que non volie dormir aquiu, s'estofaue. E cercant ena saca des

utisi, agarrèc ua fauç, se la calèc ena sua faisha, e gessec dera casa, sense que *Peberòt* sagesse de barrar-li eth pas.

Qu'ad aguestes ores arren de dolent podie hèr eth vielh: que dormisse jos eth cèu clar, s'atau ac volie. E eth valent, barrant era barraca, s'ajacèc.

Er oncle *Capèth* venguec dret entà sòns camps, e coma un gosset abandonat, comencèc a hèr torns per dehòra dera barraca.

Barrada!... Barrada entà tostemp! Aqueres parets les auie quilhat eth sòn pairin e les renaueie eth cada an. Encara se vedie ena escurina era blancor deth net enblanquinament que damb eth es sues hilhes l'aien caperat tres mesi abans.

Eth corrau, er estable, es porcarias, qu'èren òbra deth sòn pair; e aqueth tet de palha, tan naut, tant elegant, damb es dues crotzetas enes sòns extrems, l'aiie quilhat eth de nauèth, en substitucion der ancian, que hège aigües pertot.

E òbra des sues mans ère tanben era grasa deth potz, es colomnes des trelhes, es canets, per dessús des quaus mostrauen es plumalhs es flors de clavèls e de *donpedros*. E tot aquerò serie proprietat de un aute, perque òc, perque atau ac volien es òmes...?

Cerquèc ena sua faisha era caisha d'aluquets que li servien enta alugar es cigars. Que volie calar huec ara palha dera teulada. Que s'ac hesse a vier tot eth diable! A tot darrèr, ère sòn, pro qu'ac sabie Diu, e podie destruir era sua casa abans que veder-la en mans de lairons.

Mès quan anèc a usclar era sua anciana casa sentec ua impression d'orror, coma s'auesse ath sòn dauant es cadavres de toti es sòns ancessors, e lancèc es aluquets en solèr.

Seguie romant en sòn cap er in dera destruccion, e entà satisfèr-lo se metec damb era fauç ena man en aqueri camps qu'aien estat es sòns borrèus.

Ara que les pagarie totes ath còp era tèrra ingrata, encausa des sòns malastres!

Que se tardèc ores sanceres era devastacion. S'esbaucèren a còps de pès es vòutes de canes que per eres pujauen es verds hius des tabelhes e des cedes; queigueren es haves trincades pera furiosa fauç, e es files de letugues e caulets sautèren a distància possades per agudent acèr, coma caps talhadi, espargent ath sòn entorn era sua cabeladura de huelhes... Arrés se'n profitarie deth sòn trabalh! E atau s'estèc enquia apròp de punta deth dia, talhant, sarrant damb holadi còps de pè, renegant a crits; enquia qu'a tot darrèr, eth cansament caumèc era sua ira, e se lancèc en un soc plorant coma un mainatge, pensant qu'era tèrra serie en futur eth sòn lhet etèrn e eth sòn solet mestier demanar caritat enes camins.

Lo desvelhèren es prumèrs arrais deth solei herint es sòns uelhs e er alègre mormolh des audèths que sautauen près deth sòn cap, en tot profitar entath sòn esdejoar era rèsta dera destruccion nueitiua.

Se lheuèc, garrotat peth cansament e pera umiditat. *Peberòt* e era sua hemna lo cridèren de luenh estant, en tot convidar-lo a que prenesse quauquarren. *Capèth* les responce damb mesprètz. “Lairon!” Dempús que s’auie quedat damb era sua escopeta!... E s’entamenèc entà Valencia, tremolant de hered, sense saber entà on anuae.

En passar per dauant dera tauèrna de *Copa*, entrèc en era. Uns carretèrs vesins li parlèren entà plàner era sua desgràcia, en tot convidar-lo a préner quauquarren. E eth s’esdeguèc a acceptar. Que volie bèra causa contra eth hered que se l’auie calat enes uassi. E eth, tan sòbri, beuec un darrèr der aute dus veires d’aiguardent, que queigueren coma ondades de huec en sòn estomac aflaquit.

Era sua cara se rogic, en tot vier dempús en un palitge de cadavre; es sòns uelhs se marbrèren de sang. Se mostrèc damb es carretèrs que lo compladien expressiu e confiat; lèu coma un èsser erós. Les cridaue hilhs mèns, en tot assegurar-les que non s’esbauçaue per tan pòca causa. Que non ac auie percutit tot. Encara li restaue çò de melhor dera casa, era fauç deth sòn pairin: ua jòia que non volie escambiar ne per cinquanta faneques de tèrra bona.

E treiguie dera sua faisha eth curvat acèr, blos e ludent: un utís de fin temple e talh plan subtil, que, sivans afirmaue *Capèth*, podie talhar en aire un papèr de humar.

Paguèren es carretèrs, e ahiscant as dues bèsties s’aluenhèren entara ciutat, aumplint es camins de carrinclades d’arròdes.

Eth vielh encara s’estèc mès d’ua ora ena tauèrna, parlant solet, avertint qu’eth cap se l’anaue; enquia que, shordat pera guardada dura des patrons, qu’endonviauen eth sòn estat, sentec ua vaga impression de vergonha e gessec sense saludar, caminant damb pas insegur.

Que non podie hèr enlà dera sua memòria un rebrembe tenaç. Vedie damb es uelhs barradi un uart gran d’irangèrs qu’ère a mès d’ua ora de distància, entre Benimaclet e eth mar. Aquiu auie vengut fòrça còps per çò des sòns ahèrs, e aquiu venguie ara, a veir s’eth dimòni ère tan brave que lo hesse estramuncar damb eth patron, eth quau ère rar eth dia que non inspeccionaue damb era sua guardada d’avar es beròis arbes un a un, coma s’auesse compdades es iranges.

Arribèc dempús de dues ores de marcha, en tot arturar-se fòrça còps entà autrejar-li seguretat ath sòn còs, que trantalhaue sus es dues insegueres cames.

Era aiguardent s’auie apoderat d’eth. Ja non sabie era finalitat qu’auie arribat aquiu, tan luenh dera part dera òrta a on s’estauen es sòns, e acabèc per deishar-se quèir en un camp de canam ara vòra deth camin. Lèu es sòns penibles roncadisses d’embriac sonèren entre es verdes e quilhades tiges.

Quan se desvelhèc ère ja ben auançada era tarde. Sentie eth cap pesant e er estomac aflaquit; li bronzingauen es aurelhes, e ena sua boca sentie un sabor òrre. Què hège aquiu, près deth uart deth judiu? Com auie arribat tan luenh? Era sua aunestetat primitiu lo

hec avergonhar d'aguest aviliment, e sagèc de botar-se de pès entà húger. Era pression que hège sus eth sòn estomac era fauç crotzada ena faisha li costèc caud heireds.

En lheuar-se pistèc eth cap entre eth canam e vedec en un torn deth camin a un vielhet que caminaue tot doç, estropat en ua capa.

Capèth sentec que tota era sua sang li pujaue de pic en cap, que tornaue era sua embriaguesa, e se lheuèc, estirant era fauç... E encara diden qu'eth diable non ei brave? Vaquí eth sòn òme; eth madeish que desiraue veir dès eth dia anterior.

Eth vielh usurèr auie trantalhat fòrça abans de gésser de casa. Li repotegaue un shinhau tot aquerò der oncle *Capèth*; er eveniment ère recent e era òrta ei traïdora. Mès era pòur de qué profitèssen era sua abséncia en uart d'irangèrs podèc mès qu'es sòns temors, e pensant qu'aguesta finca ère luenh dera barraca embargada, se metec en camin.

Ja artenbie veir eth sòn uart, ja se n'arrie dera pòur passada, quan vedec sautar deth bancau de canam ath pròpri *Capèth*, e li semblèc un enòrme dimòni, damb era cara rogida, es braci estiradi, en tot empedir-li era hujuda, aculant-lo ath costat dera sèquia que corrie parallèla ath camin. Se pensèc que soniaue, tumèren es sues dents, era sua cara se metec verda, e li queiguec era capa, en tot deishar ara vista un vielh mantèl e es lords mocadors estropadi en sòn còth. Tan grani èren eth sòn terror e eth sòn trebolament, qu'enquia e tot li parlèc en castelhan.

- *Capèth!*, hilh mèn (didec damb votz entrebracada). Que tot a estat ua enganha: non ne hèsques cabau. Cò d'ager siguec entà hèr-te un shinhau de pòur... arren mès. Que vas a seguir damb es tèrres... Passa deman per casa... parlaram. Me pagaràs quan pogues.

E doblegaue eth sòn còs, evitant que se l'apressèsse er oncle *Capèth*. Volie esguitar-se, húger dera terribla fauç, qu'ena sua lama se reflectie un arrai de solei e se reproduie eth blu deth cèu. Coma qu'auie era sèquia ath sòn darrèr, non trapaue espaci entà botjar-se, e botuae eth còs entà darrèr, en tot sajar de caperar-se damb es sues nervioses mans.

Eth laurador arrie coma ua ièna, mostrant es sòns dents agudents e blanqui de praube.

- *Mentidèr! Mentidèr!*, responie damb ua votz semblabla a un roncament.

E botjant eth sòn utís d'un costat en aute, cercaue eth lòc entà herir, en tot evitar es mans flaques e desesperades que se li metien dauant.

- Mès *Capèth!* hilh mèn! qué ei aquerò?... Baisha aguesta arma... non jògues... tu qu'ès un òme aunèst... pensa enes tues hilhes. Te torni a díder qu'a estat ua enganha. Vene deman e t'autrejarè es cla... Aiii!...

Que siguec un rugiment òrre, un crit de bèstia herida. Cansada era fauç de trapar obstacles, auie esbauçat d'un solet còp ua des mans crispades. Quedèc penjant des tendons e dera pèth, e eth ròi punhet lancèc era sang damb fòrça, esposcant a *Capèth*, que rugic en sénter en ròstre era sang cauda.

Trantalhèc eth vielh sus es sues cames, mès abans de quèir en solèr, era fauç gessec orizontaument contra eth sòn còth, e... paf!, bracant era complicada envelopa des mocadors, dauric ua prigonda henuda, en tot separar lèu eth cap deth tronc.

Queiguec D. Salvador ena sèquia; es sues cames quedèren en ribàs, agitades per un movement funèbre de bèstia esgorjada. E mentretant, eth cap, en.honsat ena hanga, deishauar anar tota era sua sang pera prigonda herida e es aigües se tintauen de ròi, en tot seguir eth sòn tranquil camin damb un mormolh placid qu'alegraue eth solemne silenci deth vrèspe.

Capèth s'estèc pauhicat en ribàs coma un pèc. Be n'auie de sang eth tipe lairon! Era sèquia, en rogit-se semblaue mès abondosa de cabal. Còp sec, eth laurador, cuelhut pera pòur, se metec a córrer, coma se cranhesse qu'er arriuet de sang l'estofèsse en tot desbordar-se.

Abans d'acabar eth dia correc era naua coma ua canonada que botgèc a tota era plana. Auetz vist eth gèst ipocrita, er alègre silenci que damb eth acuelh un pòble ath governant que l'oprimís?... Atau plorèc era òrta era desaparicion de D. Salvador. Toti endonvièren era man der oncle *Capèth*, e arrés parlèc. Es barraques aurien dubèrt entada eth es òns amagaders; es hemnes l'aurien amagat jos es sues pèlhes.

Mès er assassin vaguèc coma un hòl pera òrta, hugent dera gent, estirant-se dejós des ribassi, ajocant-se jos es pònts, hugent a trauèrs des camps, espaurit pes udòls des gossets, enquia qu'a londeman l'agarrèc era Guardia Civil dormint en un palhèr.

Pendent sies mesi sonque se parlèc ena òrta der oncle *Capèth*.

Es dimenges anauen coma en peregrinacion, òmes e hemnes, ena preson de Valencia entà contemplar a trauèrs des barrons ath praua “liberador”, cada viatge mès prim, damb es uelhs en.honsadi e era guardada inquieta.

Qu'arribèc era vista deth procès. E lo sentencièren a mòrt.

Era naua costèc prigonda impression ena plana; prèires e bailes se meteren en movement entà evitar tau vergonha... Un der airau seigut en cadafalc! E coma que *Capèth* auie estat tostemp des docils, votant aquerò que manaua eth cacic e aubedint passiuament ath que manaua, se heren viatges a Madrid entà sauvar-li era vida, e er indult arribèc oportunament.

Eth laurador gessec dera preson hèt ua momia, e siguec amiat entara preson de Ceuta entà morir aquiu en pòqui ans.

Se dissolvec era sua filha; despareishec coma un sarpat de palha en vent.

Es hilhes, ua darrèr dera auta, abandonèren es familhes que les auien recuelhut, en tot desplaçar-se a Valencia entà guanhar-se eth pan coma sirventes; e era praua vielha, cansada de shordar damb es sues malautes, se n'anèc en Ospitau, morint ath cap de pòc temps.

Era gent dera òrta, damb era facilitat qu'an toti de desbrembar eth malastre autrú, a penes de quan en quan se'n brembaue dera espaventosa tragèdia der oncle *Capèth*, en tot preguntar-se se qué les aurie arribat as sues hilhs.

Mès arrés desbrembèc es camps e era barraca, en tot estar-se autant es uns coma era auta en madeish estat qu'eth dia qu'era justícia hec enlà ath malerós colon.

Que siguec aquerò un acòrd tacit de tota era òrta; ua conjuracion instintiu, qu'ena sua preparacion a penes auie auut paraules; mès enquia e tot es arbes e es camins semblaue qu'auien entrat en era.

Peberòt qu'ac auie dit eth madeish dia deth malastre. “A veir qui ei eth gausat que s'atrevisque a calar-se en aqueres tèrres.!”

E tota era gent dera òrta, autanplan es hemnes e es mainatges, semblauen respóner damb es sues guardades de mutuau intelligéncia: “Òc, a veir!”

Es plantes parasites, es bardisses, comencèren a gésser dera tèrra maudita qu'er oncle *Capèth* auie patejat e herit damb era sua votz era darrèra net, coma presentint que per tòrt d'era moririe ena preson.

Es hilhs de D. Salvador, uns ricòts tant avars coma sa pair, se crederen en. honsadi ena misèria pr'amor qu'eth tròç de tèrra s'estaue improductiu.

Un laurador abitant en un aute airau dera òrta, òme que se les daue de beròi e jamès auie pro tèrra, se sentec temptat per çò deth baish prètz der arrendament e agarrèc uns camps qu'a toti les hègen pòur.

Qu'anaue a laurar damb era escopeta ena espatla; e eth e es sòns mossos se n'arrien ena solitud que les deishauen es vesins; es barraques se barrauen quan passauen, e de luenh les seguien guardades ostiles.

Susvelhèc fòrça eth laurador, en auer era presentida d'ua emboscada, mès que d'arren li servic era sua cautèla, pr'amor qu'un vrèspe que tornaue solet entà casa, quan encara non s'auie acabat era rompuda des sòns naui camps, li fotèren dues escopetades, sense que vedesse ar aggressor, e gessec miraculosament sense maus deth sarpat de cartuches que passèren ath cant des sues aurelhes.

Pes camins non se vedie ad arrés. Ne ua soleta tralha nauèra. Que l'aurien tirat dès ua sèquia, emboscat eth tiraire darrèr des canets.

Damb enemies atau que non ère possible lutar; e eth valent, aquera madeisha net, l'autregèc es claus dera barraca as sòns patrons.

Que s'auie d'entener as hilhs de D. Salvador. Qu'ei que non i a govèrns ne seguretats entara proprietat... ne arren?

Plan que òc ère *Peberòt* er autor dera agression, eth qu'empedie qu'es camps siguessen cultivats, e era Guardia Civil cuelhec ath fanfarron dera òrta, en tot hèr-se-lo a vier ena preson.

Mès quan arribèc eth moment des declaracions, tot er airau desfilèc dauant deth jutge afirmant era innocéncia de *Peberòt*, sense qu'ad aqueri rustics sornudi se les podesse trèir ua paraula contradictòria.

Toti repetien era madeisha leçon. Enquia e tot vielhes arraulides que jamès auien gessut des sues barraques declarèren aqueth dia qu'ara madeisha ora que sonauen es traits eth *Peberòt* ère en ua tauèrna d'Alboraia de hèsta damb es sòns amics.

Que non se podie hèr arren contra aguesta gent de gèst pèc e guardada clara, que, en tot gratar-se eth cogòt mentien damb tanta seguretat; *Peberòt* siguec botat en libertat, e de totes es barraques gessec un alend de capitada e de satisfaccion.

Que ja ère hèta era pròva: toti se'n saberien en avier qu'eth coitiu d'aqueres tèrres se pagaue damb era pèth.

Es avars patrons non cessèren. Cultivarien era tèrra eri madeishi; e cerquèren jornalèrs entre era gent tranquilla e submissa que, flariant a lan grossiera e a misèria, vie ara cèrca de travallh, ahiscada pera hame, de naut de tot dera província, des montanhes que tòquen a Aragon.

Ena òrta planhien as praubi pòcvaus. Malerosi! Venguen a guanhar-se un jornau, quin tòrt n'aien eri? E pera net quan se retirauen damb era aishada ena espatla, non mancaue ua brava amna que les cridèsse dera pòrta dera tauèrna de *Copa*. Les hegen entrar, les convidauen a béuer e dempús les anauen parlant ara aurelha damb era cara regda e er accent pairau e corau, coma aqueth que conselhe a un mainatge entà qu'evite eth perilh. E eth resultat ère qu'es docils pòcvaus, a londeman, en sòrta d'anar entath camp, se presentauen en massa as patrons des tèrres.

- Patron, que viem tà que mos paguetz.

E èren inutils toti es arguments des dus fradins, furiosi en veder-se atacadi ena sua avarícia.

- Patron, responien a tot, qu'èm praubi, mès que non mos auem trapat era vida darrèr d'un palhèr.

Non solet deishauen eth travallh, senon qu'avisauen a toti es sòns paisans tà que hugessen de guanhar un jornau enes camps de *Capèth*, coma qui hug deth diable.

Es patrons des tèrres demanèren proteccion enquia e tot enes papèrs publics. e parelhes dera Guardia Civil vengueren a córrer era òrta, a estar-se ara demora enes camins, a suspréner gèsti e convèrses, tostemp sense capitada.

Cada dia vedien çò de madeish: es hemnes cosent e cantant jos es trelhes; es òmes enes camps, acorbaishadi, damb era guardada en solèr, sense dar-les repaus as sòns braci actius; *Peberòt*, estirat coma un gran senhor dauant des verguetes deth vesc, demorant as audèths, o ajudant a Pepeta guiterosament; ena tauèrna de *Copa* uns vielhs cuelhent eth solei o hènt ath truc. Eth paisatge alendaue patz e aunèsta bestialitat: qu'ère ua Arcadia moresca. Mès es dera corporacion non se'n fidauen; cap laurador volie es tèrres ne enquia e tot a gratis, e fin finau es patrons les calec desistir dera sua decision, deishant que se caperèssen de romegàs e qu'era barraca queiguesse, mentre demorauen era arribada d'un òme de bona voluntat capable de crompar-les e de trabalhar-les.

Era òrta s'estrementie d'orgulh en veir se com se perdie aquera riquesa e es eretèrs de D. Salvador les baishaue ua docha d'aigua hereda.

Qu'ère un plaser nau e intens. Que bèth còp s'aien d'impausar es praubi e demorar es rics dejós. Eth pan dur semblaue mès saborós, eth vin melhor, eth travalh mens pesant, en imaginar-se era ràbia des dus avars, que damb toti es sòns sòs auien de patir que pagesi dera òrta se burlèssen d'eri.

Ath delà, aquera taca de desolacion e misèria ath miei dera plana servie entà qu'es auti proprietaris siguessen mens exigents, e agarrant er exemple deth vesin non aumentèssen eth prètz des arredaments e se conformèssen quan es semestres se tardauen en hèr-se efectius.

Es desoladi camps qu'èren eth talisman que tengue intimament unidi as ortalans, en contunh tacte de codes: un monument que proclamaue eth sòn poder sus es patrons; eth miracle dera solidaritat dera misèria contra es leis e era riquesa des que son senhors des tèrres sense trabalhar-les ne sudar sus es sòns torròcs.

Tot aquerò, pensat confusament, les hège pensar qu'eth dia qu'es camps de *Capèth* siguessen cultivadi, era òrta patirie tota sòrta de malastres. E non s'imaginauen, Dempùs d'un trionf de dètz ans, que podesse entrar enes camps abandonadi ua auta persona qu'er oncle *Tomba*, un pastor cèc e charraire, que, a manca d'auditòri, condaue cada dia totes es sues hètes de guerrilhèr ara sua vegada de lordes oelhes.

D'aciu es exclamacions d'estonament e eth gèst de ràbia de tota era òrta quan *Peberòt*, de camp en camp e de barraca en barraca, anèc comunicant qu'es tèrres de *Capèth* auien ja arrendatari, un desconeishut, e que "eth"... "eth", siguesse qui siguesse, ère aciu damb tota era sua familia, en tot installar-se sense cap consideracion... "coma s'aquerò siguesse sòn!"

III

Batiste, en inspectar es èrmes tèrres, se didec que i auie aquiu trabalh tà fòrça temps.

Mès non per aquerò se sentec desalenat. Qu'ère un baron energic, trabalhador, avedat ara luta entà conquistar eth pan. Aquiu n'auie fòrça, coma didie eth, e ath delà se padegaue rebrembant que en pejors trebucs s'auuie trapat.

Era sua vida passada qu'ère un contunh cambi de mestìer, tostemp laguens deth cercle dera misèria rurau, cambiant cada an de mestìer, sense trapar entara sua familia eth benèster mesquin que constituie tota era sua aspiracion.

Quan coneishec ara sua hemna, ère mosso d'ua mòla enes entorns de Sagunt. Trabalhaue alavetz “coma un saumet”, atau ac didie eth, entà qu'ena sua casa non manquèsse arren; e Diu li premièc era sua laboriositat en tot hèr-li a vier cada an un hilh, beròies creatures que semblauen néisher damb dents, per çò dera prèssa que se dauen de deishar era pòpa entà demanar pan a totes ores.

Resultat: li calec abandonar era mòla e tier-se a carretèr, ara cèrca de màger guanhhs.

Era mala sòrt lo perseguie. Arrés coma eth suenhaue eth bestiar e susvelhaue era marcha. Mòrt de sòn, jamès gausaue, coma es companhs, dormir en car, deishant qu'es bèsties se n'anèssen guidades peth sòn instinct. Susvelhaue a totes ores, s'estaue tostemp ath costat deth shivau deth dauant, evitant es clòts prigonds e es maus passi; e ça que la, se bèth car volcaue qu'ère eth sòn; se bèth animau queiguie malaut per çò des ploges, qu'ère solide eth de Batiste a maugrat deth suenh pairau que caperaue es costats des sues bèsties damb hlaçades de serpelhèra a penes queiguien quate gotes.

En uns quanti ans de fatigosa peregrinacion pes carretères dera província, minjant mau, dormint ath clar dera lua e patint eth torment de passar mesi sancers luenh dera familia, qu'adoraue damb era afeccion concentrada d'òme rude e silenciós, Batiste solet avec pèrtes e vedec era sua situacion cada còp mès comprometuda.

Se li moriren es shivaus e s'auec d'endeutar entà crompar-ne d'auti. Tot aquerò que guanhaue damb eth seguit carreg d'odres holadi de vin o d'òli se perdie en mans de firaires e constructors de cars, enquia qu'arribèc eth moment que, vedent era sua pròcha roïna, abandonèc eth mestìer.

Cuelhec alavetz ues tèrres apròp de Sagunt: camps de secan, ròis e etèrnament assedegadi, qu'en eri retortilhauen es sòns socs uedi carrobièrs centenaris o quilhauen es olivèrs es sues redones e empovasades tèstes.

Que siguec era sua vida ua seguida batalha contra era sequèra, un incessant guardar entath cèu, tremolant d'emocion cada còp qu'au brometa nera pistau en orizon.

Que ploiguec pòc, es cuelhetes sigueren dolentes pendent quate ans, e Batiste non sabie ja se qué hèr ne entà on anar, quan pendent un viatge entà Valencia coneishec as hilhs de D. Salvador, uns excellents senhors (que Diu les age), que li balhèren aquera beresa

de camps, liures d'arrendament pendent dus ans, enquia que recuperèssen complètament eth sòn estat de d'auti tempsi.

Quauquarren entenec eth, de çò que s'auie passat ena barraca, des causes qu'obligauen as patrons a sauvar improductiues tan beròies tèrres; mès, auie passat tant de temps!... Ath delà, era misèria non a aurelhes; ada eth li convenien es camps, e aquerò ère pro. Que non l'interessauen es istòries vielhes de D. Salvador e er oncle *Capèth*...

Tot ac mespredaue e desbrembaue en presenciar es suas tèrres. E Batiste se sentie cuelhut d'un doç extasi en veder-se cultivaire ena òrta feraça que tanti viatges auie envejat quan passaua pera carretèra de Valencia entà Sagunt.

Aquerò plan qu'èren tèrres: tostemp verdes, damb es entralhes incansables generant ua cuelheta darrèr dera auta, circulant era aigua ròia a totes ores coma sang vivificant pes innombrables sèquies que regauen era sua superficia coma ua complicat hilat de venes e artèries; fecondes entà alimentar a familhes sanceres quan bancaus que, per çò de petits, semblauen mocadors de huelham. Es camps secs de Sagunt les rebrembaue coma un lunfèrn de set, qu'erosament se n'auie desliurat.

Ara se vedie de vertat en camin dret. A trabalhar! Es camps qu'èren perdudi, que i auie fòrça travalh entà hèr, mès, quan s'a bona voluntat...! E en tot estirar-se, aguest omenòt regde, fòrt, d'espatles de gegant, cap redon pelat e ròstre bontadós tengut per un gròs cothèr de fraire, estenie es sòns poderosi braci, avedadi a lheuar entà naut es saques de haria e es pesanti pelhòts de carretèr.

Tan preocupat ère damb es suas tèrres, qu'a penes se fixèc en curiosèr des vesins.

Pistant es inquieti caps pes canets o estirats sus eth vrente enes ribassi, lo contemplauen òmes, mainatges e enquia hemnes des pròches barraques. Batiste non ne hège cabau. Qu'ère eth curiosèr, era expectacion ostila qu'inspiren tostemp es nauèth vengudi. Pro s'en sabie eth de çò qu'ère aquerò; que ja s'anarien avedant. Ath delà, dilhèu les podie interessar veir se com usclaua era misèria que dètz ans d'abandonament auien amolonat sus es camps de *Capèth*.

E ajudat pera sua hemna e pes mainatges, comencèc a usclar a londeman dera sua arribada tota era vegetacion parasita.

Es arbilhons Dempús de retortilhar-se entre es ahlames, queiguien enes braces, en tot escapar-se des sòns cendres babaus hastigosi miei uscladi. Era barraca campaue coma esfumada entre es bromes de hum d'aguestes laminaries, que desvelhauen ua sorda colèra en tota era òrta.

Un còp netes es tèrres, Batiste, sense pèrder temps, se metec a cultivar-les. Qu'estauen plan dures; mès eth, coma expert laurador, les volie trabalhar pòc a pòc, per bancaus; e mercant un quadre près dera sua barraca, comencèc a remòir era tèrra ajudat pera sua familia.

Es vesins se burlauen de toti eri damb ua ironia que delataue era sua sorda irritacion. Vai, quina familia! Qu'èren gitanos coma es que dormissen dejós des pònts. Demorauen ena vielha barraca madeish qu'es naufrags que se tien sus un vaishèth destroçat: tapant un horat aciu, apontelant aquiu, hènt vertadèrs prodigis entà que se tenguesse era teulada de palha, distribuint es sòns praudi mòbles, suenhosament netejadi, en toti es quartos, qu'èren abans tuta d'arrats e bestiòles.

Per çò que hège a trabalhadors, qu'èren coma un molon d'esquiròus, non podent-se estar quiets mentre trabalhaue eth pair. Teresa, era hemna, e Roseta era hilha màger, damb es pèlhes recuelhudes entre es cames e era aishada ena man, hotjauen damb mès fòrça qu'un jornalèr, descansant solet entà calar-se entà darrèr es peus queigudi sus eth sudorós e ròi front. Eth hilh màger hège contunhi viatges entà Valencia damb eth cabàs ena espatla, en hèr-se a vier hièms e tarcums, que botaue en dus molons, coma colomnes d'aunor, ena entrada dera barraca. Es tres petits, grèus e trabalhadors, coma se comprehessen era grèu situacion dera familia, anauen a quate pautes darrèr des hotjaires, en tot arrincar des torròcs es dures arraïcs des arbilhons uscladi.

Que se tardèc tota aguesta faena preparatòria mès d'ua setmana, sudant e panteishant era familia des de solei gessent enquia net barrada.

Era mitat des tèrras qu'èren ja remoigudes. Batiste les aplanèc e laurèc damb era ajuda deth vielh e coratjós shivau, que semblaue dera familia.

Que calie començar eth coitiu; èren en Sant Martin, era epòca dera semençalha, e eth laurador dividic era tèrra deseruada en tres parts. Era màger entath horment, eth bancau mès petit entà plantar haves e un aute entath ferratge, donques que non se podie desbrembar ath *Morrut*, eth vielh e estimat shivau. Pro que s'ac auie guanhat.

E damb era madeisha alegria d'aqueth que Dempùs d'ua penibla navegacion aubire eth pòrt, era familia se calèc ena semençalha. Er avier qu'ere assegurat. Es tèrras dera òrta non enganhauen; d'aquiu gesserie eth pan entà tot er an.

Era tarde que s'acabec era semençalha vederen auançar peth camin pròche ues quantes oelhes de lorda lan, que se posèren paurugues ara vòra deth camp.

Ath sòn darrèr apareishec un vielh flac, auriolenc, damb es uelhs en.honsadi enes prigondes orbites e era boca enrodada per ua aureòla de rufes. Anaue auançant tot doç, damb pas brac seguit, mès damb eth pau per dauant en tot paupar eth terren.

Era familia lo guardèc damb atencion. Qu'ere eth solet qu'enes dues setmanes qu'èren aquiu gausaue apressar-se as tèrras. En encuedar-se'n deth trantalhament des sues oelhes, cridèc entà que passèssen entà dauant.

Batiste gessec ar encontre deth vielh. Que non se podie passar: es tèrras èren ara cultivades. Non ac sabie?...

Qu'auie entenut bèra causa er oncle *Tomba*; mès enes dues setmanes anteriores auie amiat eth sòn bestiar a pèisher enes èrbes deth barranc de Carraishet, sense preocupar-se'n d'aguesti camps... De vertat qu'ara èren cultivadi?

E er ancian pastor auançau peth camp hènt esfòrci entà veir damp es sòns uelhs, lèu mòrts, ar òme audaç que gausaue realizar aquerò que tota era òrta auie coma causa impossibla.

Carèc pendent ua bona estona, e fin finau comencèc a mormolhar tristament:

“Plan mau; eth tanben, ena sua joenessa, auie estat atrevit: li shautaue amiari era contrària a toti. Mès quan es enemics son molti!... Plan mau; que s'auie calat en ua situacion dificila. Aqueries tèrres, dempus d'quierò deth praube *Capèth*, qu'èren maudites. Que podie creder-lo ada eth, qu'ère vielh e experimentat; l'amiarien malastres.”

E eth pastor cridèc ara sua vegada, li hec entamenar era marcha peth camin, e abans d'aluenhar-se se metec eth mantèl entà darrèr, en tot lheuar es sòns descarnadi braci, e damp ua cèrta entonacion d'endonviare qu'augure er avier o de profèta que flaire era roïna, li cridèc a Batiste:

- *Cre-me, hilh mèn; t'amiaràn malastres!...*

D'aguest encontre gessec un motiu mès de colèra en tota era òrta. Er oncle *Tomba* ja non podie calar es sues oelhes en aqueries tèrres, dempus de dètz ans de pacific gaudiment des sòns peishèus.

Arrés didie ua soleta paraula sus era legitimitat dera negatiua deth sòn ocupant per çò d'èster eth terren cultivat. Toti parlauen solet des respèctes que meritaue er ancian pastor, un òme qu'ena sua joenessa se minjaue as francesi crus, qu'auie vist fòrça mon, e qu'era sua sabença, demostrada damp mieges paraules e conselhs incoerents, inspirau un respècte supersticiós ara gent des barraques.

Quan Batiste e era sua familha vederen holades de fecond seme es entralhes des sues tèrres, pensèren ena casa, a manca de travalh mès urgent.

Eth camp que ja harie era sua faena. Ja ère ora de pensar en eri madeishi.

E per prumèr viatge dès era sua arribada ena òrta, gessec Batiste des tèrres entà vier en Valencia pr'amor de cargar en sòn car toti es dèishes dera ciutat que li podessen èster utiles.

Aqueth òme qu'ère ua hormiga infatigabla entà cercar causes. Es molons formadi per Batistet s'aumentèren fòrça damp es expedicions deth pair. Era giba de hièms, que formaue ua cortina defensiua dauant dera barraca, creishec rapidament, e mès enlà s'amolonèren centenats de tòchos trincadi, hustes querades, pòrtes destroçades, hièstres hètes brigalhs, totes es dèishes des esbauçaments dera ciutat.

Contemplèc damb estonament era gent dera òrta era rapiditat e era bona traça des laboriosi intrusi entà apraiar-se era sua casa.

Era teulada de palha dera barraca campèc lèu apraiada; es costelhes deth tet, minjades pes ploges, sigueren reforçades ues e substituides es autes; ua capa de palha naua capèrec es dus plans inclinadi der exterior. Enquia e tot es crotzetes des sòns extrèms sigueren substituides per d'autes qu'eth raser de Batiste trabalhèc polidament, en tot ornar es sues arèstes damb dentades òsques; e non auec en tot er airau ua teulada que siguesse mès galharda.

Es vesins, en veir se com se reformaue era barraca de *Capèth*, en tot botar-se dreta era teulada, vedien en aquerò quauquarren de burla e d'escomesa.

Dempús comencèc era òbra de baish. Quina manèra de tier es dèishes de Valencia!... Es henerecles despareisheren, e acabat er ornament des parets, era hemna e era hilha les emblanquiren d'ua manèra estonanta. Era pòrta naua e pintada de blu, semblaue era mair de toti es hiestrons, que pistauen pes uets des parets es sues cairades cares deth madeish color. Jos era trella hec Batiste ua petita plaça, pasimentada damb tòchos ròis, entà qu'es hemnes cosessen aquiu pendent es ores dera tarde. Eth potz, dempús d'ua setmana d'amendriment e penibles carregi, quedèc net de totes es pèires e es lordères qu'era tafurèla ortalana l'auie aumplit pendent dètz ans, e un aute còp era sua aigua neta e fresca tornèc a pujar en mofle ferrat, damb alègres carrinclades dera carrèla, que semblaue que se n'arrie dera gent der entorn damb ua rambalhosa arridalhada de vielha maliciosa.

S'avalauen es vesins era sua ràbia en silenci. Lairon, mès que lairon! Vai, quina manèra de trabalhar!... Aqueth òme semblaue auer damb es sòns fòrts braci dues verguetes magiques qu'ac transformaue tot en tocà'c.

Dètz setmanes dempús dera sua arribada, encara non auie gessut des sues tèrres mieja dotzena de còps. Tostemp en eres, eth cap calat entre es espatles e era esquia inclinada, en tot embriagar-se ena sua faena; e era barraca de *Capèth* presentaue un aspècte polidòt e alègre, coma jamès l'auie auut quan ère en poder deth sòn ancian ocupant.

Eth corrau, embarrat abans damb porides canes, auie ara parets d'estaques e hanga, pintades de blanc, qu'ath sòn entorn corretejauen es ròies garies e s'alugaue eth poth, lheuant era sua tèsta porprada... Ena placeta, dauant dera barraca, florien massissi de flors de net e plantes escalaires. Ua ringlèra de topins esberecadí pintats de blu servien de torretes sus eth banc de ròis tòchos, e pera pòrta miei dubèrta (a, fanfarron) se vedie eth lòc des cantres nau, damb es sues plaques de blanques rajòles e es sòns centres verds d'envernissada tripa: un ensembs de reflèxi insolents que li treiguen era vista ath que passauet peth camin deth dauant.

Toti, ena sua ràbia creishenta, acodien a *Peberòt*. Ac auien de consentir? Qué pensauet hèr eth temible marit de Pepeta?

E *Peberòt* se grataue eth front en escotar-les, damb cèrta confusion.

Qué anuae a hèr?... Era sua intencion ère dider-li dues paraules ad aqueth nauvengut que se metie a cultivar aquerò que non ère sòn; ua indicacion plan seriosa entà que “non siguesse pèc” e tornèsse entara sua tèrra, pr’amor qu’aquiu non aie arren a hèr. Mès eth tau non gessie des camps, e non ère convenient vier a menaçar-lo ena sua pròpria casa. Aquerò que serie “hèr-se a veir” massa, en tot saber çò que se passarie Dempús. Que calie èster prudent e sauvar era gessuda. Plan, donc... un shinhau de paciència. Eth, era soleta causa que podie assegurar ère qu’eth tau subjècte non cuelherie eth horment, ne es haves, ne tot aquerò qu’auie plantat enes camps de *Capèth*. Aquerò que serie entath diable.

Es paraules de *Peberòt* padegauen as vesins, e aguesti seguien damb guardada atentiuas es progrèssi dera maudita familia, desirant en silenci qu’arribèsse era ora dera sua roïna.

Ua vrespada tornèc Batiste de Valencia, fòrça content deth resultat deth viatge. Que non volie ena sua casa braci inutils. Batistet, quan non i auie faena en camp, cercaue bèth trabalh vient ena ciutat a recuélher hièms. Quedaue era gojata, ua mossaa que, acabat er apraiament dera barraca, non servie entà grana causa, e gràcies ara protecccion des hilhs de D. Salvador, que se mostrauen fòrça contents damb eth nau arrendatari, vengue d’arténher que l’admetessen en ua fabrica de sedes.

A compdar deth dia següent, Roseta formarie partida deth rosari de gojates que, desvelhant-se damb era aubada, anauen per toti es camins damb era pèlha ondejant e eth tistèr en braça de cap ara ciutat, pr’amor de hilar eth sedós capurèth entre es sòns gròssi dits des hilhes dera òrta.

Quan arribèc Batiste enes entorns dera tauèrna de *Copa*, un òme campèc en camin gessent d’un caminòu pròche e venguec entada eth tot doç, en tot hèr veir eth sòn desir de parlar-li.

Batiste s’arturèc, en tot planher-se ath sòn laguens de non amiar damb eth un raser, ne ua fauç, mès seren, tranquil, lheuant eth sòn cap redon damb era expression imperiosa tan temuda pera sua familia e crotzant sus eth pièch es forçudi braci d’ancian mosso de mòla.

Coneishie ad aqueth òme, encara que jamès auie parlat damb eth. Qu’ère *Peberòt*.

Fin finau arribèc er encontre que tant auie cranhut.

Eth valenton mesurèc damb era sua guardada ar odiat intrús, e li parlèc damb votz melosa, en tot esforçar-se en balhar ara sua ferocitat e mala intencion un accent de bontadós conselh.

Que li volie díder dues causes: hège ja temps qu’ac desiraue; mès, com ac podie hèr se jamès gessie des sues tèrres?

- *Dues causetes, sonque...*

E deishèc anar es dues causetes, en tot conselhar-li que deishèsse çò mès lèu possible es tèrres der oncle *Capèth*. Li calie creir as òmes que l'estimauen ben, as que coneishien es costums dera òrta. Era sua preséncia aquiu qu'ère ua ofensa, e era barraca, lèu naua un insult ara pruba gent. Li calie seguir eth sòn conselh, e anar-se'n entà un aute lòc damb era sua familia.

Batiste arrie ironicament mentre parlaue *Peberòt*, e aguest, fin finau, semblèc confonut per çò dera serenitat der intrús, aclapat de trapar a un òme que non sentie pòur ena sua preséncia.

“Anar-se’n eth?... Que non i auie arrés que li hesse abandonar aquerò qu'ère sòn, aquerò qu'ère adaiguat damb era sua sudor e l’auie de balhar eth pan ara sua familia. Eth qu'ère un òme pacific, d’acòrd?, mès se l’ahiscauen, ère tan valent coma eth que mès. Que cada un se bote enes sues causes, e eth ja harie pro complint damb es sues sense ofensar ad arrés.”

Dempús, passant per dauant deth fanfarron, seguic eth sòn camin, en tot virar-li era esquia damb ua confiança mespredosa.

Peberòt, acostumat a que li tremolèsse tota era òrta, se mostraue cada còp mès desconcertat per çò dera serenitat de Batiste.

- *Ei era darrèra paraula?*, li didec quan ère a ua cèrta distància.
- *Òc, era darrèra*, responec Batiste sense virar-se.

E seguic entà dauant, despareishent en ua virada deth camin. Ena luenhor, ena anciana casa de *Capèth*, ganholaue eth gosset flairant era proximitat deth sòn patron.

En quedar-se solet, *Peberòt* recuperèc era sua supèrbia. “Crist! Com s’auie burlat d’eth aqueth tipe!”. Gasulhèc quauques malediccions, e barrant eth punh senhalèc menaçaire era virada deth camin a on auie despareishut Batiste.

- *Que les pagaràs... Me les pagaràs, morralet!*

Ena sua votz, tremolosa de ràbia, vibrauen condensadi toti es òdis dera òrta.

IV

Qu'ère dijaus, e sivans un costum de hège cinc sègles, eth Tribunau des Aigües s'anaue a amassar ena pòrta des Apostòls dera Catedrau de Valencia.

Eth relòtge dera tor cridada Miquelet senhalaue pòc mès des dètz, e es orfanèls s'amassauen en rondèus o cuelhien sèti enes cants dera hònt qu'orne era plaça, en tot formar ath sòn entorn ua animada garlanda de hlaçades blues e blanques, mocadors ròis e auriòs o pèlhes d'indiana de colors clars.

Qu'arribauen es uns tirassant as sòns shivaus damb era sera cargada de hièms, contenti dera cuelhuda hèta enes carreràs; d'auti enes sòns car uets, sajant d'atrendir as gardes municipaus entà que les deishessen estar-se aquiu; e mentre es vielhs parlauen damb es hemnes, es joeni se calauen en cafè pròche, pr'amor d'aucir eth temps dauant dera copa d'aiguardent, en tot masculhar un cigar de tres sòs.

Tota era òrta qu'auie opròbis entà resvenjar qu'ère aquiu, gesticulant e regda, parlant des sòns drets, impacient de deishar anar dauant des sindics o des jutges des sèt sèquies er interminable rosari des sòns planhs.

Er ussièr deth tribunau, qu'amiaue mès cinquanta ans de luta damb agesta tropa insolenta e aggressiua, plaçaue ara ombra dera portada de vòuta es pèces d'un fautulh de vielh damàs, e estiraue Dempús ua rèisha baisha, barrant er espaci deth trepader qu'auie de servir de sala d'audiéncia.

Era pòrta des Apostòls, vielha, roienca, querada pes sègles, en esténer es sues rosigades bereses ara lum deth solei, formaue un hons digne d'un ancian tribunau: qu'ère coma un cubricèu de pèira fabricat entà caperar ua institucion de cinc sègles.

En timpan apareishie era Vèrge damb sies angels de regdes vestimentes e ales de menut plumalh, gautudi, damb ludent peu e pesadi retortilhs, tocant viòles e flaütes, caramèles e tambors. Corrien pes tres arcs suberpausats dera portada tres garlandes de figuretes, angels, reis e sants, en tot amagar-se en caladi cubricèus. Sus robusti pedestaus se mostrauen es dotze apostòls; mès tan desfiguradi, tan rosigadi, que eth madeish Jesús non les aurie reconeishut: es pès rosigadi, es nassi trincats, es mans bracades; ua ringlèra de figures que mès qu'apostòls semblauen malauts escapadi d'ua clinica mostrant dolorosament es sòns infòrmes punhets. Naut de tot, ath finau deth portau, se daurie, coma gegantesca flor caperada de hiu de hèr, era rosassa de flors que daue lum ara glèisa, e ena part baisha, ena basa des colomnes ornades damb escuts d'Aragon, era pèira ère rosigada, es arèstes e eth huelham borrudi peth heregament de innombrables generacions.

En agesta rosigada pòrta s'endonviaue eth pas dera revòuta e dera insurreccio. Ath costat d'aguestes pèires s'auie apressat e confonut tot un pòble; aquiu s'auie agitat en d'auti sègles, cridan e ròi de ràbia, eth valencianisme levantin, e es sants deth portau, mutiladi e lisi coma momies egipcies, en guardar eth cèu damb es sòns trincats caps,

semblaue qu'escotauen encara era revolucionària campana dera Union o es traits d'arcabusa dera Germania.

Acabèc er ussièr d'apraiar eth tribunau e se metec ena entrada dera rèisha, demorant as jutges.

Qu'anauen arribant, solemnes, damb ua majestat de pagesi rics, vestidi de nere, damb blanques espardelhes e mocador de seda dejós er ample chapèu. Cada un amiaue ath sòn darrèr ua acompanhada de gardes de sèquia, de mendicants qu'abans dera ora dera justícia cercauen predispausar era animositat deth tribunau ath sòn favor.

Era gent campanharda guardaue damb respècte ad aguesti jutges gessudi dera sua classa, qu'es sues decisions non admetien cap appellacion. Qu'èren es patrons dera aigua; enes sues mans i auie era vida des familhes, er aliment des camps, er adaiguatge avient, qu'era sua manca aucís ua cuelheta. E es abitants dera extensa plana talhada per arriu neuridor, coma ua espia quilhada de pues qu'èren es sòns canaus, designauen as jutges peth nòm des sèquies que representauen.

Un vielhet prim, acorbaishat, qu'es sues mans ròies e caperades d'escaumes tremolauen en emparar-se en gròs pau, ère Quart de Faitanar; er aute, gròs e majestuós, damb uelhets qu'a penes se li vedien jos es peus blanqui des celhes, ère Mislata; ara seguida arribaue Rascanha, un gojatòt de planchada blòda e cap redon de fraire; e ath sòn darrèr anauen vient es auti, enquia sèt: Favara, Rovelha, Tormos e Mestalha.

Que ja ère aquiu era representacion des dues planes: era dera quèrra der arriu, era des quate sèquies, era qu'enròde era òrta de Ruzafa damb es sòns camins de frondós huelham que s'acabe enes extrèms deth lac dera Albufera, e era plana dera dreta deth Turia, era poetica, era des haragues de Benimaclet, era des chufles d'Alborai a es jardins tostems exuberants de flors.

Es sèt jutges se saludèren coma gent que hè ua setmana que non se ven. Dempús parlèren des sòns ahèrs particulars ath cant dera pòrta dera Catedrau. De quan en quan, en tot daurir-se es paravents caperadi d'anoncis religiosi, s'espargie en ambient caud dera plaça ua fresca bohada d'encens, semblabla ara respiracion humida d'un lòc sosterranh., quan ja non gessie dera Basilica senon bèra devòta arreculada, comencèc a funcionar eth tribunau.

Se seigueren es sèt jutges en vielh fautulh; correc de toti es costats dera plaça era gent ortalana entà amolonar-se ath torn dera rèisha, sarrant es sòns còssi sudorosi, que flairauen a palha e a lan basta, e er ussièr se placèc, regde e majestuós, ath costat deth pau acabat per un gancho de bronze, simbòl dera aquatica justícia.

Se desnishèren es sèt “sèquies”, quedant damb es mans sus es jolhs e era guardada en solèr, e eth mès vielh prononcièc era frasa de costum:

- *S'a daurit eth tribunau.*

Silenci absolut. Tota era gent, sauvant un recuelhement religiós, ère aquiu, en plia plaça, coma se siguesse un temple. Eth sorrolh des cars, eth cassinclar des tramvies, tot eth tarrabastalh dera vida modèrna passau, sense heregar ne botjar ad aguesta institucion plan anciana, coma aqueth que se trape ena sua casa, insensible ath pas deth temps, sense fixar-se en cambi radicau de tot aquerò que l'enrodaue, incapable de deguna refòrma.

Se mostrauen orgulhosí es ortalans deth sòn tribunau. Aquerò ère hèr justícia; era pena sentenciada de seguit, e arren de papàrs, pr'amor qu'aguesti sonque servissen entà enredar as òmes aunèsti.

Era abséncia deth papèr sagerat e der escribeire espauridor ère çò que mès shautaue ara gent acostumada a guardar damb pòur supersticiosa er art d'escriuer, peth hèt de qué lo desconeishen. Aquiu que non i auie secretaris, ne plumes, ne dies d'angonia demorant era senténcia, ne gardes esglasians, ne arren mès que paraules.

Es jutges sauvauen es declaracions des testimònisi ena sua memòria e sentenciauen de seguit, damb era tranquillitat d'aqueith que sap qu'es dues decisions s'an de complir. Ad aqueth que s'anujaue damb eth tribunau, multa; ath que se remie a complir era senténcia li treiguien era aigua entà tostemp e se morie de hame.

Damb aguest tribunau que non jogaue arrés. Qu'ère era justícia patriarcau e simpla deth brave rei des legendes que gessie peth maitin ena pòrta deth palai entà resòlver es quèishes des sòns subdits; eth sistema judiciau deth cap de cabila sentenciant ena entrada dera sua tenda. Atau, atau ei coma se castigue a tafurèls e capite er òme aunèst e i a patz.

E eth public, en non voler perder-se ua soleta paraula, òmes, hemnes e gojats, se sarrauen contra era rèisha, arreculant a viatges damb violents movements d'esquia entà desliurar-se dera asfixia.

Qu'anauen apareishent es demandants en aute costat dera rèisha, davant d'aqueith fautulh tan venerable coma eth tribunau.

Er ussièr les recuelhies es verguetes e es paus, en considerar-les armes ofensiuves, incompatibles damb eth respècte ath tribunau. Les possaue Dempús enquia deishar-les pauhicadi a pòqui passi des jutges, damb era hlaçada plegada enes mans, e se non se descurbién de seguit, damb dues tirassades les arrincaeua eth mocador deth cap. Fòrt! Ad aguesta gent tafurèla se les auie de tractar atau.

Qu'ère era desfilada ua seguida exposicion de questions complicades, qu'es jutges laics resolvien damb estonanta facilitat.

Es gardes des sèquies e es “atandadors” encargadi de balhar eth torn en adaiguatge formulauen es dues denòncies; e compareishien es demandadi a defener-se damb rasons. Eth vielh deishaue parlar as hilhs, que sabien exprimir-se damb mès energia; era veuda

acodie acompanhada de bèth amic deth defuntat, decidit protector qu'amiaue era votz per era.

Pistaue era aurelha eth lardor meridionau en toti es judicis. Ena mitat dera denóncia deth garda, eth demandat non podie tier-se. “Mentida! Çò que didien contra eth ère faus e dolent. Lo volien pèrder!”

Mès es sèt sèquies acuelhien aguestes interrupcions damb furibondes guardades. Aquiu arrés podie parlar enquia que non l'arribèsse eth torn. Se hège ua auta interrupcion pagarie tantes sodades de multa. E i auie bèth temardut que pagaué sodades e mès sodades, possat per ua ràbia que non li permetie carar dauant der acusador.

Sense abandonar eth sòn sèti, es jutges amassauen es sòns caps coma crabes jogaires, mormolhant sordament pendent quauqui segons, e eth mès vielh, damb votz tranquilla e solemna, prononciaue era sentència, en tot mercar es multes en liures e sodades, coma s'era monèda non auesse patit cap transformacion e encara anèsse a passar peth centre dera plaça eth majestuós Justícia, governador popular dera Valencia anciana, damb era sua tunica ròia e era sua acompanhada de balestèrs dera Pluma.

Èren mès des dotze, e es sèt sèquies començauen a mostrar-se cansades de tant vessar prodigament eth cabal dera sua justícia, quan er ussièr cridèc a crits a Bautista Borrull, denonciat per infraccion e desaubediéncia en adaiguatge.

Trauessèren era rèisha *Peberòt* e Batiste, e era gent encara se sarrèc mès contra es hèrs.

Se vedien entre aguesta multitud molti des que demorauen enes entorns des ancianes terres de *Capèth*.

Aguest judici tardiu que serie interessant. Er odiat nauvengut auie estat denonciat per *Peberòt*, qu'ère er “atandador” dera partida o endret.

En tot barrejar-se en eleccions e hènt-se veir en tot eth parçan, eth valenton auie conquistat aguest cargue, que li daue un cèrt aire d'autoritat e assoldaué eth sòn prestigi entre es vesins, es quaus lo mimauen e lo convidauen enes dies d'adaiguatge pr'amor d'auer-lo a favor.

Batiste qu'ère estonat pera injusta denóncia. Eth sòn pallitge qu'ère d'indigacion. Guardaue damb uelhs de ràbia totes es cares coneishudes e burlesques que se sarrauen ena rèisha. Dempús viraue es uelhs entath sòn enemic *Peberòt*, que se botjaue orgulhosament, coma òme acostumat a aparéisher dauant d'un tribunau e que se credie possessor d'ua petita part dera sua indiscretibla autoritat.

- *Parle vostè*, didec auançant un pè era sèquia mès vielha, donques que per costum secular, eth tribunau, en sòrta de valer-se des mans, senhalhaue damb era blanca espardelha ath que li calie parlar.

Peberòt deishèc anar era sua acusacion. Aqueth òme qu'ère ath sòn costat, dilhèu per çò d'èster nauèth ena òrta, se pensau qu'eth repartiment dera aigua ère causa de trufaria e que podie hèr çò que volesse.

Eth, *Peberòt*, er “atandador” que representaua ara autoritat dera sèquia ena sua partida, l'auie dat a Batiste era ora entà adaiguar eth sòn horment: es dues dera maitiada. Mès solide, eth senhor, en non voler lheuar-se ad aguesta ora, auie deishat pèrder eth sòn torn, e tòs cinc, quan era aigua ère ja de d'auti, auie lheuat era esclusa sense permís d'arrés (prumèr delicte), auie panat er adaiguatge as auti vesins (dusau delicte) e auie sajat d'adaiguar es sòns camps, en tot opausar-se ara fòrça as ordes der “atandador”, çò que constituie eth tresau e darrèr delicte.

Eth triple delinquent, cuelhent mil colors e indignat pes paraules de *Peberòt*, non se podec tier:

- *Mentida e recontramentida!*

Eth tribunau s'emmalièc dauant dera energia e manca de respècte que protestaua aqueth òme.

Se non sauvaue silenci se l'imputarie ua multa. Mès, que non ère arren es multes contra era sua colèra d'òme pacific. Seguic protestant contra era injustícia des òmes, contra eth tribunau, qu'auie coma servidors a tafurèls e mentidèrs coma *Peberòt*.

Se capvirèc eth tribunau; es sèt sèquies s'anugèren.

- *Quate sodades de multa!*, didec eth president.

Batiste, en veir era situacion, carèc espaurit per çò d'auer queigut en ua multa, mentre sonauen en aute costat dera rèisha es arridolets e es crits d'alegria des sòns contraris.

Se quedèc quiet, damb eth cap clin e es uelhs plei de lèrmes de ràbia, tant qu'eth sòn brutau enemic acabaue de formular era denoncia.

- *Parle vostè*, li didec eth tribunau.

Mès enes guardades des jutges se vedie pòc interès per aguest intrús rambalhaire que venguie a trebolar damb es sues protèstis era solemnitat des deliberacions.

Batiste, tremolant de ràbia, gasulhèc, non sabent se com començar era sua defensa, per çò que la credie plan justa.

Qu'auie estat enganhat; *Peberòt* ère un mentidèr e ath delà eth sòn enemic implacable; l'auie dit qu'eth sòn adaiguatge ère tòs cinc (pro ben que se'n brembaue), e ara afirmaue qu'as dues; tot aquerò entà hér-lo quèir en multa, entà aucir uns horments qu'en eri i auie era vida dera sua familha... Valie entath tribunau era paraula d'un òme aunèst? Pr'amor qu'aguesta ère era vertat, encara que non podie presentar testimònisi. Que semblaue impossible qu'es senhors sindics, toti bones personnes, se fidèssen d'un tafurèl coma *Peberòt*!...

Era blanca espardelha deth president heric ua rajòla deth trepader, en tot conjurar eth revolum de protèstes e fautes de respècte que vedie ena luenhor.

- *Care vostè.*

E Batiste carèc, mentre eth monstre de sèt caps, en tot retirar-se en fautulh de damàs, mormolhaue premanint era sentència.

- *Eth tribunau senténcie...* didec era sèquia mès vielha; e se hec un silenci absolut.

Tota era gent dera rèisha mostraue enes sòns uelhs ua cèrta ansietat, coma se siguessen eri es sentenciadi. Qu'èren pendents des pòts deth vielh sindic.

- *Que pagarà eth Batiste Borrull dues liures de pena e quate sodades de multa.*

Se hec un mormolh de satisfaccion entre era gent, e enquia e tot ua vielha comencèc a aplaudir, cridan: “victòria! victòria!, entre es arridalhades dera gent.

Batiste gessec cèc deth tribunau, damb eth cap clin, coma s'anèsse a escométer, e Peberòt s'estèc prudent enes sues espates.

S'era gent non s'auesse hèt enlà, en tot deishar-lo passar, solide aurie tengut es sòns punhs, pataquejant aquiu madeish ara gent ostila.

De seguit s'aluenhèc. Qu'anaue ena casa des sòns patrons entà condar-les çò que s'auie passat, era mala voluntat d'aquera gent, entestada en amarar-li era sua existéncia; e ua ora dempus, ja mès tranquil pes paraules des senhors, se filèc de cap ara sua casa.

Òrre torment! Anant ath cant des sòns cars, cargadi de hièms o montadi enes sòns saumets sus es seres uedes, trapèc en hons camin d'Alboraia a molti des qu'auien presenciat eth judici.

Qu'èren gent enemiga, vesins que jamès saludaue.

En passar eth peth sòn costat, carauen, hègen esfòrci entà sauvar era sua gravetat, encara que ludie enes sòns uelhs era alègra malícia; mès a mida que s'anaue aluenhant, s'estarnauen a arrir enes sues espates, e enquia e tot entenec era votz d'un gojatòt que, imitant eth grèu ton deth president deth tribunau, cridaue:

- *Quate sodades de multa!*

Vedec ena luenhor, ena pòrta dera tauèrna de *Copa*, ath sòn enemic Peberòt, damb eth porro ena man, ocupant eth centre d'un rondèu d'amics, gesticulant e content, coma s'imitèsse es protèstes e quèishes deth denonciat. Era sua condemnacion qu'ère un tèma d'alegria pera òrta. Toti arrien.

Redena! Ara comprenie eth, òme de patz e pair bontadós, se per qué es òmes s'aucissen.

S'estrementiren es sòns poderosi braci; sentec ua crudèu piquèra enes sues mans. Dempús anèc moderant eth pas en apressar-se ena casa de *Copa*. Que volie veir se se burlauen d'eth ena sua preséncia.

Enquia e tot pensèc (nauetat estranha) entrar per prumèr còp ena tauèrna entà préner un veire de vin cara a cara damb es sòns enemics; mès es dues liures de multa les amiaue en sòn còr, e se n'empenaic dera sua generositat. Eroses dues liures! Aquera multa qu'ère ua menaça entath caucèr des sòns hilhs; s'anaue a hèr a vier eth molonet de sòs menut recuelhut per Teresa entà crompar-les espardelhes naues as petits.

En passar dauant dera tauèrna, s'amaguèc *Peberòt* damb era desencusa d'aumplir eth porro, e es sòns amics heren veir que non vedien a Batiste.

Eth sòn anament d'òme prèst a tot impausaue respècte as enemics.

Mès aguesta capitada l'aumplie de tristesa. Com l'auie en òdi era gent! Era plana sancera se quilhaue dauant d'eth a totes ores, regda e menaçaira. Aquerò non ère víuer. Enquia e tot de dia evitaue er encontre damb es vesins.

Que non les cranhie; mès, coma òme prudent, evitaue es questions damb eri.

De nets dormie inquiet, e fòrça còps, ath mendre udòl deth gosset, sautaue deth lhet, en tot calar-se dehòra dera barraca damb era escopeta ena man. En mès d'ua ocasió credec veir neri bonhs que hugien pes caminòus pròches.

Cranhie pera sua cuelheta, peth horment, qu'ère era esperança dera familia, e qu'eth sòn creishement seguien toti es dera barraca silenciosament damb guardades avides.

Se'n sabie des menaces de *Peberòt*, eth quau, apuat per tota era òrta, juraue qu'aqueith horment non l'auie de segar eth sòn semiaire, e Batiste lèu desbrembaue as sòns hilhs entà pensar enes sòns camps, enes ondades verdes que creishien e creishien jos es arrais deth solei e auien de convertir-se en ròis molons de horment.

Er òdi silenciós e reconcentrat lo segueie en sòn camin. Se hègen enlà es hemnes, sarrant es pòts, sense dignar-se a saludar-lo, coma ei costum ena òrta. Es òmes que travalhauen enes camps pròches ath camin se cridauen es uns as auti damb expressions insolentes qu'indirèctament anauen dirigides a Batiste, e es gojatets, de luenh, cridauen: “Grossièr! Judiu!”, sense ahíger arren mès a taus insults, coma s'aguesti sonque podessen èster aplicadi ar enemic dera òrta.

A! S'eth non auesse es sòns punhs de gegant, es espatles enòrmes e aqueith gèst de pòqui amics, lèu aurien acabat damb eth tota era plana! Demorant cada un que siguesse eth sòn vesin eth que gausèsse prumèr a hè'c, se contentauen damb pelejar-lo de luenh.

Batiste, ath miei dera tristesa que li costaue aguest uet, experimentèc ua leugèra satisfaccion. Près ja dera barraca, quan entenie es udòls deth gosset, que l'auie endonviat, un gojatòt, que, seigut en un ribàs, damb era hauç entre es cames e auent ath costat un molon de bròssa segada, s'incorporèc entà saludar-lo:

- *Bon dia, senhor Batiste!*

E era salutacion, era votz tremolosa de gojat timid que li parlèc, l'impressionèren doçament.

Qu'ère pòca causa era afeccion d'aguest adolescent, e totun experimentèc era doça impression deth sudorós en sénter era frescor dera aigua.

Guardèc coraument es sòns uelhs bluencs, era sua cara rosada caperada de pelhaçon ròi, e cerquèc ena sua memòria se qui podie èster aguest gojat. Ara fin s'en brembèc qu'ère arrèhilh der oncle *Tomba*, eth pastor cèc que respectaue tota era òrta; un bon gojat, que li servie de mosso ath carnißèr d'Alboraia, qu'era sua vegada suenhaue er ancian.

- *Gràcies, chiquet, gràcies!*, mormolhèc arregaïnt era salutacion.

E seguic entà dauant, en èster recebut peth sòn gosset, que sautaue ath sòn dauant, heregant es sòns peus en velot des pantalons.

Ath cant dera pòrta dera barraca i auie era sua esposa, enrodada des petits, demorant impacienta, donques que ja s'auie passat era ora de dinar.

Batiste guardèc es sòns camps, e tota era ràbia patida ua ora abans dauant deth Tribunau des Aigües tornèc de pic, coma ua ondada furiosa, a calar-se en sòn cervèth.

Eth horment patie set. Sonque calie veder-lo. Qu'auie es huelhes rufades, eth ton verd, abans tan lustrat, ère ara d'un jaunitge transparent. Li mancaue adaiguatge, er aguaidatge que l'auie panat *Peberòt*, damb es dues astúcies de mau òme, e non li tornarie a tocar enquia passats quinze dies, pr'amor qu'era aigua ère escassa. E ath delà d'aguest malastre, tot eth rosari condemnat de liures e sodades de multa. Crist!...

Dinèc sense talents, en tot condar-li ara sua hemna çò que s'auie passat en tribunau.

Era pruba Teresa escotèc ath sòn marit, esblancossida, damb era emocion dera campanharda que sent ponchades en còr cada viatge que li cau des.hèir un nud dera mieja sauvadoira des sòs ath hons dera arca. "Reina sobeirana! Que s'auien proposat arroïnar-les! Quin desengust ara òra de dinar!..."

E deishant quèir era sua culhèra ena padena d'arròs, plorèc amarament, en tot avalar-se es lèrmes. Dempús se rogic tota de ràbia, guardant eth tròç de plana que se vedie a trauèrs dera pòrta, damb es dues blanques barraques e es dues ondades verdes, e estirant es braci cridèc: "Tafurèls! Tafurèls!"

Es mainatges, espauridi peth ròstre deth pair e es crits dera mair, non gausauen minjar. Se guardauen es uns as auti damb indecision e estranhesa, se calauen es dits en nas per hèr bèra causa e acabèren toti per imitar ara mair, plorant sus er arròs.

Batiste, ahiscat peth còr des gemiments, se lheuèc furiós. Lèu volquèc era petita taula damb un des sòns còps de pè, e se lancèc dehòra dera barraca.

Quina tarde!... Era set deth sòn horment e eth rebrembe dera multa èren dus herotges gossets sarradi en sòn còr. Quan un, cansat de mossegar-lo, s'anaue adormint, arribaue er aute ath mès córrer e li clauaue es dents.

Se volet distreir damb eth trabalh, e s'autregèc damb tota era sua voluntat ara òbra qu'amiaue entre mans: ua porcaria bastida en corrau.

Mès eth sòn trabalh auancèc pòc. S'estofaue entre es tapies; li calie veir eth camp, coma aqueri qu'an besonh de contemplar eth sòn malastre entà negar-se ena voluptuositat deth dolor. E damb es mans plies de hanga tornèc a gésser dera barraca, demorant-se pauhicat dauant deth sòn bancau de trist horment.

Apròp d'aquiu, pera vòra deth camin, passaue mormolhant era sèquia, plia d'aigua ròia.

Era vivificant sang dera òrta anuae luenh, entà d'auti camps qu'es sòns patrons non aiuen eth malastre d'èster odiadi; e eth sòn praube horment, aquiu, rufant-se, afalaquintse, botjant era sua caveladura verda, coma se hesse senhaus ara aigua entà que s'apressessè e l'amorassessè damb un fresc punet.

A Batiste li semblèc qu'eth solei ère mès caud que d'auti dies. Queiguie er astre en orizon, e ça que la, eth praube laurador s'imaginèc qu'es sòns arrais èren verticaus e ac alugauen tot.

Era sua tèrra se trincae, se daurie en torçades henerecles, formant mil boques qu'en vaganaut demorauen ua glopada.

Que non tierie eth sòn horment era set enquiatat pròxim adaiguatge. Moririe abans, sec, era familha non aurie pan, e dempús de tanta misèria, multa ath dessús!... E encara diden qu'es òmes se pèrden?...

Se botjaue furiós enes entorns deth bancau. “A, *Peberòt!* Plan tafurèl!... Se non i auesse Guardia Civil!”

E coma es naufrags qu'agonizen de hame e de set, qu'enes sòns delèris sonque ven taules de hestaus e clars manantiaus, Batiste contemplèc damb era imaginacion camps sancers de horment damb es tiges verdes e quilhades e era aigua entrant a gorgolhs pes boques des ribassi, en tot estener-se damb ua tremolor luminosa, coma s'arrissee doçament en sénter es gatalhèues dera tèrra assedegada.

En cogar-s eth solei, qu'aucet Batiste cèrt aleugerament, coma s'er astre s'amortèsse entà tostemp e era sua cuelheta demorèsse sauvada.

S'aluenhèc des sòns camps, dera sua barraca, anant sense encuedar-se'n camin entà baish, damb pas brac seguit, entara tauèrna de *Copa*. Que ja non pensaue ena existéncia dera Guardia Civil e acuelhie damb gust era possibilitat d'un encontre damb *Peberòt*, que non deuie romar luenh dera tauèrna.

Que venguien entada eth pera vòra deth camin es rosaris velòces de gojates, tistèr en braça e pèlhes revolotejant, que tornauen des fabriques dera ciutat.

Era òrta cuelhie color bluenc jos eth crepuscul. Ath hons, sus es escures montanhes, se colorejauen es bromes damb resplendor d'incendi luenhant; pera part deth mar tremolauen en infinit es prumères esteles; lairauen es gossets tristament; damb eth cant monotòn de gargolhes e grilhs se confonie eth sorriscle des cars invisibles que s'aluenhauen per toti es camins dera immensa planhèra.

Batiste vedec vier ara sua hilha, separada des autes gojates, caminant damb pas guiterós. Soleta non. Credec veir que parlaue damb un òme, que seguie era madeisha direccion qu'era, encara qu'un shinhau desseparat, coma van totemp es nòvis ena òrta, pr'amor qu'era aproximacion ei entada eri signe de pecat.

En aubirar a Batiste ath miei deth camin, er òme anèc arreculant era sua marcha e quedèc luenh quan Roseta arribèc ath cant de sa pair.

Aquest s'estèc quiet, damb eth desir de qué eth desconeishut seguisse entà dauant, pr'amor de coneisher-lo.

- *Bona net, senhor Batiste!*

E damb era terribla majestat deth pair latin, senhor absolut des sòns hilhs, mès prèst a costar pòur qu'inspirar afeccion, comencèc a caminar seguit damb era tremolosa Roseta, era quau, en apressar-se ena barraca, se pensaue que li foterie ua bona repassada.

S'enganhèc. Eth praube pair non auie en aqueth moment mès hilhs en mon qu'era sua cuelheta, eth horment malaut, rufat, assedegat, que lo cridaue a crits demanant-li ua glopada entà non morir.

E en aquerò pensèc mentre era sua hemna premanie eth sopar. Roseta anaue d'un costat en aute simulant ocupacions entà non cridar era atencion, demorant en quinsevolh moment eth crebament dera colèra pairau. E Batiste seguie pensant en sòn camp, seigut dauant dera taula nana, entornejat de tota era sua familia menuda, qu'ara lum deth candelh guardaue damb avarícia ua caçola humejanta de merluça damb truhes.

Era hemna encara alendaue pensant ena multa, e hège comparacions entre era quantitat fabulosa que l'anauen a arrincar e era facilitat que damb era botjaue es maishères tota era familia.

Batiste a penes mingèc, ocupat a contemplar era hame des sòns. Batistet, eth hilh màger, enquia e tot s'apoderaue damb simulada distraccion des crostons des petits. A Roseta, era pòur li daue ua hame herotja.

Jamès coma alavetz comprehenec Batiste era carga que pesaue sus es sues espatles. Aqueries boques que se daurien entà avalar-se es escassi estauvis dera familia se demorarien sense aliment se çò qu'ère dehòra se sequèsse.

E tot per qué? Per çò dera injustícia des òmes, perque i a leis entà shordar as trabalhadors aunèsti... Que non auie de passar per aquerò. Abans qu'arren era sua familia. Non ère prèst a deféner as sòns des màger perilhs? Non auie eth déuer de mantier-les?... Qu'ère capable de convertir-se en lairon entà dar-les minjar. Per qué s'auie de sométer, quan non se tractaue de panar, senon dera sauvacion dera sua cruelheta, d'aquerò qu'ère plan sòn.

Era imatge dera sèquia qu'a pòca distància arrosseguae eth sòn cabal mormolhant entà d'auti, qu'ère entada eth un martiri. L'emmaliciaue qu'era vida passèsse ath cant dera sua pòrta sense poder profitar-la, pr'amor qu'atau ac volien es leis.

Ara imprevista se lheuèc, coma un òme que cuelh ua decision e entà complir-la ath cauishigue tot.

- *A adaiguar! A adaiguar!*

Era hemna s'espauric, endonviant de seguit tot eth perilh de tan desesperada decision. "Per Diu, Batiste!... Te meteràn ua multa màger; dilhèu es deth tribunau, ofensadi pera rebellion, te treiràn era aigua entà tostemp. Pensa-t'ac... Qu'ei melhor demorar."

Mès Batiste auie era colèra fèrma des òmes flematics e landrins, que quan pèrden era cauma se tarden fòrça a recuperar-la.

- *A adaiguar! A adaiguar!*

E Batistet, repetint alègrament es paraules de sa pair, agarrèc es aishades e gessec dera barraca seguit dera sua fraia e des petits.

Toti volien cuélher partida en aguest travalh, que semblaue ua hèsta.

Era familia sentie er afogament d'un pòble que damb era rebellion recupère era libertat.

Partiren toti entara sèquia, que mormolhaue ena ombra, era immensa plana se perdie ena bluенca escurina; se botjauen es canets coma rambalhoses e escures masses, parpelejauen en nere espaci.

Batiste se metec ena sèquia enquias jolhs, plaçant era barralha qu'auie de detier es aigües, mentre eth sòn hilh, era sua hemna e enquia e tot era sua hilha atacauen damb es aishades eth ribàs, daurint horats per a on entraue er adaiguatge a gorgolhs.

Tota era familia experimentèc ua sensacion de frecor e benèster.

Era tèrra cantaue d'alegria damb un golard *glo-glo* que les arribaue en còr de toti eri. "Beu, beu, praubeta!" E en.honsauen es sòns pès ena hanga, anant acorbaishadi d'un costat en aute deth camp, entà veir s'era aigua arribaue pertot.

Batiste bramèc damb era emocion crudèu que còste eth góï d'aquerò enebit. Quin pes se l'anaue deth dessús! Que ja podien vier ara es deth tribunau e hèr çò que volessen. Eth sòn camp beuie, e aquerò ère çò mès important.

E coma era sua fina aurelha avedada ara solitud credec enténer cèrt mormolh inquietant enes vesins canets, correc entara barraca, entà tornar de seguit damb era sua naua escopeta.

Damb era arma sus eth braç e eth dit en gisclet, s'estèc mès d'ua ora ath cant dera barralha dera sèquia.

Era aigua non passaue entà dauant: se vessaue enes camps de Batiste, que beuien e beuien damb era set der idropic.

Dilhèu es de baish se planhien; dilhèu *Peberòt*, avertit coma “atandador”, romaua pes entorns, indignat per insolent atac ara lei.

Mès aquiu qu’ère Batiste coma centinèla dera sua cuelheta, desesperat eròi dera luta pera vida, sauvant as sòns, que se botjauen sus eth camp estenenent er adaiguatge, prèst a deishar-li anar un trait d’escopeta ath prumèr que sagèsse de trèir era barralha restablint eth cors legau dera aigua.

Ère tan fèra era sua actitud en tot destacar-se quilhat ath miei dera sèquia, s’endonviaue en aguest hantauma nere tau decision de recéber a traits ath que se presentèsse, qu’arrés gessec des sòns pròches canets, e beueren es sòns camps pendent ua ora sense cap protèsta.

E çò qu’ei mès estranh: eth dijaus a vier, er “atandador” non lo hec comparéisher en Tribunau des Aigües.

Era òrta se n’auie sabut de qué ena anciana barraca de *Capèth* eth solet objècte de valor ère ua escopeta de dus canons, crompada recentament per intrús damb aguesta passion africana deth valencian, que se prive de bon voler deth pan entà auer darrèr dera pòrta dera sua casa ua arma naua qu’ahisque enveges e inspire respècte.

V

Toti es dies, a punta de dia, sautaue deth lhet Roseta, era hilha de Batiste, e damb es uelhs holadi peth saunei, estirant es braci damb graciosi estiraments qu'estrementien tot eth sòn còs de rossa eleganta, daurie era pòrta dera barraca.

Carrinclaue era carrèla deth potz, sautaue lairant d'alegria ath cant des suas pèlhes eth lèg gosset que passaue era net dehòra dera barraca, e Roseta, ara lum des darrères esteles, se metie ena cara e enes mans tot un ferrat d'aigua hereda treiguda d'aqueth horat redon o escur, coronat ena sua part nauta per espessi manats d'èrba.

Dempús, ara lum deth candelh, anaue e venguie pera barraca premanint eth sòn viatge entà Valencia.

Era mair la seguie, sense veder-la, des deth lhet, entà hèr-li tota sòrta d'indicacions. Que se podie hèr a vier es rèstes deth sopar; damb aquerò e tres sardines que traparie ena tauleta n'aurie pro. Compte damb trincar era caceròla coma er aute dia. A! E que non se'n desbrembesse de crompar hiu, agulhes e ues espardelhes entath petit. Be n'ère de destructor aguest mainatge!... En calaish dera tauleta traparie es sòs.

E mentretant, era mair hège torns en lhet, doçament amorassada peth calor des *estudi*, en tot sajar de dormir ua ora mès ath costat der enòrme Batiste, que roncaue sonorament. Roseta seguie es suas evolucions. Botaue era pòca parva en tistèr, se passaue un piente pes peus d'un ròi clar, coma s'eth solei s'auesse avalat eth sòn color, se nudaue eth mocador jos era barba, e abans de gésser se viraue coraument entà veir s'es mainatges èren ben caperadi, inquieta per çò d'aguesta gent menuda, que dormie en solèr deth sòn madeish *estudi*, e ajaçada en orde de màger a mendre (dès eth grandòt Batistet enquiat petitonh qu'a penes parlaue), semblaue era canoada d'un òrgue.

- *Au, adishatz, enquiara net!*, cridaue era ansiosa gojata passant eth sòn braç pera ansa deth petit tistèr, e barraue era pòrta dera barraca, en tot lançar era clau pera part inferiora.

Que ja hège dia. Jos era lum deth maitin se vedien per caminòus e camins era desfilada laboriosa marchant en ua soleta direcccion, atirada pera vida dera ciutat.

Passauen es grops d'alègres filadores damb pas seguit, botjant elegantament eth braç dret, que talhaue er aire coma un rèm, e cridant totes a còr cada viatge que bèth gojatòt les saludaue dèss es camps vesins damb paraules amoroses.

Roseta anaue soleta entara ciutat. Pro sabie era pruba çò qu'èren es suas companhes, hilhes e fraies des enemies dera familia.

Quauques ues d'eres trabalhauen ena sua fabrica, e era pruba rosseta, mès d'un còp, hènt un gran esfòrç, s'auie auut de deféner a còps d'engarrapada. En profitar es sòns descuets, li lançauen causes lordes en tistèr dera sua parva; trincar-li era caceròla ac auien sajat diuèrsi còps, e non passauen ath sòn costat en talhèr sense possar-la sus er

humejant recipient a on ère estofat eth capuret, en tot cridar-la omenassa e dedicant-li d'auti elògis parièrs ara sua familia.

En camin hugie de totes eres coma d'un ensem de bèsties, e solet se sentie tranquilla en veder-se laguens dera fabrica, un casalon ancian apròp deth Mercat, qu'era sua façada, pintada ath fresc en siècle XVIII, encara sauvaue entre henerecles cèrts grops de cames de color ròsa e cares de perfil bronzinat, rèstes de medalhons e pintures mitologiques.

Roseta ère de tota era familia era que mès se retiraue ath sòn pair: "ua fèra entath trabalh", coma didie Batiste d'eth madeish. Eth bugàs arderós des topins a on s'estofauet eth capuret li pujauet en cap, en tot escaudar-li es uelhs; mès, a maugrat d'aquerò, s'estauet fèrma en sòn lòc, cercant ath hons dera aigua borint es tròci sòlts d'aqueres capsules de seda mofla, d'un leugèr color de caramèu, qu'en sòn interior venguie de morir usclat eth vérme laboriós, era larva de preciosa baua, per çò deth delicte de fabricar-se ua rica gabia entara sua transformacion en parpalhòla.

Que i auie en casalon un tarrabastalh de trabalh ensordant e fatigós entàs hilhes dera òrta, acostumades ara cauma dera immensa planhèra, a on era votz se transmet a longues distàncies. Baish bramaue era maquina de bugàs, balhant bohades espaventoses que se transmetien pes diuères canoades; rodauen carrèles e torns damb un sorrolh de mil diables; e se non siguesse pro tot aguest rambalh, es filadores, sivans eth costum tradicionau, cantauen a còr damb votz nassau eth *Parenòste*, er *Avemaria*, e eth *Glòria Patri*, damb era madeisha tonada deth cridat Rosari dera Auròra, processon que desfile pes camins dera òrta es dimenges a punta de dia.

Aguesta devocion non les empedie qu'arrissen cantant, e dissimulant, entre oracion e oracion, s'insultèssen e quedèssen entà dar-se quate engarrapades ena gessuda, pr'amor qu'aguestes gojates brunes esclavisades pera regda tirania que règne ena familia pagesa e obligades pera preocupacion ereditària a èster tostemp dauant des òmes damb es uelhs entà baish, èren aquiu vertadèrs dimònис en veder-se amassa e sense fren, en tot complader-se es sues lengües en deishar anar tot aquerò qu'auien entenut enes camins a carretèrs e lauradors.

Roseta qu'ère era mès carada e laboriosa. Entà non distrèir-se deth sòn trabalh, s'abstenguie de cantar e jamès ahisquèc pelejes. Qu'auie tant assopliment entà aprenè'c tot, qu'as pòques setmanes guanhaue tres reiaus diadèrs, lèu eth maximum deth jornau, damb grana enveja des autes.

Mentre es grops de gojates despientades gessien dera fabrica ara ora de dinar entà avalar-se eth contengut des sues caceròles enes portaus pròches, ahiscant as òmes damb guardades insolentes entà que les didessen quauquarren, e cridar Dempùs faussament escandalizades, en tot escometer-les damb un revolum de desvergonhaments. Roseta se demoraue en un cornèr deth talhèr seiguda en solèr, damb dues o tres joenes qu'èren dera auta òrta, dera arriba dreta der arriu, e plan que òc non les interessauera istòria der oncle *Capèth* ne es òdis des sues companhes.

Enes prumères setmanes, Roseta vedie damb un cèrt temor era arribada dera net, e damb era, era ora dera gessuda...

Cranhent as companhes que seguien eth sòn madeish camin, s'entretenyent ena fabrica pendent bèth temps, en tot deishar-les gésser dauant coma un revolum, que d'eth gessien granes arridalhades, ondades de pèlhes, atrevides paraules e flaira de santat, de membres aspres e durs.

Caminaue guiterosament pes carrès dera ciutat enes hereds crepusculs der iuèrn, crompant es encargues dera sua mair, posant-se embadoquida dauant des veirines que començauen a alugar-se, e fin finau, passant eth pònt, se calaue enes escurs carrès des entorns entà gésser en camin d'Alboraia.

Enquia aciu tot se passaue ben. Mès Dempús arribaue ena òrta escura, damb es sòns bronits misteriosi, es sues bonhes neres e espauridores que passauen saludant-la damb un "bona net", lugubre, e començauentada era era pòur e eth carrinclar des dents.

Que non l'espaurien era escurina e eth silenci. Coma bona hilha deth camp, i ère acostumada. Era certitud de qué non traparie ad arrés en camin l'aurie dat confiança. Ena sua pòur, jamès pensaue, coma es sues companhes, en mòrts, ne en bruishes ne en hantaumes. Es que l'enquimerauen èren es vius.

Rebrembaue damb orror cèrtes istòries dera òrta entenuedes ena fabrica: era pòur des joenes a *Peberòt* e d'auti tipes que s'amassauen ena casa de *Copa*; gent dolenta que, en tot profitar-se'n dera escurina, possauen as gojates soletes entath hons des adaiguadors secs o les hègen quèir darrèr des palhèrs. Roseta, que ja non ère innocenta Dempús dera sua entrada ena fabrica, deishauet anar era sua imaginacion enquias darrèrs limits de çò d'òrre, en veder-se assassinada per bèth un d'aguesti monstres, damb eth vrente dubèrt e gratat peth laguens madeish qu'es mainatges que parlen es legendes dera òrta, as quaus uns borrèus misteriosi treiguien es greishi, en tot fabricar miraculosi medicaments entàs rics.

Enes crepusculs der iuèrn, escuri e fòrça còps plojosí, passaue Roseta tremolant mès dera mitat deth camin. Mès eth trebuc mès crudèu, er obstacle mès temut, ère lèu en finau, près ja dera sua barraca, e ère era famosa tauèrna de *Copa*.

Aquiu i auie era tuta dera fèra. Aguest tròç de camin ère eth mès concorrut e illuminat. Mormolh de votzes, estarnaments d'arrir, tòcs de guitarra e cançons a crits gessien d'aquera pòrta ròia coma ua boca de horn, que lançaue sus eth camin nere un quadre de lum talhat pera agitacion de grossières ombres. E ça que la, era prauba filadora, en arribar près d'aquiu, s'aturaue trantalhanta, tremolosa, coma es eroïnes des condes dauant dera tuta der ògre, prèsta a calar-se a camp trauèrs pr'amor de hèr eth torn per darrèr der edifici, a en.honsar-se ena sèquia que ribejaue eth camin e esquitlar-se ajocada entre es ribassi. Qu'ère prèsta a quinsevolh causa, mens a passar per dauant dera roienca boca que deishauet anar eth tarrabastalh dera embriaguesa e dera brutalitat.

Fin finau se decidie. Hège un esfòrç de voluntat coma aqueth que va a lançar-se d'ua nautada, e seguint era vòra dera sèquia, damb pas leugèr e er equilibre poderós que balhe era pòur, passau ath mès còrrer per dauant dera tauèrna.

Qu'ère ua exalacion, ua ombra blanca que non arribaue a fixar-se per çò dera sua rapiditat enes trebles uelhs des parroquians de *Copa*.

Passada era tauèrna, era gojata corrie e corrie, pensant que quauquarrés la perseguie, demorant sénter ena sua pèlha era tirassada d'ua man poderosa.

Non se padegaue enquia enténer es udòls deth gosset dera sua barraca, aqueth animau plan lèg, que per antitèsi, solide, ère cridat *Estèl*, e que la recebie ath miei deth camin damb capviroletes, lecant es sues mans.

Jamès se n'encuedèren ena sua casa des temors de Roseta passadi en camin. Era pruba gojata apraiaue eth gèst en entrar ena barraca, e as preguntes dera sua mair, inquieta, responie en tot dar-se-les de valerosa e afirmar qu'auie arribat damb ues companhes.

Que non volie que sa pair auesse de gésser pes nets en camin pr'amor d'acompanhar-la. Que se'n sabie der òdi deth vesiat. Era tauèrna de *Copa*, damb era sua gent vantariosa, l'inspiraue fòrça pòur.

A londeman tornaue entara fabrica, entà patir es madeishi temors en tornar, ahiscada solet pera esperança de qué lèu arribarie era primauèra, damb es sòns vrespes mès longui e es crepusculs luminosi que li permetessen tornar ena barraca abans d'escurir.

Ua net experimentèc Roseta un cèrt aleugerament. Apròp encara dera ciutat, gessie peth camin un òme que comencèc a caminar ath madeish pas qu'era.

- *Bona net!*

E mentre era filadora anaue peth naut ribàs que vorejaue eth camin, er òme anaue per baish, entre es prigonds socs dubèrts pes arròdes des cars, estramuncant en tòchos trincadi, topins esberegats e enquia objèctes de veire, que damb eri mans previsores volien tapar es clòt d'origina anciana.

Roseta se mostraue tranquilla: qu'auie coneishut ath sòn companh a penes la saludèc. Qu'ère Tonet, er arrèhilh der oncle *Tomba*, eth pastor: un brave gojat que servie de mosso ath carnissèr d'Alboraia, e que d'eth se'n burlauen es filadores quan lo trapauen en camin, en tot complader-se en veir se com se rogie, virant era cara, ara mendre paraula.

Be n'ère de timid!... Que non auie en mon d'auti parents qu'eth sòn pairin; trabalhaue enquia e tot es dimenges e madeish anaue a Valencia a recuélher hièms entàs camps deth sòn patron, qu'ajudaue enes tuaries de bèsties e lauraue era tèrra o amiaue carn enes casalons rics. Tot a cambi de mau minjar, eth e eth sòn pairin, e d'anar maujargat, damb es ròbes vielhes deth sòn patron. Non humaua; auie entrat dus o tres viatges pendent era sua vida ena casa de *Copa*, e es dimenges, s'auie bères ores liures, en sòrta

d'estar-se ena plaça d'Alboraia ajocat coma es auti, en veir as gojats beròis se com hègen ara pilòta, se n'anaue entath camp, romant sense rumb per embolhat hilat de caminòus, e se trapaue bèth arbe cargat d'audèths, aquiu s'estaue embadoquit pes vòls e pes crits d'aguesti boèmis dera òrta.

Era gent vedie en eth quauquarren d'extravagant e misteriós deth sòn pairin pastor, e toti lo considerauen coma un malerós, timid e docil.

Era filadora s'encoratgèc damb era sua companhia. Qu'ère mès segur entada era caminar ath costat d'un òme, e mès s'aguest ère Tonet, que l'inspirau confiança.

Li parlèc, en tot preguntar-li d' a on venguie, e eth joen solet podec respóner vagament damb era sua abituau timiditat: “*D'aquiu... d'aquiu...*” Dempús carèc, coma s'aguestes paraules l'auessen costat un gran esfòrç.

Seguiren eth camin en silenci, en tot separar-se près dera barraca.

- *Bona net e gràcies!*, didec era gojata.
- *Bona net!*, e despareishec Tonet marchant entath pòble.

Que siguec entada era un incident sense importància, un encontre agradiu, que l'auie très era pòur; arren mès. E totun, Roseta aquera net sopèc e s'ajacèc pensant en arrèhilh der oncle *Tomba*.

Ara se'n brembaue des còps que l'auie trapat peth maitin en camin, e enquia e tot li semblaue que Tonet sajaue de caminar tostemp ath madeish pas qu'era, encara qu'un shinhau desseparat entà non tirar era atencion des mordaces filadores... En cèrtes ocasions, en virar de ressabuda eth cap, credie auer-lo susprenut damb es uelhs tachadi en era...

E era gojata, coma se siguesse hilant un capurèt, agarraue aguestes puntes sòltes dera sua memòria e tiraue e tiraue, rebrembant tot aquerò dera sua existéncia qu'auie relacion damb eth Tonet: eth prumèr còp que lo vedec, e era sua compassiu simpatia pes burles des filadores, qu'eth tenguie cap clin e timid, coma s'aguestes bruishes en volada l'inspirèssen pòur; Dempús, es freqüents encontres en camin e es guardades fixes deth gojat, que semblaue voler dider-li bèra causa.

En vier entà Valencia a londeman, non lo vedec; mès pera net, en començar era sua tornada entara sua barraca, non sentie pòur, encara qu'eth crepuscul ère escur e plojós. Qu'auie era presentida dera aparicion deth sòn tranquillizant companh, e plan que òc, li gessec ath pas lèu en madeish punt qu'eth dia anterior.

Que siguec tant expressiu coma tostemp: “*Bona net!*”, e seguic caminant ath sòn costat.

Roseta se mostrèc mès blagaira. D'a on venguie? Quin edart!, trapar-se dus dies seguits... E eth, tremolós, coma s'es paraules li costèssen un gran esfòrç, responie coma tostemp: “*D'aquiu... d'aquiu...*”

Era gojata, qu'en realitat ère tan timida coma eth, sentie totun desirs d'arrir-se'n deth sòn trebolament. Era parlèc dera sua pòur, des espauriments que pendent er iuèrn passau en camin; e Tonet, vantat per çò deth servici que li prestaue ara joena, dauric era boca ara fin, pr'amor de dider-li que l'acompanharie soent. Eth, qu'auie tostemp ahèrs deth sòn patron que l'obligauen a caminar pera plana.

Se dideren adiu damb eth laconisme deth dia anterior; mès aquera net era gojata se botgèc en lhet, inquieta, nerviosa, soniant mil asenades, en veder-se en un camin nere, plan nere, acompanhada per un gosset endòrme que li lecaue es mans e auie era madeisha cara que Tonet. Dempús gessie un lop entà nhacar-la, damb un morre que se retiraue vagament ar odiat *Peberòt*, e lutauen es dus animaus a còps de caishau, e gessie eth sòn pair damb un garròt, e era ploraue coma se li fotèssen ena esquia es garrotades que recebie eth sòn gosset; e atau anaue escampilhant era sua imaginacion, mès vedent tostemp enes embolhades scènes deth sòn sòmi ar arrèhilh der oncle *Tomba*, damb es sòns uelhs blus e era sua cara de gojata caperada per un pelhaçon roïenc, qu'ère era prumèra pista dera edat virila.

Se lheuèc capvirada, coma se gessesse d'un delèri. Aqueth dia ère dimenge e non anaue ena fabrica. Entraue eth solei peth hiestron der *estudi* e tota era gent dera barraca ère ja dehòra deth lhet. Roseta comencèc a apraiar-se entà vier damb era sua mair a missa.

Eth rambalhós sòmi encara l'auie capvirada. Que se sentie ua auta persona, damb pensaments naus, coma s'era net anteriora siguesse ua paret que dividie era sua existéncia en dues parts.

Cantaue contenta coma un audèth, mentre treiguie era ròba dera arca e la plaçaue sus eth lhet, encara caud e damb es tralhes deth sòn còs.

Que li shautauen fòrça es dimenges, damb era sua libertat entà lheuar-se mès tard, es sues ores de diversion e eth sòn petit viatge entà Alboraia entà vier en missa; mès aqueth dimenge ère melhor qu'es auti, ludie mès eth solei, cantauen damb mès força es audèths, entraue peth hiestron un aire que flairaue a glòria: com didè'c!... en fin, qu'eth maitin auie entada era quauquarren nau e extraordinari.

Se repotegaue ada era madeisha auer estat enquia alavetz ua hemna sense suenhs entada era. Tàs sètze ans ja ère ora que pensèsse en apraiar-se. Be n'auie estat d'estupida en arrir-se'n dera sua mair quan la cridaue maujargada!...

E coma se siguesse ua ròba naua que vedie per prumèr viatge, se botèc peth cap, tient compde, coma se siguesse de subtils blòdes, era pèlha de percal de toti es dimenges. Dempús se sarrèc fòrça eth corset, coma se non la sarrèsse pro aquera carcassa de nautes pales, un vertadèr corset de lauradora, qu'estronhaue damb crudeutat eth neishent pitrau, donques qu'ena òrta valenciana ère impudor qu'es celibatàries non amaguéssen es seductors ornamentals dera Natura pr'amor de qu'arrés podesse pecaminosament supausar ena verge era futura maternitat.

Per prumèr viatge ena sua vida passèc era filadora mès d'un quart d'ora dauant deth miei pam de cristau damp mercuri e marc de pin envernissat que li regalèc eth sòn pair, miralh qu'en eth auie de contemplar era cara per parts.

Era que non ère grana causa, ja ac sabie; mès que n'auie de mès lèges ena òrta. e sense sabèr se per qué, se deleitaue contemplant es sòns uelhs d'un verd clar; es caròles plapejades d'aguestes pigues que hè gésser eth solei dera pèth torrada; eth peu ròi blancós, damp era finesa mofla dera seda; eth nasset d'ales tremolantes amagant ua boca ombrejada pera borra d'un fruit madur, e que en daurir-se mostraue un dentat fòrt e egalat, dera blancor dera lèit, qu'era sua lusor semblaue illuminar eth sòn ròstre: un dentat de praube.

Sa mair li calec demorar-se. En vaganaut era hemna la pressèc, en tot botjar-se impacientament ena barraca, coma esperonada pera campana que sonaue ena luenhor. Qu'anauen a pèrder era missa. Mentrentent, Roseta se pientaue damp cauma, entà des.hèir ara seguida era sua òbra, pòc satisfèta d'era. Dempus s'apraiaue era mantilha damp estirades d'ira, en non trapar-la jamès ath sòn gust.

Ena plaça d'Alboraia, en entrar e gésser dera glèisa, Roseta, lheuant a penes es sòns uelhs, escorcolhèc era pòrta deth carnissèr, a on era gent s'amolonaue ath torn dera taula de venda.

Aquiu qu'ère eth, ajudant ath sòn patron, autrejant-li tròci de anhèth espelat e espaurint es bromes de mosques que caperauen era carn.

Com se rogic tot eth pegonh en veder-la!.... Quan passèc era per dusau viatge, se demorèc coma encantat, damp ua pauta d'anhèth ena man dèstra sense balhar-la ath sòn patron vrentut, qu'en bades la demoraue, e eth quau, deishant anar un renec, l'arribèc a menaçar damp eth guinhauet.

Era tarde que siguec trista. Seiguda ena pòrta dera barraca, credec aubirar-lo diuèrsi còps enes entorns luenhants, o amagant-se enes canets entà guardar-la. Era filadora desiraue qu'arribèsse lèu eth deluns, pr'amor de vier entara fabrica e passar ena tornada er orrible camin acompanhada per Tonet.

Que non deishèc de presentar-se eth gojat era vrespada deth dia a vier.

Mès apròp encara dera ciutat qu'es auti dies gessec ar encontre de Roseta.

- *Bona net!*

Pòc dempus dera salutacion de costum non carèc. Aqueth timid semblaue auer progressat fòrça pendent eth dia de repaus.

E de manèra sapastrà, acompañant es sues expressions damp potèles e engarrapades enes cames des pantalons, s'anèc explicant, encara qu'entre paraula e paraula se passèsse a viatges dues menutes. S'alegraue de veder-la bona... (arridolet de Roseta e un *gràcies* mormolhat trendament). S'auie divertit guaire eth dimenje?... (Silenci) Eth

qu'ac auie passat pro mau. S'engüejaue. Solide eth costum... perque... semblaue que li mancaue quauquarren... Plan! que l'auie cuelhut costum ath camin... non, ath camin non; çò que li shautaue ère acompanhar-la...

E aciu s'arturèc a sec. Enquia e tot li semblèc a Roseta que se mossegae nerviosament era lengua entà castigar-la peth sòn atreviment, e se pecigaue enes aissèles per auer anat tan luenh.

Caminèren fòrça estona en silenci. Era gojata non responie, seguie era sua marcha damb er anament airós des filanderas, eth tistèr ena anca quèrra e eth braç dret talhant er aire damb eth va-e-ven d'un pendul.

Pensau en sòn sòmi. S'imaginèc estar-se en plen delèri, vedent extravagàncies, e diuèrsi còps virèc eth cap credit perçéber ena escurina aqueth gosset que li lecaue es mans e qu'auie era cara de Tonet, rebrembe qu'encara la hège arrir. Mès non; aquerò qu'amiaue ath sòn costat ère un bon gojat capable de defener-la; un shinhau timid e arraulit, plan, damb eth cap clin, coma s'es paraules qu'encara auie de díder se l'auessen esquitlat enquiat pièch e aquiu siguessen ponchant-lo.

Roseta encara lo confonec mès. “Vam a veir, per qué hege aquerò? Per qué gessie a acompanhar-la en sòn camin? Qué diderie era gent? Se s'en sabèsse eth sòn pair, quin desengust!...”

- *Per qué?... Per qué?,* preguntaue era gojata.

E eth gojat, cada còp mès trist, mès arraulit, coma un rèu convicte qu'enten era sua acusacion, arren responcec. Marchaue ath madeish pas qu'era joena, mès separant-se d'era, estramuncant ena vòra deth camin. Roseta enquia e tot se pensèc qu'anaue a plorar.

Mès ja apròp dera barraca, quan anauen a separar-se, Tonet avec un arrencament de timid. Parlèc damb era madeisha violéncia qu'auie carat; e coma se non s'auessen passat molti menuts, responcec ara pregunta dera gojata:

- *Per qué?... Perque t'estimi.*

Qu'ac didec en tot apressar-se ada era enquia balhar-li er alend ena cara, ludent-li es uelhs coma se per eri li gessesse tota era vertat; e Dempús d'aquerò, emprenaït un aute còp, pauruc, espaurit pes sues paraules, se metec a córrer coma un mainatge.

Tonet l'estimaue!... Hège dus dies qu'era gojata demoraue aguestes paraules, e ça que la li costèren er efècte d'ua revelacion inesperada. Tanben era l'estimaue; e tota era net, enquia en sòmis, siguec escotant, mormolhades per dues mil votzes ath cant des sues aurelhes, era madeisha frasa: “Perque t'estimi”.

Que non demorèc Tonet ara net a vier. A punta de dia lo vedec Roseta en camin, lèu amagat darrèr deth soc d'un amorièr, guardant-la damb angoisha, coma un mainatge que cranh eth repotec e ei emprenaït, prèst a húger dauant deth prumèr gèst desagradiu.

Mès era filadora arric, rogit-se tota, e ja non i auec arren mès.

Tot qu'ère ja parlat; ja non tornèren a dider-se que s'estimauen, mès qu'ère causa convenguda eth noviatge, e Tonet non manquèc ne un solet còp a acompanhar-la en sòn camin.

Eth vrentut carnissèr bramaue de coratge damb eth sobtat cambiament deth sòn mosso, abans tan diligent e ara tostemp cercant desencuses entà passar ores e mès ores ena òrta, mès que mès en escurir.

Mès damb er egoïsme dera sua alegria, Tonet se preocupaue tant des renecs e menaces deth sòn patron, coma era filadora deth sòn temut pair, qu'ath sòn dauant sentie ordinariament mes pòur que respècte.

Roseta auie tostemp en sòn *estudi* bèth nin, que deuie auer trapat en camin. Eth sòn nòvi que non sabie presentar-se damb es mans uedes, e exploraue toti es canets e arbes dera òrta entà regalar-li ara filadora arròdes de palha e arrametes, qu'ath sòn hons uns quants poretons, damb era rosada pèth caperada de plan fina borra e eth cu nud, piulauen desesperadament, daurint un gran bèc jamès assadorat de mores.

Roseta se sauvaue eth present en sòn quarto, coma se siguesse era madeisha persona deth sòn nòvi, e ploraue quan es sòns frairs, era gent menuda qu'auie coma nin era barraca, en sòrta d'admirar as auderets, acabauen en tot retortilhar-les eth còth.

Uns auti còps campaue Tonet damb ua bonha en vrente: era faisha plia de gairotos e cacauetes, crompadi ena casa de *Copa*; e seguint eth camin tot doç, minjauen e minjauen, en tot guardar-se er un enes uelhs der aute, arrint coma pegonhs sense saber de qué, seient-se fòrça viatges en un ribàs sense encuedar-se'n.

Era qu'ère era mès senada, e lo repotegaue. Tostemp despenent sòs! Qu'èren dus reiaus o pòc mens çò qu'en ua setmana auie deishat ena tauèrna damb tanti presents. Eth se mostraue generós. Entà qui volie es sòs senon entada era? Quan se maridèssen (bèth còp s'aurie de passar) ja sauvarie es sòs. Era causa qu'anaue d'aqui a dètz o dotze ans; que non i auie prèssa; toti es noviatges dera òrta se tardauen ua tempsada atau.

Aquerò deth maridatge hège baishar a Roseta ena realitat. Eth dia qu'eth sòn pair se'n sabesse... Vèrge santa!, l'amangularie a còps. E parlaue dera futura repassada serenament, arrint coma ua gojata fòrta acostumada ad aguesta autoritat pairau, regda, impausanta e aunestòta, que se mòstre en forma de bohets e paus.

Es sues relacions qu'èren innocentes. Jamès pistèc en eri eth ponhent desir, era audàcia dera carn. Marchauen peth camin lèu desèrt, ena penombra deth vrespe, e era madeisha solitud semblaue aluenhar deth sòn pensament tot desir impur.

Un còp que Tonet hereguèc sense voler era cintura de Roseta, se rogic tot coma se siguesse eth era gojata.

Qu'èren es dus fòrça luenh de pensar qu'enes sòns encontres diadèrs se podesse arribar a quauquarren que non siguesse parlar e guardar-se. Qu'ère eth prumèr amor, era expansion dera joenessa a penes desvelhada, que se contente en veder-se, parlar e arrir, sense cap ombra de desir.

Era filadora, qu'enes dues nets espaventoses tant auie desirat era arribada dera primauèra, vedec damb inquietud desvolopar-se es crepusculs longs e luminosi.

Ara s'amassaue damb eth sòn nòvi en plen dia, e jamès mancauen en camin companhes dera fabrica o hemnes deth vesiat qu'en veder-les amassa arrien maliciosament en tot endonvià'c tot.

Ena fabrica comencèren es badinades per part des dues enemigues, que li preguntauen ironícamet quan se maridaue, e la cridauen damb eth fausnòm de “era Pastora”, per çò d'auer amors damb er arrèhilh der oncle *Tomba*.

Tremolaue d'inquietud era prauba Roseta. Quina repassada se guanhari! Quinsevolh dia l'arribarie era naua a sa pair. E siguec alavetz quan Batiste, eth dia dera sentència en Tribunau des Aigües, la vedec en camin acompanhada de Tonet.

Mès non se passèc arren. Eth incident der adaiguatge sauvèc ara gojata. Eth sòn pair, content d'auer sauvat era sua cuelheta, se tenguec a guardar-la damb es celhes arroncilhades. Dempús l'avertic en votz lenta, de forma nauta e en ton imperatiu, qu'en avier sagesse de tornar soleta dera fabrica, se non ja se'n saberie de qui ère eth.

E soleta tornèc tota ua setmana. Tonet l'auie un cèrt respècte ath senhor Batiste, e se contentaua damb amagar-se près deth camin, entà veir passar ara filadora o seguir-la Dempús, de luenh.

Coma qu'es dies èren mès longs, i auie fòrça gent en camin.

Mès aguest aluenhament non se podie tardar entàs nòvis impacients, e un dimenje pera tarde, Roseta, inactiuia, cansada de passejar per dauant dera pòrta dera sua barraca e credent veir a Tonet en toti es que passauen pes caminòus luenhants, agarrèc un cantre envernissat de verd, e li didec a sa mair qu'anaue a hèr-se a vier aigua dera hònt dera Reina.

Era mair la deishèc partir. Que s'auie de distrèir, praubeta gojata!; non auie amigues, e ara joenessa li cau autrejar çò qu'ei sòn.

Era hònt dera Reina qu'ère er orgulh de tota aquera part dera òrta, condemnada ara aigua des potzi e ath liquid roienç e hangós que corrie pes sèquies.

Qu'ère dauant d'ua bòrda abandonada, e “ère causa anciana e de fòrça valor”, sivans didien es mès sabents dera òrta: òbra des arabs, segons *Peberòt*; monument dera epòca qu'es apostòls anauen batejant tafurèls peth mon, sivans declaraue damb majestat d'oracul er oncle *Tomba*.

En escurir auançauen pes camins, ornadi d'albars damb inquiet huelham de plata, grop de gojates qu'amiauen eth sòn cantre immobil e dret sus eth cap, rebrembant damb eth sòn ritmic pas e era sua figura eleganta as *canefòres* grègues.

Aguesta desfilada daue ara òrta valenciana quauquarren de sabor biblic. Rebrembaue ara poesia araba cantant ara hemna ath cant dera hònt damb eth cantre as sòns pès, en tot amassar en un solet quadre es dues passions mès veementes der orientau: era beresa e era aigua.

Era hònt dera Reina ère ua bassa cairada, damb murs de pèira ròia, e auent era sua aigua fòrça mès baish qu'eth nivèu deth solèr. Se baishaue ath hons per sies gradons, tostemp resquilhosí e verdosi pera umiditat. Ena cara deth rectangle de pèira que tocaue era escala se vedie un baish relèu damb figures treboles qu'ère impossible endonviar jos era capa de'emblanquinament.

Que deuie èster era Vèrga enrodada d'angels: ua òbra d'art grossièr e candid dera Edat Mieja; quauque vòt des tempsi dera reconquista; mès ues generacions picant era pèira entà mercar melhor es figures esfaçades pes ans, e es autes emblanquint-la damb escrupuls de barbar curiosèr, auien deishat era lòsa de tau sòrta que solet s'aubiraue ua bonha infòrma de hemna, “era reina”, que daue eth sòn nòm ara hònt: “reina des arabs”, coma solide n'an d'èster totes, enes condes deth camp.

Que non èren aquiu escassi eth rambalh e era confusion es dimenges pera tarde. Mès de trenta gojates s'amolonauen damb es sòns cantres, desiroses totes eres d'èster es prumères en aumplir, mès sense prèssa d'anar-se'n. Se possauen ena estreta escala, damb es pèlhes recuelhudes entre es cames pr'amor d'inclinar-se e en.honsar eth sòn cantre en petit estanc. S'estrementie aguest damb es bambolhes d'aigua gessudes de contunh deth hons dera arena, a on creishien manats de plantes gelatinoses, verdes cabeladures ondejantes, botjant-se ena sua preson de cristau liquid possades peth corrent. Es insèctes cridiadi “teishinèrs” raiauen damb es sues pautes inquietes aguesta clara superfícia.

Es qu'auien aumplit es sòns cantres se seiguien ath cant dera bassa, damb es cames penjant sus era aigua, en tot arropir-les dempús damb scandalosi sorriscles cada còp que bèth gojat baishaue a béuer e guardaue enta naut.

Qu'ère ua reunion de parrats rambalhosí. Totes parlauen ath còp; ues s'insultauen, d'autas escarnissant as que non i èren hègen publics toti es escandals dera òrta. Era joenessa, liura dera severitat pairau, se despenie deth gèst ipocrita fabricat entara casa, e se mostraue damb tota era escometuda d'ua ruda manca d'expansion. Aqueri angels bruns, que tan mansament cantauen góis e letres ena glèisa d'Alborai quan se celebraue era hèsta des celibatàries, s'encoratjauen soletes e matisauen era sua convèrsa damb vòt de carretèr, parlant de causes intèrnies damb era seguretat d'ua lheuador.

Aquiu venguec Roseta damb eth sòn cantre, sense auer trapat ath nòvi en camin, a maugrat que caminèc doçament, virant soent eth cap, demorant en cada moment que gessesse d'un caminòu.

Era rambalhosa reunion dera hònt carèc en veder-la. Que costèc estonament en prumèr moment era preséncia de Roseta: quauquarren atau coma era entrada d'un arab ena glèisa d'Alboraia en plia missa major. Tà qué venguie aquiu aquera “ahaimada”?...

Saludèc Roseta a dues o tres qu'èren dera sua fabrica, e a penes li responeren, sarrant es pòts e damb ua sòrta de mesprètz.

Es autes, remetudes dera suspresa, seguiren parlant, coma se non s'auesse passat arren, en non voler autrejar-li ara intrusa ne enquia e tot er aunor deth silenci.

Baishèc Roseta ena hònt, e Dempús d'aumplir eth cantre, treiguec, en incorporar-se, eth sòn cap per dessús deth mur, en tot lançar ua guardada ansiosa per tota era plana.

- *Guarda, guarda, que non vierà.*

Qu'ère ua neboda de *Peberòt*, hilha d'ua fraia de Pepeta, era que didie aquerò; morena, nerviosa, de nas rebussat o insolent, capinauta d'èster era soleta ena sua casa e de qué sa pair non siguesse arrendatari d'arrés, pr'amor qu'es quate camps que travalhaue èren plan sòns.

Òc, poirie guardar tot çò que volesse, que non vierie. Es autes non sabien a qui demoraue? Donques ath sòn nòvi, ar arrèhilh der oncle *Tomba*. Vai quin encant!

E es trenta votzes crudèus s'estarnèren a arrir, coma se mossegüèssen; non perque les hesse guaira gràcia era causa, senon per aclapar ara hilha der odiat Batiste.

- *Era “Pastora”!... dideren quauques ues. Era “Divina Pastora”!...*

Roseta lheuèc es espates en senhau d'indiferéncia. Que ja demoraue aguest fausnòm. Ath delà, es badinades dera fabrica auien embotat era sua susceptibilitat.

Se carguèc eth cantre e pugèc es gradons, mès en darrèr, l'arturèc era votz mimosa dera neboda de *Peberòt*. Com mosseguae aguest animalòt!...

Jamès serie era hemna der arrèhilh der oncle *Tomba*. Qu'ère un malerós, un “mòrt de hame”, mès fòrça aunèst e incapable d'emparentar damb ua familia de lairons.

Lèu deishèc anar eth sòn cantre Roseta. Se rogic tota, coma s'aguestes paraules, trincant-li eth còr, auessen hèt pujar tota era sang ena sua cara, e Dempús s'esblancossic, damb pallitge de mòrt.

- *Qui ei lairon? Qui?, preguntèc damb votz tremolosa que hec arrir a totes es dera hònt.*

Qui? Eth sòn pair. *Peberòt*, eth sòn oncle ac sabie pro ben, e ena casa de *Copa* non se parlaue de ua auta causa. Se pensauen qu'eth passat demorarie amagat? Qu'autien hujut deth sòn pòble perque aquiu les coneishien massa; plan per aquerò auien vengut ena òrta entà apoderar-se d'querò que non ère sòn. Enquia e tot se'n sabien de qué Batiste auie estat ena preson per causes lèges...

E atau seguic era vibòra, deishant anar tot çò qu'auie entenut ena sua casa e ena plana: es mentides endonviades pes perduts dera casa de *Copa*, tota ua sòrta de calomnies endonviades per *Peberòt*, que cada còp se sentie mens prèst a atacar cara a cara a Batiste, e sajaue d'atacar-lo, cansar-lo e herir-lo mejançant er insult.

Era fermetat deth pair gessec de pic en Roseta, tremolosa, gasulhant de ràbia e damb es uelhs marbradi de sang.

Deishèc anar eth cantre, que se hec tràci, banhant as gojates mès pròches, que protestèren a còr en tot cridar-la bèstia. Mès que non ère era entà fixar-se en aguestes causes!.

- *Eth men pair!...* li cridèc ara insolenta en tot auançar entada era. *Eth mèn pair lairon?... Torna a repetí'c e te trinqui era cara.*

Mès que non ac podec repetir era moreta, pr'amor qu'abans de qué daurisse era boca, recebec un còp de punh en era, ath còp que Roseta l'agarraue damb era auta man eth peu. Instintiuament, botjada peth dolor, s'agarrèc tanben as ròis peus dera filadora, e pendent quauqui menutes se les vedec as dues acorbaishades, cridan de dolor e de ràbia, damb es fronts près deth solèr, en tot arrossegar-se mutuaument damb es crudèus tirassades que cada ua daue ara cabeladura dera auta. Queiguien es agulhes de gancho en des.heir-se es trenes. Que semblauen es sues abondoses cabeladures estandard guerrers, non flotants e victoriosi, senon entortilhadi e martirisadi pes mans der enemic.

Mès Roseta, mès fòrta e furiosa, artenhèc desliurar-se'n, e anaue a arrossegar ara sua adversària, dilhèu a foter-li ua fòrta repassada, pr'amor que damb era man liura sajaue de trèir-se ua sabata, quan se passèc quauquarren inaudit, irritable, brutau.

Sense acòrd prèvi, coma s'es òdis des familhes, es frases e malediccions entenudes enes sues barraques gessessen en eres de ressabuda, totes queigueren ath còp sus era hilha de Batiste.

- *Lairona! Lairona!*

Despareishec Roseta jos es menaçaires braci. Era sua cara se caperèc d'escarraunhades. Aclapada per tanti còps, non podec ne quèir, pr'amor qu'es madeishes sarrades des sues enemigues la tenguen dreta. Mès possada d'un costat en aute, acabec redolant pes gradons resquilhos, e eth sòn front tumèc contra ua arèsta dera pèira.

Sang!... Siguec coma ua peirada en un arbe cargat d'audèths. Gesseren totes ath mès correr en diuèrses direccions, damb es cantres en cap, e ath cap d'ua estona non se vedie

enes entorns dera hònt dera Reina qu'ara prauba Roseta, damb eth peu esperluat, es pèlhes esbocinades, era cara lorda de povàs e sang, caminant plorosa entara sua casa.

Com cridèc era angoishada mair en veder-la entrar e com protestèc Dempús en saber-se'n de çò que s'auie passat! Aquera gent èren pejors qu'es judius. Senhor! Senhor! Podie passar tau crim en tèrra de cristians?...

Que ja non ère pro entàs dera òrta qu'es òmes shordèssen ath praube Batiste, en tot calomniar-lo dauant deth Tribunau entà que li metessen multes injustes. Ara èren es sues hilhes es que perseguien ara prauba Roseta, coma se n'auesse bèra colpa. E tot per qué?... Perque volien seguir viuent travalhant, sense ofensar ad arrés, coma Diu vò.

Batiste, en veir ara sua hilha sagnosa e plorosa, s'esblancossic, en tot hèr quauqui passi entath camin damb era vista tachada ena barraca de *Peberòt*, qu'era sua teulada pistau sus es canets.

Mès se posèc e acabèc pelejant doçament a Roseta. Aquerò que s'auie passat l'ensenharie a non passejar per gust ena òrta. Eri les calie evitar quinsevolh heregament damb es auti: estar-se amassa e junhudi ena sua barraca, non separar-se jamès d'ues tèrres qu'èren era sua vida.

Laguens dera sua casa ja evitarien es enemies vier a cercar-les.

VI

Qu'ère un mormolh de vespèr, çò qu'entenien maitin e tarde es ortalans en passar dauant dera mòla dera Cadena, peth camin que va entath mar.

Ua espessa cortina d'albars barraue era placeta formada peth camin quan s'ampluae dauant deth revolum de vielhes teulades, parets henudes e neri hiestrons dera mòla, fabrica anciana e roïnosa, montada sus era sèquia e apuada sus dus gròssi pilars, qu'entre eri queigueie eth corrent en esglumosa cascada.

Eth bronit lent e monotòn que gessie entre es arbes qu'ère eth dera escòla de D. Joaquim, establida en ua barraca amagada pera ringlèra d'albars.

Jamès era sabença se vedec mès mau lotjada; e aquerò que, normaument, non abite palais.

Qu'ère ua barraca vielha, sense mès lum qu'era dera pòrta e era que se calaue pes henerecles dera teulada; es parets, de dobtosa blancor, pr'amor qu'era senhora mèstra, hemna gròssa que viuie apegada ara sua cadireta d'espart, passaue eth dia entenenent e admirant ath sòn espós; uns quants bances, tres panèus d'abecedari lords, trincadi pes puntes, pegadi en mur damb pan masculhat, e en quarto pròche ara escòla uns mòbles, pòqui e vielhs, que semblauen auer corrut mieja Espanha.

En tota era barraca non i auie qu'un objècte nau: era longa cana qu'eth mèstre auie darrèr dera pòrta, e que renaue cada dus dies en canet vesin, en èster un gói qu'eth genre resultèsse tan de bon prètz, donques que se gastaue de seguit sus es dures e pelades tèstes d'aqueri petiti sauvatges.

De libres, a penes s'en vedie tres ena escòla; un madeish quadèrn servie entà toti. Entà qué mès?... Aquiu governaue eth metòde moresc: cant e repeticion, enquia calar es causes damb un contunh còp de martèth enes dures tèstes.

Plan per aquerò, de solei gessent enquia solei cogant, era vielha barraca deishaue anar pera pòrta ua melopèa hastigosa, que d'era se'n burlauen toti es audèths der entorn.

- *Pair... nòste... qu'ès enes cèus...*
- *Santa... Maria...*
- *Dus per dus... quaaaaate...*

E es parrats, es linòtes e es cardalines, que hugien des mainatges coma deth dimòni quan les vedien en grop pes camins, se calauen damb grana confiança enes arbes pròches, e enquia e tot se passejauen damb es sues sautadores pautetes dauant dera pòrta dera escòla, arrint-se'n damb scandalosi cants des sòns herotges enemies en veder-les engabiadi, jos era menaça dera cana, condemnadi a guardar-les de reuelh, sense poder botjar-se e repetint un cant tan hastigós e lèg.

De quan en quan amudie eth còr e sonaue majestuosa era votz de D. Joaquim deishant anar eth sòn arrai de sabença.

- Guaires son es òbres de misericòrdia?...
- Dus per sèt, guaire son?...

E lèu jamès demoraue content damb era responsa.

- Qu'ètz uns bèsties. M'escotatz coma se vos parlèssa en grèc. E pensar que vos tracti finament, coma en un collègi dera ciutat, pr'amor de qu'aprenetz bones manères e sapiatz parlar coma es personnes!... En fin, qu'auetz a qui retirar-vos: qu'ètz tan bèsties coma es vòsti senhor pairs, que ganhòlen, les sòbren es sòs entà anar ena tauèrna, e endonvien mil desencuses entà non balhar-me eth dissabte es dus sòs que m'apertien.

E se passejaue indignat, mès que mès quan se queishaue des desbrembes deth dissabte. Pro se notaue en aspècte dera sua persona, que semblaue dividida en dues parts.

Enes pès, espardelhes trincades, tostemp tacades de hanga; vielhs pantalons de velot; mans escaumoses, aspres, enes henudes dera pèth era tèrra deth sòn petit uart, un bancau d'ortalécies qu'auie dauant dera barraca, e fòrça viatges ère era soleta causa qu'aumplie eth sòn topin. Mès de cintura entà naut se mostraue eth senhoratge, “era dignitat deth prèire dera instrucción”, coma eth afirmaue; çò que lo hège desparièr dera gent des barraques, vèrmes apegadi en soc: ua corbata de colors cridaires sus eth lord pitrau, mostacha peublanca que dividie eth sòn ròstre gautut e rogit, e ua casqueta verda damb visèra de caochó, rebrembe d'un des molti emplècs qu'auie desempenhat ena sua accidentada vida.

Aquerò ère çò que lo consolaue dera sua misèria; mès que mès era corbata, ornament qu'arrés amiaue en tot er endret e qu'eth ludie coma un senhau de suprèma distincion; quauquarren atau coma eth *Toison d'Aur* dera òrta.

Era gent des barraques respectaua a D. Joaquim, encara qu'en çò que tocaue a aleugerir era sua misèria siguesse reticenta e guiterosa. Be n'auie vist de causes aqueth òme!... Be n'auie corrut de mon!... Uns còps emplegat ferroviari; d'auti ajudant a crubar contribucions enes mès luenhanes províncies d'Espanha; enquia e tot se didie qu'auie estat en Cuba coma guardia civil. En fin, qu'ère un audèth important vengut a mens.

- D. Joaquim, didie era sua gròssa hemna, qu'ère era prumèra en tier-li eth tractament, jamès s'a trapat coma ara. Qu'èm de bona familia. Eth malastre mos a amiat aciu, mès qu'auem “governat” sòs.

E es comaires dera òrta, encara que bèth dissabte se'n desbrembèssen des dus sòs dera escòla, respectauen a D. Joaquim coma a un èsser superior, en tot sauvar-se un shinhalet de burla entara petita casaca verda damb pelhòts de quadre que se calaue es dies de hèsta, quan cantaua en còr dera glèisa d'Alboraia pendent era missa major.

Possat pera misèria, auie queigut aquiu damb era sua enòrma e mofla mitat coma auie pogut queir en quinsevolh aute lòc. Ajudaue ath secretari deth pòble vesin enes travalhs extraordinaris, premanie damb èrbes, coneishudes solet d'eth, cèrts coesesons que hègen

miracles enes barraques. Toti arreconeishien “qu’aqueuth tipe sabie fòrça causes” e sense titol de mèstre ne pòur de qué se’n brembessen d’eth entà trèir-li ua escòla que non daue ne entà pan, anaue artenhent a truca de repeticions e còps de cana que comencèssen a liéger e s’estèssen quiets toti es tafurèls de cinc a dètz ans qu’enes dies de hèsta les lançauen pèires as audèths, panauen era fruita e acaçauen as gossets enes camins dera òrta.

D’a on ère eth mèstre? Totes es vesies ac sabein: de fòrça luenh, d’aqiu dera botiga de bonhetes.

Que non èren petits es travalhs patits per D. Joaquim entà hèr-se a compréner pes sòns alumnes e que non arreculèssen dauant der idioma castelhan. N’auie qu’amiauen dus mesi ena escòla e daurien de land en land es uelhs e se gratauen eth cogòt sense compréner çò qu’eth mèstre les volie dider damp ues paraules jamès entenudes ena barraca.

Com patie eth praube senhor! Eth, que fidaue era capitada des sues ensenhances ena “finura”, ena sua distincion de formes, en çò de “ben parlat” qu’ère, sivans declaracion dera sua esposa!

Cada paraula qu’es sòns escolans pronunciauen mau (e non ne didien ben ua de soleta) lo hège alendar e lheuar es mans damp indignacion enquia tocar eth humat tet dera sua casa. Qu’ère capinaut dera urbanitat que tractaue as sòns escolans.

- Aguesta barraca umila (didie as trenta mainatges que se sarrauen e possauen enes extrèms des bancs, en tot escotar-lo entre engüejadi e temerosi dera cana) la deuetz guardar coma se siguesse eth temple dera cortesia e dera bona educacion. Qué digui eth temple! Qu’ei era halha que lutz e dissolv es ombres de barbaria d’aguesta òrta. Sense jo, qué seríetz? Ues bèsties, e perdonatz-me era paraula: madeish qu’es vòsti pairs, que non voi ofensar. Mès damp era ajuda de Diu, vos cau gésser d’aciu coma personnes complètes, sabent presentar-vos en quinsevolh lòc, donques qu’auetz auut era bona sòrt de trapar un mèstre coma jo. Non ei atau?...

E es mainatges responien damp furioses inclinacions de cap, en tot tumar quauqui uns eth cap damp eth deth vesin, e enquia e tot era sua hemna, esmoiguda per çò deth temple e dera halha, cessau de hèr mijà e hège entà darrèr era cagira d’espard, pr’amor d’enrodar ath sòn espós damp ua guardada d’admiracion.

Preguntaue a toti aqueri tafurèls, de pès descauci e pelhòts ar aire, damp grana urbanitat:

- A veir, senhor de Lopis, lheuatz-vos.

E eth senhor “de Lopis”, un tafurèl de sèt ans, damp eth pantalon a mieja cama tengut per un tirant, se fotie deth banc entà baish e s’estaue quiet dauant deth mèstre, guardant de reuelh era temibla cana.

- Que ja hè ua estona que veigui que vos gratatz eth nas e hètz pilòtes. Vici lèg, senhor de Lopis, creiguetz ath vòste mèstre. De moment ac vau a deishar, pr'amor qu'ètz aplicat e sabetz era taula de multiplicar, mès era sabença ei pòca causa quan non va acompanhada dera bona education. Non ac desbrembettz, senhor de Lopis.

E eth des pilotètes ac aprovaue tot, content de gésser dera adverténcia sense eth còp de cana, quan un aute granòt qu'ère ath sòn costat en banc e deuie sauvar ancians ressentiments, en veder-lo de pès e damb eth cu liure, li fotèc un pecigada traidora.

- Ai, ai!... Senhor mèstre, cridec eth gojat, “*Morros d'aca me pecigue.*”

Quina explosion de colèra era de D. Joaquim! Çò que mès l'irritaue ère era mania des gojats a cridar-se pes fausnòms des sòns pairs e enquia e tot a fabricar-ne de naus.

- *Qui ei Morros d'aca?*... Eth senhor de Peris, voleratz díder. Quina manèra de parlar, mon Diu! Semble qu'aquerò sigue ua tauèrna.... S'aumens auéssetz dit *Morros d'èqua!* Que ja me posqui trincar era clòsca ensenhant ad aguesti pècs! Sauvatges!

E quilhant era cana comencèc a repartir còps: a un per çò dera pecigada ar aute per “improprietat de lenguatge”, coma didie alendant D. Joaquim sense parar enes sòns còps de cana. Tant a cègues anauen es còps, qu'es auti gojats se sarrauen enes bances, s'arraulien, amagant cada un eth cap ena espatla deth vesin; e un petitet, eth petit de Batiste, espaurit peth tarrabastalh dera cana, se caguèc ath dessús.

Aquerò padeguèc ath professor e li hec recuperar era sua perduda majestat, mentre eth pataquejat auditòri se tapaue eth nas.

- Senhora Pepa, li didec ara sua hemna, hètz-vos a vier ath senhor de Borrull, qu'ei indispausat, e netejatz-lo darrèr dera escòla.

E era hemnassa, que l'auie ua cèrta afeccion as tres hilhs de Batiste, pr'amor que pagauen cada dissabte, agarrèc d'ua man ath “senhor de Borrull” eth quau gessec dera escòla trantalhant sus es cames trendes, plorant encara per espauriment e mostrant quauquarren mès qu'eth pelhòt pera dubertura deth darrèr des calçotets.

Passadi aguesti incidents tornaue un aute còp era leçon cantada, e er arberatge semblaue estrementir-se d'engüeg quan tamisaue entre eth sòn ramatge aguesta monotòna cançoneta.

Quauques tardes s'entenie un melancolic son d'esquelhes, e tota era escòla s'agitaue de content. Qu'ère era vegada der oncle *Tomba* que s'apressaue. Toti sabien qu'en arribar eth vielh damb eth sòn bestiar i auie un parelh d'ores de repaus.

Se blagaire ère eth pastor, non l'anaue darrèr eth mèstre. Amdús començauen ua interminabla convèrsa, e es escolans abandonauen es bances entà entener-les d'apròp o se n'anauen a jogar damb es oelhes que romiauen es èrbes des ribassi pròches.

A D. Joaquim l'inspiraue fòrça simpatia eth vielh. Qu'auie corrut mon, auie era deferéncia de parlar-li tostemp en castelhan, s'en sabie d'èrbes medicinaus, sense trèir-li per aquerò as sòns clients; en fin, qu'ère era soleta persona dera òrta capabla “d'alternar” damb eth.

Era aparicion qu'ère tostemp parièra. Prumèr arribauen es oelhes dauant dera pòrta dera escòla, calauen es caps, flairauen curioses e s'anauen retirant damb un cèrt mesprètz, convençudes qu'aquiu non i auie mès peishèu qu'er intelectuau e aguest valie pòc. Dempús se presentaue er oncle *Tomba* caminant damb seguretat per aquera tèrra coneishuda, mès damb eth paishon per dauant, soleta ajuda des sòns moribonds uelhs.

Se seiguien enes bancs de tòcho ara seguida de pòrta, eth mèstre e eth pastor parlauen, admiradi en silenci pera senhora Josepa e es mès granets dera escòla, que lentament s'anauen apressant entà formar un rondèu.

Er oncle *Tomba* qu'enquia e tot pes camins anaue conversant damb es sues oelhes, parlaue prumèr damb lentor, coma un òme que cranh revelar eth sòn defècte; mès era blaga deth mèstre l'anaue encoratjant e non s'estaua guaire a lançar-se en immens mar des sues etèrnies istòries. Se planhie de çò de mau que va Espanha, repetie es notícies des que venguien dera ciutat, auie en òdi es maus govèrns, que n'an eth tòrt des males cruelhetes, e acabaue dident çò de tostemp.

Aqueri tempsi, D. Joaquim, aqueri tempsi mèns, qu'èren desparièrs. Vos que non les auetz coneishut, mès tanben es vòsti tempsi qu'èren milhors qu'es d'ara. Que vam entà pejor... Be ne veiràn de causes aguesta gent quan arriben a èster òmes!

Que ja se sabie qu'aquerò ère eth prològ dera sua istòria.

- Se vos mos auéssetz vist as dera partida deth *Flaire!* (eth pastor jamès podec díder fraire) Qu'eri plan qu'èren espanyòus; ara sonque i a beròis ena casa de *Copa*. Jo qu'auia dètz-e-ueit ans, ua casqueta damb ua agla de coeire, que li treiguí a un mòrt, e un fusilh mès gran que jo. E eth *Flaire!*... Quin òme! Ara parlen deth generau tau e quau. Mentida, que tot ei mentida! A on i auie eth pair Nevot non podie auer-i un aute! Que se l'auie de veir damb er abit rebussat, sus era sua èqua, damb sabre corvat e pistòles. Com corriem! Uns còps aciu, d'auti ena província d'Alacant, Dempús apròp d'Albacete: tostemp mos estalonaue; mès nosati, francés qu'agarràuem lo hégem povàs. Encara me sembla que les veigui; “*Musiú... pardon!*” E jo, plaf, còp de baioneta.

Er rufat vielh se quilhaue, es sòns aflaquidi uelhs ludien coma fèbles paoms; botjaue eth paishon coma s'encara siguesse ponchant as enemics. Dempús arribauen es conselhs: darrèr deth vielh bontadós se lheuaue er òme herotge, d'entalhes dures, format en ua guèrra sense pòsa. Se hègen visibles es sòns herotges instints, petrificadi en plia joenessa e insensibles ath pas deth temps. Parlaue en valencian as gojats, en tot autrejar-les eth fruit dera sua experiéncia. Que l'auien de creir, donques qu'auie vist fòrça causes. Ena vida, paciència entà resvenjar-se der enemic; demorar era pilota, e quan

arribe ben, jogar-la damb fòrça. E en balhar aguesti herotges conselhs guinhaue es sòns uelhs, qu'ath hons des prigondes orbites semblauen esteles moribondes pròches a amortar-se. Delataue damb era sua malícia senila un passat de lutes ena òrta, d'emboscades e d'astúcies, un complèt mesprètz pera vida des sòns semblables.

Eth mèstre, temeròs de qué aquerò aflaquisse era morau dera sua gent, cambiaue eth cors dera convèrsa parlant de França, eth gran rebrembe der oncle *Tomba*.

Que i auie tèma entà moltes ores. Coneishie aqueth país coma s'auesse neishut aquiu. En autrejar-se Valencia ath mariscau Suchet, l'aiuen hèt presoèr, amassa damb uns quants milèrs mès, e l'aiuen amiat entà ua gran ciutat: Tolosa de França. e barrejaue ena convèrsa, orriblament desfigurades, es paraules franceses qu'encara podie rebrembar dempús de tanti ans. Quin país! Aquiu es òmes van damb uns chapèus blancs e peludi, casaques de color damb es cothèrs enquiat cogòt, bòtes nautes coma es dera cavalaria; es hemnes damb ues pèlhes coma envelopes de flaüta, tant estretes, que se les mèrque tot çò que i a laguens. E atau seguie parlant des vestits e des costums deth temps der Emperi; en tot imaginar-se qu'encara existie tot e era França d'aué ei coma era de començaments de siècle.

Mentre exprimie peth menut es sòns rebrembes, eth mèstre e era sua hemna l'escotaueu atentiuament, e quauqui gojats, abusant der inesperat repaus, s'anauen aluenhant dera barraca tiradi pes oelhes, que hugien d'eri coma deth diable. Les tirassauen dera coa, les agarrauen des pautes, en tot obligar-les a caminar damb es pautes deth dauant, les hègen redolar pes ribassi e sajauen de montar-les en tot calar-se en un bot sus era sua lorda lan. E es praubi animaus en bades protestauen damb trendi belecs, donques que non les entenie eth pastor, tengut a relatar damb afogadura era agonía deth darrèr francés auchit per eth.

- E guairi ne queiguec?, preguntaue eth mèstre ara fin deth relat.
- Ar entorn de cent vint o cent trenta. Sabi pas ben.

Eth matrimòni lo guardaue arrint. Dera darrèra convèrsa aiuen aumentat en vint es francesi mòrts. Sivans passauen es ans s'agranien es sues hètes e eth nombre de victimes.

Es quèishes deth ramat tirauen finaument era atencion deth mèstre.

- Senhors mèns (cridaue as audaci escolans ath còp que requerie era cana), toti aciu. Vos pensatz qu'auetz de passar tot eth dia divertint-vos?... En aguest centre s'a de travalhar!

E entà demostrà'c damb er exemple, botjaue era cana qu'erè un gust, en tot hèr entrar a còps ena pleta dera sabença a tot eth bestiar de tafurèls jogaires.

- Damb eth vòste permís, oncle *Tomba*: que hè mès de dues ores qu'èm en tot parlar. Me cau contunhar era leçon.

E mentre eth pastor, en dider-li er adiu coraument, amiaue as dues oelhes entara mòla, pr'amor de repetir aquiu es dues istòries, començaua de nauèth ena escòla eth cansonèr dera taula de multiplicar, qu'ère entàs escolans de D. Joaquim era gran ostentacion de sabença.

Quan se cogaua eth solei deishauen anar es gojats eth sòn darrèr cant, balhant gràcies ath Senhor “perque les auie ajudat damp es dues lums”, e recuelhie cada un eth sòn morralet dera parva, pr'amor que damp es distàncies que i auie ena òrta, es mainatges gessien peth maitin des dues barraques damp provisions entà passar tot eth dia ena escòla. Plan per aquerò quauqui enemics de D. Joaquim didien qu'eth mestre ère avedat a castigar as sòns escolans en tot amendrir-les era racion, pr'amor d'apraiar d'aguesta manerà es deficiéncias dera codina dera senhora Pepa.

Es diuendres, en gésser dera escòla, entenien invariablament toti eri eth madeish discors:

- Senhors mèns: deman qu'ei dissabte; rebrematz-ac as vòstes senhores mairs e hètz-les a saber qu'aqueth que deman non amie es dus sòs non entrará ena escòla. A vos, que vos digui d'ua manerà especiau, “senhor de...tau”, e a vos, “senhor de... quau” (e atau deishaue anar ua dotzèna de nòms). Tres setmanes que non amiatz era retribucion prometuda, e d'aguesta manerà non ei possibla era instrucción, ne pòt procrear era sciéncia, ne combater-se aisidament era barbaria natua des camps. Jo qu'ac balhi tot: era mia sabença, es mèns libres (e guardaue es tres quadèrns qu'anaue recuelhent era sua hemna suenhosament entà sauvar-les ena vielha comòda) e vosati non amiatz arren. Qu'ei aquerò: aqueth que deman arribe damp es mans uedes non passarà d'aguesta pòrta. Qu'avisi as senhores mairs.

Formauen es gojats per parelhes, cuelhudi des mans (madeish qu'enes collègis de Valencia; qué se pensauen quauqui uns?) e gessien dera barraca, punant abans era dèstra escaumosa de D. Joaquim e repetint toti de memòria quan passauen peth sòn costat:

- Que vos ac passetz ben! Enquia deman se Diu vò!

Eth mestre les accompanhaue enquiara placeta dera mòla, qu'ère ua estela de camins e caminòus, e aquiu se des.heiguie era formacion des petits grops, en tot aluenhar-se entà diuèrsi punts dera plana.

- Compde, senhors, que jo vos vigili!, cridaue D. Joaquim coma darrèr avertiment. Compde damp panar fruita, lançar pèires o sautar sèquies. Qu'è un audèth que m'ac ditz tot; e se deman me'n sai de quauquarren dolent, se botjarà era cana coma un dimòni.

E pauhicat ena placeta, seguie pendent ua estona damp era vista ath grop mès nombrós, que s'aluenhaue camin d'Alboraia.

Aquesti escolans qu'èren es que pagauen melhor. I auie entre eri es tres hilhs de Batiste, qu'entada eri se convertie fòrça còps eth camin en un carrè d'Amarum.

Cuelhudi es tres dera man, sajauen caminar ara saga des auti gojats, que, per èster des barraques pròches ara sua, sentien eth madeish òdi des sòns pairs contra Batiste e era sua familia, e non s'estauen d'arren entà shordar-les.

Es dus mès grans sabien defener-se, e damb engarrapades mès o mens, enquia e tot gessien vencedors en bères escadences. Mès eth mès petit, Pasqualet, un mainatge grasset e vrentut, que sonque auie cinc ans, e qu'era sua mair adoraue per çò dera sua doçor e mansuetud, promentent-se hèr-lo prèire, ploraue a penes vedie as sòns frairs embolhadi en terribla peleja damb es auti escolans.

Fòrça còps es dus mès grans arribauen en casa sudorosi e plei de povàs, coma se s'auessen voludat en camin, damb es pantalons trincadi e era camisa estarnada. Qu'èren es senhaus deth combat; eth petit ac condaue tot plorant. E era mair li calie guarir a quauqu'un des màger en tot aplicar-li ua pèça de dus quarts ben sarrada sus era bonha quilhada per ua pèira traïdora.

S'alugaue Teresa en saber-se'n des attemptats qu'èren objècte es sòns hilhs, e coma hemna ruda e valerosa neishuda en camp, sonque se padegaue entenent qu'es sòns auien sabut defener-se, deishant ar enemy mauparat.

Per Diu, sustot que suenhessen a Pasqualet mès que mès!... E eth frair màger, indignat pes relats des petits, prometie ua repassada a tota era langasta enemiga quan la trapèsse pes caminòus.

Totes es tardes, a penes D. Joaquim deishaue de uelh ath grop, començauen es peleges.

Es enemics, hilhs o nebots des qu'ena tauèrna jurauen acabar damb Batiste, anauen bracant eth pas, entà hèr mendre era distància entre eri e es tres frairs.

Encara entenien enes sues aurelhes es paraules deth mestre: era menaça deth maudit audèth que tot ac vedie e tot ac condaue. Quauqui uns arrien incredulament, encara que de dents entà dehòra. Aqueth "tipe" sabie tantes causes!...

Mès, a mida que s'anauen aluenhant s'amendrien es menaces deth mestre. Començauen per córrer entre es tres frairs, perseguint-se (damb er in maliciós inspirat pera instintiu ipocresia dera mainadesa), entà possar-les en passar, damb eth sant desir de lançar-les ena sèquia que tocaue eth camin.

Dempús, quan ère agotada sense cap capitada aguesta manòbra, començauen es pecigades e possades ath mès córrer.

- *Lairons, lairons!*

E lançant-les aguest insult, les tirassauen des aurelhes e s'aluenhauen ath tròt, entà hèr repè un shinhau mès enlà e repetir es darrères paraules.

Aguesta calomnia, endonviada pes enemics de sa pair, ère çò que mès anujaue as gojats. Es dus mès grans, en tot abandonar a Pasqualet, que se refugiaue somicant darrèr d'un arbe, agarrauen pèires e comenzaue ua batalha ath miei deth camin.

Fiulauen es pèires entre es arrames, hènt quèir ua ploja de huelhes e rebotant contra socs e ribassi; es gossets des barraques gessien damb herotges udòls, tiradi peth tarrabastalh dera luta, e es hemnes, enes pòrtes des sues cases, lheuauen es braci entath cèu, cridan indignades:

- *Condemnats... Dimònisi!*

Agesti escandals indignauen a D. Joaquim e li hègen botjar era sua cana inexorabla a londeman. Què diderie era gent dera sua escòla, temple dera bona educacion!...

Era luta non s'acabaue enquia que passaue bèth carretèr, que menaçaue damb eth soriac, o quan gessie des barraques bèth vielh, damb eth garròt ena man. Es agressors hugien, s'escampilhauen, e, emprenaïts dera sua hèta en veder-se solets, pensauen espauridi, damb eth rapid cambiament d'impressions dera mainadesa, en aqueth audèth que se'n sabie de tot e en aquerò que les sauvaue entà londeman D. Joaquim.

Mentretant, es tres frairs seguien eth sòn camin gratant-se es còps dera luta.

Ua tarde, era pruba hemna de Batiste invoquèc a crits a Diu e as sants en veir er estat que se trapauen es sòns petits.

Aqueth dia era batalha auie estat dura. A, es bandits! Es dus majors èren espotidi; qu'ere çò de tostemp: que non s'auie de hèr cabau. Mès eth petit, *eth bisbe*, coma coraument lo cridaue era sua mair, ère banhat de cap a pès, e tremolaue plorant de hered e de pòur.

Era herotja tafurelada l'auie lançat en ua sèquia d'aigües estancades, e d'aqui lo treigueren es sòns frairs caperat de hanga pudesenca.

Teresa l'apressèc en sòn lheth en veir qu'eth praubet seguie tremolant enes sòns braci, en tot agarrar-se ath sòn còth e mormolhar damb votz semblabla a un belec:

- *Mair! mair!...*

Era mair seguic enes sues lamentacions.

“Senhor, balha-mos paciència!”. Tota aquera gentalha, grani e petits, s'auien prepausat acabar damb era familia.

VII

Trist e damb es celhes rufades, coma s'anèsse a un acogament, comencèc Batiste eth camin entà Valencia un dijaus peth maitin. Qu'ère dia de mercat d'animaus ena arriba der arriu, e amiaue ena faisha, coma ua gròssa protuberància, eth saquet de serpelhèra damb era rèsta des sòns estauvis.

Que ploigien malastres sus era barraca. Sonque mancaue que s'esbaucèsse era teulada sus eri, en tot estronhar-les a toti... Quina gent! A on s'auie calat!...

Eth petitet cada còp pejor, tremolant de fèbre enes braci de sa mair, que ploraue a totes ores, e visitat dus còps ath dia peth mètge. En resumit, ua malautia que li costarie dètz o quinse duros: coma s'arren!

Eth màger, Batistet, a penes podie anar mès enlà des sòns camps. Encara amiaue eth cap estropat damb liròts e era cara crotzada de herides, dempús deth gran combat qu'un maitin tenguec en camin damb d'auti dera sua edat qu'anauen coma eth a recuélher hièms en Valencia. Toti es *hiematèrs* der entorn s'auien amassat contra Batistet, e eth prauba gojat non podie campar en camin.

Es dus petits ja non anauen ena escòla per pòur as peleges que les calie tier quan tornauen.

E Roseta, prauba gojata!, ère era que se mostraue mès trista.

Eth pair, damb gèst regde e sevères guardades, li rebrembaue sense parlar que s'auie de mostrar indiferenta, donques qu'es sues penes eren un attemptat contra era sua autoritat pairau. Mès quan ère solet, eth brave Batiste lamentaue era tristesa dera prauba gojata. Eth qu'auie estat tanben joen e sabie guaire pesantes son es penes der amor.

Tot s'auie desnishat. Dempús dera famosa luta ena hont dera Reina, era òrta sancera se'n sabie der amor de Roseta damb er arrèhilh der oncle *Tomba*.

Eth carnißèr d'Alborai alendèc de ràbia contra eth sòn mosso. A, plan gran brigand! Ara compreni se per qué desbrembaue es sòns deures, per qué perdie es tardes romant pera òrta coma un gitano. Eth senhor s'auie permetut auer nòvia, coma se siguesse un òme capable de mantier-la. E quina nòvia, Sant Diu! Non calie qu'enténer as parroquians quan blagauen dauant dera sua taula. Toti didien çò de madeish: s'estranhauen qu'un òme coma eth, religiós, aunèst e sense cap aute defècte que panar quauquarren en pes, permetesse qu'eth sòn mosso acompanyhèsse ara hilha der enemic dera òrta, d'un òme dolent, que d'eth se didie qu'auie estat ena preson.

E coma que tot aquerò, ena concepcion deth vrentut patron, ère un desaunor entath sòn establiment, en escotar es petòfies des comaires se tornaue a emmaliciar, en tot menaçar damb eth sòn guinhauet ath sòn mosso, e pelejaue ar oncle *Tomba* entà que corregisse ath tafurèl deth sòn arrèhilh.

En resumit: qu'eth carnissèr li dèc eth viatge ath gojat, e eth sòn pairin li cerquèc emplec en Valencia ena casa de un aute carnissèr, en tot demanar-li que non li dèsse libertat ne enquia e tot enes dies de hesta, pr'amor de qué non tornèsse a demorar en camin ara hilha de Batiste.

Tonet partic somés, damb es uelhs umidi, coma un des mardans que tanti còps auie amiat arrossegat enquiat guinhauet deth sòn patron. Que non tornarie mès ena òrta. Ena barraca demoraue era prauba gojata amagant-se en sòn *estudi* entà gemegar, hènt esfòrci entà non mostrar eth sòn dolor ara mair, que, irritada per tantes contrarietats, se mostraue intractabla, e ath pair, que parlaue d'esbocinar-la se tornaue a auer nòvi e damb aquerò hesse blagar as enemies der entorn.

Ath praube Batiste, tan sevèr e mençaire, çò que mès li dolie de toti es sòns malastres ère era tristesa dera prauba gojata, mancada d'apetís, auriolena, uelhimacada, hènt esfòrci entà mostrar-se indiferenta, sense lèu dormir, çò que non l'empedie que toti es maitins partisse puntuauent entara fabrica, damb ua vaguetat enes vistons reveladora de qué eth sòn pensament ère luenh, de qué soniaue ath sòn laguens a totes ores.

I podie auer mes malastres?... Òc, encara ne restaue d'auti. En aquera barraca, ne es bèsties se desliurauen dera atmosfèra empodoada d'òdi que semblaue flotar sus era sua teulada. Ath que non lo hègen a cuéller li fotien, plan que òc, mau de uelh, e plan per aquerò eth sòn praube *Morrut*, eth shivau vielh, un animau qu'ère coma dera famlha, qu'auie arrossegat pes camins eth praube garniment e es mainatges enes peregrinacions de misèria, s'anaue aflaquit de man en man en nau estable, eth melhor lotjament pendent era sua longa vida de travalh.

Se comportèc coma ua persona aunèsta ena pejor epòca, quan, nauèth establida era familha ena barraca, auie de laurar era tèrra maudita, petrificada per dètz ans d'abandonament; quan auie de hèr contunhs viatges entà Valencia ara cèrca des tòchos des esbauçaments e es hustes vielhes; quan eth peishèu non ère abondós e eth travalh aclapant. E ara que dauant deth hiestron der estable se vedie un camp gran d'èrba fresca, dreta, ondejanta, tota entada eth; ara non auie era taula parada, damb aqueth verd e chucós mantèl que flairaue a glòria; ara que s'engrassie, s'arredondien es sues anques e eth sòn lomb nudós, morie còp sec, sense saber de qué, dilhèu en usatge perfècte deth dret ath repaus, Dempús de trèir a flòt ara familha.

S'ajacèc un dia sus era palha, en tot remir-se a gésser, guardant a Batiste damb uelhs auriolencs, que hègen exprirar enes pòts deth patron es vòts e menaces dera indignacion. Que semblaue ua persona eth praube *Morrut*; Batiste, en rebrembar era sua guardada, sentie fòrça còps desirs de plorar. Era barraca patic ua commocion, e tau malastre enquia e tot hec qu'era familha desbrembèsse pendent un moment a Pasqualet, que tremolaue de fèbre en lhet.

Plorèc era hemna de Batiste. Aqueth animau estirant eth sòn doç morre, auie vist vier en mon a lèu toti es sòns hilhs. Encara rebrembaue era, coma se siguesse ager, quan lo crompèren en mercat de Sagunt, petit, lord, plen de crospes e lorditge, coma un shivau

de refús. Qu'ère quauquarrés dera familia que se n'anaue. E quan uns tipes hastigosi arribèren en un car entà hèr-se a vier ath sòn shivau entath “caudèr”, a on convertien eth sòn esquelet en uas de polida ludentor e es sues carns en hièms fecondants, plorauen es gojats, cridant des dera pòrta un adiu interminable ath praube *Morrut*, que s'aluenhaue damb es pautes regdes e eth cap balancejant, mentre era mair, coma s'auesse ua òrra presentida, se lançaue damb es braci dubèrts sus eth sòn malautet.

Rebrembaue as sòns hilhs quan se calauen en estable entà tirar-li dera coa ath *Morrut*, eth quau tenguie damb doça passivitat toti es jòcs des mainatges. Vedie ath petit quan lo plaçaue eth sòn pair sus era dura esquia der animau, pataquejant damb es sòns petits pès es lustradi costats e cridant “arri!”, damb mainadenc mormolh. Damb era mòrt d'aguesta prauba bèstia se pensaue Teresa que demorarie dubèrta ua henuda ena familia que per era se n'anarien d'auti. Senhor, pro que l'enganhèsse aguesta presentida de mair dolorosa; que siguesse solet aguest pacient animau eth que se n'anèsse; que non se hesse a vier sus es sòns lombs ath praube mainatget camin deth céu, coma en d'auti tempsi l'amiaue pes caminous dera òrta agarrat as sòns crins, a pas doç, entà non hèr-lo quèir!

E eth praube Batiste, damb eth pensament cuelhut per tanti malastres, barrejant ena sua imaginacion ath mainatge malaut, ath shivau mòrt, ath hilh escalabrat, ara hilha damb eth sòn prigond dolor, arribèc enes entorns dera ciutat e passèc eth pònt de Serranos.

Ena punta deth pònt, en ua planhèra entre dus jardins, dauant des octogonaus tors que pistauen sus er arbratge es sues vòutes ogivaus, es sues parabandes e es sues muralhes, s'arturèc Batiste, en tot passar-se es sues mans peth ròstre. Qu'auie de visitar as patrons. as hilhs de D. Salvador, e demanar-les a prèst ua quantitat entà completar es sòs que li costarie era crompa d'un shivau que substituisse a *Morrut*. E coma qu'era netetat ei eth luxe deth praube, se seiguec en un banc de pèira, demorant que l'arribèsse eth torn entà netejar-se d'ues barbes de hège dues setmanes, ponchentes e dures coma pues, qu'ennerien era sua cara.

Ara ombra des nauti platanèrs foncionauen es barberies dera gent ortalana, es barbèrs de “cara ath solei”. Un parelh de fautulhs damb sèti d'espart e braci rosigadi per usatge, un hornèu qu'en eth borie eth topin dera aigua, es teles de dobtós color e es rasers desdentadi, que gratauen era dura pèth des parroquians damb gratades esparidores, constituien tota era fortuna d'aguesti establiments ar aire liure.

Gojats rustes qu'aspirauen a èster emplegats enes barberies dera ciutat hègen aquiu es sues prumères practiques; e mentre aprenien fotent talhs e poblant es caps d'escales e pelades, eth patron daue convèrsa as parroquians seigudi en banc des passejades, o liegie en votz nauta un jornau ad aguest auditòri, que, damb era maishèra entre es mans, escotaue impassible.

Ad aqueri que se seiguien en fautulh des tormentos les passauen un tròç de sabon de pèira pes cardòles, e herega que heregaràs, enquia que se lheuaue era esgluma. Dempùs arribaue eth còp crudèu de raser, es talhs, que tenguie fèrmament eth client damb era

cara tacada de sang. Un shinhau mès enlà sonauen es estalhants en contunh movement, passant e repassant sus era redona tèsta de bèth gojatòt presumit, que demoraue esquilat coma un gosset d'aigua; er arràs dera elegància: longa mèeha sus eth front e era mieja tèsta deth darrèr suenhosament tonuda.

Batiste siguec arrasat damb pro sòrt, mentre escotaue, en. honsat en fautulh d'espart e damb es uelhs clucadi, era lectura deth "mèstre", hèta damb votz nassau e monotòna, es sòns comentaris e glòses d'òme expèrt ena causa publica. Non treiguec que tres gratades e un talh ena aurelha. Uns auti viatges auie estat mès. Balhèc eth sòn miei reiau, e se calèc ena ciutat pera pòrta de Serranos.

Dues ores dempús tornèc a gésser, e se siguec en banc de pèira, entre eth grop de parroquians, entà escotar un aute còp ath mèstre mentre arribaue era ora deth mercat.

Es patrons venguien de prestar-li era quantitat que li mancaue entara crompa deth shivau. Ara çò mès important ère auer bon còp de uelh entà alistar; serenitat entà non deishar-se enganhar pera astuta gitanaria que passaue ath sòn dauant damb es dues bèsties, baishant dempús per ua pala entara arriba der arriu.

Es onze. Eth mercat deuie èster ena sua màger animacion. Arribaue enquia Batiste eth confús mormolh d'un bolidor invisible; pujauen es endilhades e es votzes deth hons dera vòra der arriu. Trantalhaue, s'estaue quiet, coma eth que desire arrecular eth moment d'ua decision tant importanta, e a tot darrèr, decidic baishar en mercat.

Eth maire der arriu ère, coma totemp, lèu sec. Quauques vetes d'aigua, escapades des encluses e restanques que refrèskuen era plana, serpentejauen en tot formar corbes i isles en solèr povasós, arderós, desparièr, que mès semblaue de desèrt african que de maire d'un arriu.

Ad aguestes ores qu'ère tot eth blanc de solei, sense era mendre taca d'ombra.

Es cars des lauradors, damb es sòns tendolets clars, formauen un campament en centre der arriu, e ath long dera arriba de pèira, botades en fila, i auie es bèsties ara venda: mules neres e pernejadores, damb ròis cabestes e anques ludentes agitades per nerviosa inquietud; shivaus de travalh, fòrts mès tristi, sirvents condemnadi a etèrna fatiga, guardant damb es sòns uelhs veirosi a toti es que passauen, coma s'endonvièssen ath nau tiran, e petites e enventides ègües, herint eth povàs damb es dues bates, estirant eth ramau que les tenguie estacades ath mur.

Ath cant dera pala dera baishada i auie es animaus de refús: saumets sense aurelhes, de peu lord e hastigoses crospes; shivaus tristi, qu'era sua pèth semblaue horadar-se damb es cants dera sua ossamenta; mules miei cègues, damb còth de cigonha; tota era misèria deth mercat, es naufrags deth travalh, que, damb e cuèr engarrapat pes paus, er estomac serrat e es excoriacions inflamades pes mosques verdoses e vrentodes, demorauen era arribada der adjudicatari des corses de taures o deth mendicant, qu'encara saberien tier-les.

Ath cant des corrents d'aigua, en centre deth maire e enes arribes qu'era umiditat auien caperat d'ua fèbla capa de tepa, trotauen es vegades de polins sense adondar, ar aire es longui crins, arrossegant era coa peth solèr. Mès enlà des pònts, a trauèrs des arcs de pèira, se vedien es ramats de taures, damb es pautes ressarrades, romiant tranquillement era èrba que les lançauen es pastors, o caminant guiterosament peth solèr caud, en tot sénter er engüieg des fresques deveses, plantant-se fèrament cada còp qu'es gojats les fiulauen dès es parabandes.

Era animacion deth mercat anaue aumentat. Ar entorn de cada cavalaria qu'era sua venda s'anaue ajustant, se formauen grops de gesticulants e blagaires pagesi en manges de camisa, damb un pau de herèishe ena dèstra. Es gitano, secs, brozinadi, de cames longues e arquejades, mantèl damb pedaci e casqueta de pèu, que jos era ludien es uelhs damb resplendor de fèbre, parlauen sense pòsa, lancant eth sòn alend ena cara deth crompador coma se volessen ipnotizar-lo.

- Mès guardatz ben era èqua. Guardatz es sues linhes... qu'ei que sembla ua senhoreta!

E eth pagés, insensible as paraules deth gitano, embarrat en eth madeish, pensatiu e trantalhant, guardaue en solèr, guardaue ara bèstia, se grataue eth cogòt, e acabaue dident damb energia de testud:

- *Plan, donc, non balhi mès.*

Entà acordar es prètzi e solemnizar es vendes se cercaue era empara d'ua ombra, jos era quau ua hemnòta venie pastissi ornadi pes mosques o aumplie pegoses copes damb eth contengut de mieja dotzena de botelhes alinhades sus ua taula de zinc.

Batiste passèc e repassèc diuèrsi còps entre es bèsties, sense hér-ne cabau des venedors que l'assetjauen endonviant era sua intencion.

Que non n'i shautaue deguna. Ai, praube *Morrut!* Be n'ère de dificil trapar-li un successor! Se non siguesse aclapat peth besonh, se n'aurie anat sense crompar, donques que li semblaue ofensar ath defuntat tachant era sua atencion en aqueres bèsties antipaticues.

Fin finau s'arturèc dauant d'un shivau blanc, non guaire gras ne lustrat, damb quauques gratades enes pautes e ua cèrta mina de cansament; ua bèstia de travalh que, a maugrat deth sòn aspècte d'aclapament, semblaue fòrta e coratjosa.

A penes passèc ua man pes anques deth shivau, campèc ath sòn costat un gitano, obsequiós, agradiu, tractant-lo coma se lo coneishesse de tota era vida.

- Qu'ei un animau fantastic; pro se ve que coneishetz es bones bèsties... E de bon prètz: me sembla que non mos pelejaram... *Monote!* Trè-lo a passejar, pr'amor de qué veigue eth senhor era sua portadura.

E eth mentat *Monote*, un gitanet damb cu ar aire per çò des trincadures deth sòn pantalon e era cara plia de crospes, cuelhec ath shivau deth ramau e gessec corrent pes pujades e baishades dera arena seguit dera pruba bèstia, que trotaue de mala encolia, coma cansada d'ua operación tanti còps repetida.

Correc era gent curiosa, en tot amassar-se ath torn de Batiste e deth gitano, que seguien damb es sues guardades era marcha der animau. Quan tornec *Monote* damb eth shivau, eth pagés l'examinèc peth menut. Botèc es sòns dits entre era auriolència dentadura, passèc es sues mans pes anques, lheuèc es sues bates entà inspeccionar-les, lo paupèc suenhosament entre es pautes.

- Guardatz, guardatz, didie eth gitano, qu'entad aquerò s'està.... Mès net qu'ua patena. Aciu que non s'enganhe ad arrés: tot naturau. Que non s'apraienc es animaus, coma hèn d'auti, que desfiguren un saumet en un virament de uelhs. Lo crompè era setmana passada e ne m'è tengut a apraiar-li aguestes causetes qu'a enes pautes. Que ja auetz vist damb quina elegància camine. E tirar d'un car?... Ne un elefant a era sua fòrça. Aquiu en còth veiratz es senhaus.

Batiste non semblaue descontent der examen, mès que hec esfòrçi entà mostrar-se desengustat, en tot hèr servir potèles e tossiquères. Es sòns malastres coma carretèr l'auien hèt conéisher es bèsties, e se n'arrie ath sòn laguens de quauqui curiosi que, influidi peth mau aspècte deth shivau, discutien damb eth gitano, dident que sonque ère bon entà manar-lo entath "Caudèr". Eth sòn aspècte trist e cansat qu'ère eth des animaus de travalh qu'aubedissen damb resignacion mentre poguen sostier-se.

Qu'arribèc eth moment decissiu. Se demorarie damb eth... Guaire?

- Per èster entà vos, qu'ètz un amic, didec eth gitano tocant-li era espatla, per èster entà vos, persona simpatica que saberatz tractar ben ad aguesta jòia... ac deisharam en quaranta duros e tracte hèt.

Batiste tenguec eth trait damb cauma, coma òme acostumat as discussions, e arric maliciosament:

- Plan, donc, per èster tu, rebaisharè un shinhau. Ne vòs vint-e-cinc?

Eth gitano estenec es braci damb teatrau indignacion, arreculèc quauqui passi, se gratèc era casqueta de peu e hec tota sòrta de gèsti grossièrs entà exprimir eth sòn estonament.

- Mair de Diu! Vint-e-cinc duros!... Mès auetz vist ar animau? Ne panat vo'lo poiria deishar ad aguest prètz.

Mès Batiste a totes es sues lamentacions responie dera madeisha manèra:

- Vint-e-cinc... Ne un sò mès.

E eth gitano, agotades es sues rasons, que non èren pòques, apelèc ath suprèm argument:

- *Monote...* trè er animau... qu'eth senhor lo veigue ben.

E aquiu venguec *Monote* un aute còp, trotant e tirant deth ramau dauant deth prabe shivau, cada còp mès engüejat de tanti passi.

- Quins movements, non?, didec eth gitano. S'ai que sembla ua marquesa en un balh! E aquerò vau entà vos vint-e-cinc duros?...
- Ne un sò mès, repetic eth testut.
- *Monote...* Torna. Que ja ei pro.

E hènt veir indignacion, virèc era espatla eth gitano ath crompador coma se dèsse per fracassada era crompa; mès en veir que Batiste se n'anaue de vertat, despareishec era sua seriositat.

- Vam a veir... Quina ei era vòsta gràcia?... Batiste? Au, donc, entà que veigatz que vos estimi e desiri qu'aguesta jòia sigue vòsta, vau a hèr çò que non haria per arrés. Ètz d'acòrd damb trenta cinc duros? Au, que òc. Vos juri pera vòsta salut que non haria aquerò ne peth mèn pair.

Aquest còp siguec mès viu e gesticulant era sua protèsta en veir qu'eth laurador non s'amolie damb era rebaisha e a dures penes l'aufrie dus duros mès.

- Mès tan pòc estimacion vos inspire aguesta pèrla fina? Qu'ai que non auetz uelhs entà apreciar-la? A veir, *Monote*: trè-lo un aute còp.

Mès que non li calèc a *Monote* llançar de nauèth eth hitge pera boca, pr'amor que Batiste s'aluenhèc simulant auer desistit dera crompa.

Vaguèc peth mercat, guardant de luenh a d'auti animaus, mès susvelhant tostemp pera coa deth uelh ath gitano, eth quau, simulant tanben indiferéncia, lo seguie, l'espioaue.

S'apressèc a un shivalòt fòrt e de peu ludent, que non pensau crompar, endonviant eth sòn naut prètz. A penes li passèc es mans pes anques, sentec ath cant des sues aurelhes ua alendada arderosa e un mormolh:

- Trenta tres... Pera salut des vòsti petits, non digatz que non; ja vedetz que me boti en rason.
- Vint-e-ueit, didec Batiste sense virar-se.

Quan se cansèc d'admirar aquera beròia bèstia seguic entà dauant, e per çò de hèr quauquarren presencièc se com ua vielha pagesa regatejaue a un petit saumet.

Eth gitano s'auie tornat a plaçar ath costat deth sòn shivau e lo guardaue de luenh, agitant era còrda deth ramau coma se lo cridèsse. Batiste s'apressèc tot doç, simulant distraccion, guardant es pònts, per a on passauen coma copoles mobiles de colors es dubèrtes ombrèles des hemnes dera ciutat.

Qu'ère ja meddia. Usclau era arena dera vòra der arriu; er aire, encaishat entre es parabandes, non se botjaue damp era mès leugèra bohada. En aguest ambient caud e pegós, eth solei, ponchaue era pèth e usclau es pòts.

Eth gitano auancèc quauqui passi entà Batiste, en tot aufrir-li er extrèm deth ramau coma ua cuelhuda de possession:

- Ne tà vos ne tà jo. Trenta, e pro sap Diu que non guanhi arren... Trenta, non me digatz que non, perque me morisqui de ràbia. Au... Tocatz-la.

Batiste agarrèc era còrda e estirèc ua man ath venedor, que l'ac sarrèc energicament. Tracte barrat.

Eth laurador anec treiguent dera sua faisha tota aquera indigestion d'estauvis que li holaue eth vrente: un bilhet que l'auie prestat eth patron, ues quantes pèces de duro, un sarpat de plata menuda estropada en un cornet de papèr; e quan eth compde siguec complèt non se podec desliurar de vier damp eth gitano entath tendolet pr'amor de convidar-lo a ua copa e balhar uns quants sòs a *Monote* per çò des sòns tròts.

- Que vos ètz a vier era jòia deth mercat. Aquest qu'ei un bon dia entà vos, senhor Batiste; que vos auetz senhat damp era man dreta, e era Vèrge a gessut tà veder-vos.

Encara li calec béuer ua dusau copa, present deth gitano, e a tot darrèr, talhant a sec er ensems d'aufriments e amanhagades, cuelhec eth ramau deth sòn nau shivau, e damp era ajuda der agil *Monote*, montèc en despolhat lomb, gessent a pas brac seguit deth rambalhós mercat.

Qu'anaue satisfèt der animau, non auie perdut eth dia. A penes se'n brembaue ja deth praupe *Morrut*, e sentec er orgulh deth proprietari quan en pònt e en camin se virèren quauqui uns dera òrta entà examinar eth blanc shivalet.

Era sua màger satisfaccion siguec en passar per davant dera casa de *Copa*. Hèc qu'eth shivau comencèsse un tròt presumptuós, coma se siguesse un shivau de sera, e vedec se com Dempús de passar eth, pistèren ena pòrta *Peberòt*, e toti es guiterosi deth districte damp uelhs d'estonament. Miserables! Que ja deuien èster convençudi de qué ère dificil nhacar-lo, de qué sabie defener-se solet. Pro qu'ac podien veir: shivau nau. Que Diu volgue qu'querò que se passaue laguens dera barraca podesse apraiar-se tant aisidament!

Eth sòn horment, naut e verd, formaue coma un lac d'agitades ondades ara vòra deth camin; era lusèrna se mostraue ufanosa, damp ua flaira que hège dilatar eth nas ath shivau. Non podie planher-se des sues tèrras; mès laguens dera barraca ère a on cranhie trapar eth malastre, etèrn companh dera sua existència, demorant-lo entà clauar-li es unges.

En enténer eth tròt deth shivau, gessec Batistet damb eth cap caperat de liròts, entà cuélher eth ramau mentre sa pair desmontaue. Eth gojat se mostrèc afogat pera naua bèstia. L'amorassèc, li botèc es mans entre eth morre, e damb er in de cuélher possession d'era, botèc un pè sus eth garron, s'agarrèc era coa e montèc pera grupa coma un moresc.

Batiste entrèc ena barraca, blanca e neta coma tostemp, damb es rajòles luminoses e toti es móbles en sòn lòc, mès que semblaue enrodada ena madeisha tristesa d'ua sepultura nera e ludenta.

Era sua hemna gessec ena pòrta deth quarto damb es uelhs holadi, rogidi, e esperluada, en tot hèr veir en sòn aspècte cansat diuèrses nets passades en velha.

Que venguie d'anar-se'n eth mètge; çò de tostemp: pòques esperances. Dempús de campar ua estona ath petit, se n'auie anat sense receptar-li arren de nau. Sonque en montar ena sua ègua auie dit que tornarie en escurir. E eth mainatge tostemp parièr, damb ua fèbre que s'avalaua eth sòn petit còs cada viatge mès aflaquit.

Qu'ère çò de cada dia. S'auien acostumat ja ad aqueth malastre: era mair ploraue automaticament, e es auti, damb ua expression trista, seguien tient-se as sues obligacions.

Dempús, Teresa, hemna trabalhadora, li preguntèc ath sòn marit peth resultat deth viatge, volec veir ath shivau, e enquia e tot era trista Roseta desbrembèc es sues penes amoroses entà saber-se'n dera aquisicion.

Toti, grani e petits, vengueren en corrau pr'amor de veir ath shiovau, que Batistet venguie d'installar en estable. Eth mainatge demorèc abandonat en lhet der *estudi*, en tot revirar-se damb es uelhs veladi pera malautia, e blagant feblament: "Mair! mair!"

Teresa, mentretant, examinaue damb ròstre grèu era crompa deth sòn marit, calculant peth menut s'aquerò valie trenta duros; era hilha cercaue diferéncies entre era naua bèstia e eth *Morrut*, d'erosa memòria, e es dus petits, damb sobtada confiança, li tirauen dera coa e l'amorassauen eth vrente, pregant en bades ath frair màger que les pugèsse sus eth sòn blanc lomb.

Decididament, agradaue a toti aguest nau individú dera familia, que morrejaue eth pessebre damb estranhesa, coma se trapèsse en eth bèra luenhana flaira deth companh mòrt.

Dinèc tota era familia, e ère tau era fèbre dera nauetat, er entosiasme pera aquisicion, que diuèrsi còps Batistet e es petits s'escapèren dera taula entà vier a tier-li ua guardada en estable, capinauti de veir era mansuetud qu'aubedie e era fòrça que tiraue der arair.

En escurir, quan anauen a retirar-se, les cridèc a grani crits Teresa dera pòrta dera barraca estant. Qu'ère coma se demanèsse secors.

- *Batiste! Batiste!... Vene de seguit.*

E Batiste correc a trauers deth camp, espaurit peth ton de votz dera sua hemna. Dempús vedec que se chinaue es peus gemegant.

Eth mainatge se morie: sonque calie veder-lo entà saber-se'n. Batiste, en entrar en *estudi* e inclinar-se sus eth lhet, s'agitèc damb ua estrementida de hered, quauquarren atau coma se vengussen de soltar-li un godilh d'aguia pera esquia. Et praube *Bisbe* a penes se botjaue; solet eth sòn pièch seguie agitant-se damb penible arranguilh. Es sòns pòts cuelhien un color violacèu; es sòns uelhs, lèu barradi, deishauen entreveir un globul entelat e immobil: Qu'èren uns uelhs que ja non guardauen, e era sua bruna caretta semblaue ennerida pera misteriosa escurina, coma se sus era projectèssen era sua ombra es ales dera mòrt. Era soleta causa que ludie en sòn cap èren es peus ròis, estiradi sus es coishins, e en aguesta madèisha crespada se trincae damb estranya lum eth resplendor deth candelh.

Era mair deishaue anar gemiments desesperadi, udòls de fèra emmaliciada. Era sua hilha, plorant silenciosament, auie era necessitat de tier-la, de subjectar-la, entà que non se lancèsse sus eth petit o se fotèsse eth cap contra era pare. Dehòra plorauen es petits sense gausar entrar, coma s'auessen pòur des lamentacions dera sua mair; e ath costat deth lhet se trapaue Batiste, absorbit, sarrant es punhs, mossegant-se es pòts, damb es uelhs tachadi en aqueth petit còs, que tantes angonies e estrementides li costau deishar anar era vida. Era faussa cauma der omenòt, es sòns uelhs secs agitadi per nerviòs parpelejaments, eth front inclinat sus eth sòn hilh, aufrien ua expression encara mès dolorosa qu'es lamentacions dera mair.

De pic se n'encuedèc de qué Batistet ère ath sòn costat. L'auie seguit, espaurit pes crits dera sua mair. Batiste s'anugèc en saber que deishaue abandonat ath shivau ath miei deth camp, e eth gojat, secant-se es lèrmes, gessec corrent entà hèr-se a vier era bèstia en estable.

Ath cap d'ua estona nauí crits treigueren a Batiste deth sòn dolorós stupor.

- *Pair!...pair!*

Qu'ère Batistet cridant-lo dera pòrta dera barraca. Eth pair, en tot presentir un nau malastre, correc ath sòn darrèr, sense compréner es sues enrambolhades paraules. “Eth shivau... eth praube *blanc*... ère en soler... sang...”

E de seguit lo vedec queigut sus es sues anques, atelat encara en arair, mès sajant en bades de lheuar-se, estirant eth sòn còth, endilhant dolorosament, mentre deth sòn costat, ath cant d'ua pauta deth dauant, gessie doçament un liquid nerós, que d'eth s'anauen negant es socs nauèth duberti.

L'ac auien herit. Dilhèu se moririe. Recrist! Un animau tan necessari entada eth coma era pròpria vida e que l'auie costat empenhar-se damb eth sòn patron...

Guardèc ath sòn entorn, cercant ath criminau. Arrés. Ena plana, que se hège blua jos eth crepuscul, non s'entenie senon un bronit luenhant de cars, eth mormolh des canets e es

crits que se cridauen d'ua barraca en auta. Enes camins pròches, enes caminòus, ne ua soleta persona.

Batistet sagèc de desencusar-se dauant deth sòn pair per aguest descuet. Quan corrie entara barraca, espaurit pes crits dera sua mair, auie vist vier peth camin a un grop d'òmes, gent alègra qu'arrie e cantaue, tornant solide dera tauèrna. Dilhèu èren eri.

Eth pair non volet enténer mès... *Peberòt!* Quin aute podie èster. Er òdi dera òrta l'assassinaue a un hilh, e ara aqueth lairon l'aucie eth sòn shivau, en endonviar guaire de besonh ère entara sua existéncia. Crist! Non n'auie ja pro entà qu'un cristian se perdesse?...

E non rasonèc mès. Sense saber se qué hège, tornèc ena sua barraca, cuelhec era sua escopeta de darrèr dera pòrta, e gessec ath mès córrer, mentre instintiuament daurie era recramba dera escopeta entà veir s'es dus canons èren cargadi.

Batistet se quedèc ath costat deth shivau, sajant de tapar-li era sang damb eth sòn mocador deth cap.

Sentec pòur de veir a sa pair corrent peth camin damb era escopeta premanida, afogat per deishar anar era sua rabia aucint.

Qu'ère terrible er aspècte d'aqueuth omenòt tostemp tranquil e moligàs. Se desvelhaue era fèra en eth, cansat de qué l'escarnissen un dia darrèr der aute. Enes sòns uelhs iinjectadis de sang ludie era fèbre der assassinat; tot eth sòn còs s'entrementie de ràbia, aguesta terribla ràbia der òme pacific, que quan depasse eth limit dera mansuetud ei entà quèir ena ferocitat.

Coma un senglar furiós se calec pes camps, cauishingant es plantes, sautant es asagadors, trincant canets. S'abandonèc eth camin, siguec entà arribar abans ena barraca de *Peberòt*.

Quauquarrés ère ena pòrta. Era ceguetat dera ràbia e era escurina crepusculara non li permeteren aubirar s'ère òme o hemna, mès vedec se com en un bot se metec laguens e barraue era pòrta de còp, espaurit per aquera aparicion prèsta a calar-se era escopeta ena cara.

Batiste s'arturèc dauant dera barraca barrada.

- *Peberòt!... Lairom!... ges!*

E era sua pròpria votz li costau estranhesa, coma se siguisse era de un aute. Qu'ère ua votz tremolosa e aflaütada per çò dera sufocacion dera colèra.

Arrés responc. Era pòrta seguie barrada: barrades es hièstres e es tres hiestrons de naut dera façada, que dauen lum ar estatge de naut, ena *cramba*, a on se sauvauen es cuelhetes.

Eth bandit lo deurie espiar dilhèu per bèth horat; dilhèu premanie era sua escopeta entà tirar traidorament des d'un des hiestrons nauts; o instintiuament, damb aguesta prevision moresca atentiu a supausar en enemic tota sòrta de males arts, amaguèc eth sòn còs damb eth soc d'ua higuera geganta que daue ombra ara barraca de *Peberòt*.

Eth nòm d'aguest sonaue de contunh en silenci deth crepuscul, acompanhat de tota sòrta d'insults.

- *Baisha, coward!*

E era barraca s'estaue silenciosa e barrada, coma se l'auessen abandonat.

Credec Batiste enténer crits estofats de hemna, tumada de mòbles, quauquarren que li hec endonviar ua luta dera pruba Pepeta arturat a *Peberòt*, eth quau volie gésser entà dar responsa as sòns insults. Dempús non entenec arren, e es sues injúries seguiren sonant en un silenci desesperant.

Aquerò l'emmaliciaue encara mès que s'er enemic s'auesse presentat. Li semblaue qu'era muda barraca se burlaue d'eth; e abandonant era sua amagadera, se lancèc contra era pòrta, en tot foter-li còps de culassa.

Es hustes tremolèren damb aguesti còps lhòcos. Que volie assadorar era sua ràbia ena casa, donques que non podie esbauçar ath sòn patron. E tanlèu pataquejaue era pòrta coma es parets, arrincant enòrmes tròci de ges. Enquia e tot se calèc era escopeta diuèrsi còps ena cara, en voler titar es dus traits contra es hiestrons dera *cramba*, en tot arturar-lo solet era pòur de demorar-se desarmat.

Era sua ràbia anuae augmentant: bramaue insults; es sòns uelhs injectadi ja non podien veir; trantalhaue coma se siguesse embriac. Qu'anaue a quèir en solèr, paralisat, agonizant de colèra, estofat pera ràbia; mès se sauvèc, pr'amor que, de ressabuda, es bromes ròies que l'enrodauen se trinqueren, eth furor deishèc pas ar aflaquiment, e en veir tot eth sòn malastre se sentec aclapat. Era sua colèra, trincada ara fin per tant òrra tension, comencèc a esbugassar-se, e Batiste, repetint eth sòn rosari d'insults, sentec de pic qu'era sua votz s'estofaue enquia convertir-se en un gemèc. A tot darrèr s'estarnèc a plorar.

Ja non insultèc mès ath fanfarron. Anèc arreculant de man en man enquia arribar en camin e se seiguec en un ribàs damb era escopeta as sòns pès. Aquiu plorèc e plorèc, en tot cuéller damb aquerò un gran aleugeriment, amorassat pes ombres dera net, que semblauen agarrar partida dera sua pena, pr'amor que cada còp se hègen mes denses, amagant es sòn plors mainadencs.

Be n'ère de malerós! Eth solet contra toti!... Ath petitet lo traparie mòrt en arribar ena barraca; eth shivau, qu'ère era sua vida, inutilizat per aqueri traïdors; eth mau que l'arribaue de pertot, gessent des camins, des cases, des canets, profitant quinsevolh escadença entà herir as sòns; e eth, desarmat, sense poder defener-se d'aqueth enemic que despareishie a penes sajaue de revelar-se contra eth, cansat de patir.

Gran Diu! Qué auie hèt eth entà patir tant? Qu'ei que non ère un òme brave?...

Se sentec cada còp mès aclapat peth dolor. Aquiu s'estarie clauat en ribàs, podien vier es sòns enemics: non auie forces entà agarrar era escopeta qu'auie as sòns pès.

Ressonèc en camin un lent trinhanar, poblant era escurina de misterioses vibracions. Batiste pensèc en sòn petit, en praube *Bisbe*, que ja s'aurie mòrt. Dilhèu aguest son tan doç ère des angels qu'auien baishat entà her-lo-se a vier, e volatejauen pera òrta sense trapar era barraca. Ai, se non n'auessen besonh es auti, que necessitauen es sòns braci entà víuer!... Eth praube òme desiraue era sua mòrt. Pensèc ena felicitat de deishar aquiu madeish, en un ribàs, aqueth còs qu'eth sòn manteniment tant li costau, e agarrat ara petita amna deth sòn hilhet, d'aqueuth innocent, volar, volar coma es benauradi qu'eth auie vist amiadi pes angels enes quadres des glèises.

Eth melancolic trinhanar sonaue ara ath sòn costat, e comencèren a passar peth camin bonhes informes qu'era sua vista trebla pes lèrmes non acertaue definir. Sentec que lo tocauen damb era punta d'un pau; e lheuant eth cap, vedec a ua prima figura, ua sòrta d'espèctre que s'inclinaue entada eth.

Arreconeihec ar oncle *Tomba*: eth solet dera òrta ath quau non li deuie cap pena.

Eth pastor, cuelhut coma bruishòt, possedie er art endonviaire des cècs. A penes arreconeishec a Batiste semblèc compréner tot eth sòn malastre. Toquèc damb eth pau era escopeta qu'ère as sòns pès, e virèc eth cap, coma se cerquèsse ena escurina era barraca de *Peberòt*.

Parlaue tot doç, damb ua tristesa tranquilla, coma òme acostumat as misèries d'un mon que deth lèu auie de gésser. Endonvièc es plors de Batiste.

- *Hilh mèn!.. Hilh mèn!...*

Tot çò que t'arribe ara ja m'ac demoraua jo, hilh mèn, Que ja l'ac auie dit eth prumèr dia que lo trapèc installat en tèrres maudites, “L'amiarien malastres!”

Venguie de passar pera sua barraca e auie vist lums pera pòrta dubèrta... Dempús auie entenut crits de desesperacion, eth gosset ganholaue... Eth petit auie mòrt, vertat? E eth pair aquiu, pensant qu'ère seigut en un ribàs, quan en realitat a on demoraue ère damb un pè en precipici. Atau se pèrden es òmes e se dissolven es familhes. Qu'acabarie aucint pègament coma eth praube *Capèth*, e morint coma eth, en perpetuau embarrament. Qu'ère quauquarren fatau: aqueres tèrres èren mauditts pes praudi e non podien dar d'auti fruits que malediccions.

E gasulhant es sues terribles profecies, eth pastor s'aluenhèc darrèr des oelhes, camin deth poble, mentre aconselhaue ath praube Batiste que se n'anèsse tanben, mès luenh, fòrça luenh, a on non calesse guanhar eth pan lutant contra er òdi de tantes misèries aliades.

Invisible ja, en.honsat enes ombres, Batiste escotèc encara era sua votz lenta e trista:

- *Cre-me, hilh mèn, t'amiaràn malastres!*

VIII

Batiste e era sua familia non se n'encuedèren de com arribèc er eveniment inaudit, inesperat; qui siguec eth prumèr que se decidic a passar eth petit pònt qu'unie eth camin damb es odiats camps.

Que non èren ena barraca entà fixar-se en taus detalhs. Aclapadi peth dolor, vederen qu'era òcta venguie còp sec entada eri; e non protestèren, pr'amor qu'eth malastre a besonh de consolament, mès tanpòc arregraïren er inesperat movement d'aproximacion.

Era mòrt deth petit s'auie esparjut rapidament per tot er entorn, gràcies ara estranya velocitat que circulen ena òcta es notícies, sautant de barraca en barraca, en ales deth mormolh, eth mès rapid des telegrafs.

Aquera net, molti dormiren mau. Semblaue qu'eth petitet, en anar-se'n deth mon, auesse deishat clauada ua espia ena consciéncia des vesins. Mès d'ua hemna se remenèc en lhet, trebolant damb era sua inquietud eth sòmi deth sòn marit, que protestauie indignat. “Mès maudita! non pensauie dormir?...” Non, que non podie: aqueth mainatge trebolaue eth sòn sòmi. Praubet! Qué li condarie ath Senhor quan entrèsse en Cèu?...

A toti artenhie un shinhau era responsabilitat d'aguesta mòrt. Mès cada un, damb ipocrita egoïsme, atribuie ath vesin era principau colpa dera contunha persecucion, qu'es sues conseqüéncies auien queigut sus eth petit; cada comaire endonviaue ua responsabilitat entad aquera qu'auie coma enemiga. E a tot darrèr, s'esclipsauen damb eth prepaus de des.hèir a londeman tot eth mau costat, de vier a aufrir-se ara familia, a plorar sus eth praube mainatge; e entre es bromes deth saunei les semblaue veir a Pasqualet, blanc e ludent coma un àngel, guardant damb uelhs de repotec ad aqueri que tan durs auien estat damb eth e damb era sua familia.

Toti es vesins se lheuèren romiant mentaument era forma d'apressar-se ara barraca de Batiste e entrar en era. Qu'ère un examen de consciéncia, ua explosion d'empenaïment qu'arribaue en praube abitatge de toti es extrèms dera plana.

Quan a penes auie hèt dia, ja se calèren ena barraca dues vielhes, que demorauen ena bòrda vesia. Era familia, consternada, a penes mostrèc estranhesa pera presentacion d'aguestes dues hemnes en aquera casa a on arrés auie entrat en sies mesi. Que volien veir ath mainatge, ath praube *albatet*, e entrant en *estudi*, lo contemplèren encara en lhet, tapat enquiathe còth, mercant a penes era bonha deth còs jos eth linçò, damb eth cap ròi inèrt sus eth coishin. Era mair non sabie mès que plorar, calada en un canton deth quarto, arraulida, apilotada, petita coma ua mainada, e coma se volesse anular-se e desparéisher.

Dempús d'aguestes hemnes n'entrèren d'autes e d'autes. Qu'ère un rosari de comaires ploroses qu'anauen arribant de toti es lòcs dera òcta, e enrodauen eth lhet, punauen eth petit cadavre e semblauen apoderar-se d'eth coma se siguesse causa sua, deishant en un

costat a Teresa e ara sua hilha. Aguestes, rendudes peth saunei e es plors, semblauen pègues, descansant sus eth pièch era cara rogida e escauhada pes lèrmes.

Batiste, seigut en un cagira d'espart ath miei dera barraca, guardaue damb expression estupida era desfilada d'aguesta gent que tant l'aien mautractat. Non les auie en òdi. Mès tanpòc sentie gratitud. Dera crisi dera vesilha auie gessut aclapat, e guardaue tot aquerò damb indiferéncia, coma se la barraca non li pertanhesse ne eth praubet qu'ère en lhet siguesse eth sòn hilh.

Solet eth gosset, entortilhat as sòn pès, semblaue sauvar rebrembes e sénter òdi. Flairaue damb ostilitat tota era processon de pèlhes qu'entraue e gessie, e gronhaue coma se volesse mossegar, en tot tier-se per non emmaliciar as sòns patrons.

Era gent menuda participaua dera mala encolia deth gosset. Batistet botaua mala cara a totes aqueres "ties" que tanti viatges se burlèren d'eth quan passau per dauant des sues barraques, e acabèc per refugiar-se en estable, pr'amor de non deishar de uelh ath praube shivau e seguir guarint-lo sivans es indicacions deth veterinari, qu'aien cridat era net anteriora. Qu'estimaue fòrça ath sòn frairet; mès era mòrt no a remèdi, e çò qu'ara li preocupaua ada eth ère qu'eth shivau non demorèsse coish.

Es dus petits, satisfèts ath hons, d'un malastre que tiraue entara sua barraca era atencion de tota era plana, sauvauen era pòrta, barrant eth pas as mainatges que, coma volades de parrats, arribauen per camins e caminòus damb era mausana e excitada curiositat de veir ath petit mòrt. Ara qu'ère era sua: ara qu'èren es patrons. E damb eth valor deth qu'ei ena sua casa, menaçauen e didien adiu a uns, deishauen entrar a d'auti, en tot autrejar-les era sua proteccion sivans les aiuen tractat enes sagnoses e accidentades peregrinacions peth camin dera escòla... Tafurèls! Enquia e tot n'auie que volien entrar dempùs d'auer estat ena peleja qu'en era eth praube Pasqualet queiguec ena sèquia, agarrant era sua malautia mortau.

Era aparicion d'ua hemneta fèbla e esblancossida semblèc animar damb un arrai de penibles rebrembes a tota era familha. Qu'ère Pepeta, era hemna de *Peberòt*. Enquia e tot era venguie!...

Que i auec en Batiste e era sua hemna un assag de rebellion; mès era sua volontat non auie fòrça... Entà qué? Que sigue planvenguda, e s'entraue entà gaudir deth sòn malastre, podie arrir tot çò que volesse. Aquiu qu'eren eri, inèrtes, aclapadi peth dolor. Diu, qu'ac ve tot, ja balharie a cada un çò de sòn.

Mès Pepeta anèc dret de cap ath lhet, en tot desseparar as autes hemnes. Amiaue enes sòns braci un enòrme hèish de flors e huelhes, qu'espargèc sus eth lhet. Es prumères flaires dera primauèra s'esteneren peth quarto, que flairaue a medecines, e qu'en sòn ambient pesant semblaue cargat d'insòmis e alendades.

Pepeta, era prauba bèstia de trabalh, mòrta entara maternitat e maridada sense era esperança d'èster mair, perdec era sua cauma dauant d'aqueth capet de evòri ornat pera retortilhada cabeladura coma ua aureòla d'aur.

- *Hilh mèn!... Praubet mèn!...*

E plorèc damb totes es lèrmes des sòns uelhs, en tot inclinar-se sus eth petit mòrt, heregant a penes damb es sòns pòts eth front palle e hered, coma se cranhesse desvelhar-lo.

En enténer es sòns somics, Batiste e era sua hemna lheuèren eth cap coma espauridi. Que s'en sabien de qué ère ua hemna brava; eth marit ère eth dolent. E era gratitud pairau ludie enes sòns uelhs.

Batiste enquia e tot s'estrementic en veir se com era prauba Pepeta abraçaue a Teresa e ara sua hilha, confonent-se es sues lèrmes damb es d'aguestes. Non, aquiu que non i auie ipocresia: qu'ère ua victima; plan per aquerò sabie compréner eth malastre d'eri, qu'èren victimes tanben.

Era hemneta se shuguèc es lèrmes. Campèc en era era hemna coratjosa e fòrta, acostumada a un trabalh brutau entà mantier era sua casa. Guardèc estonada ath sòn entorn. Aquerò non podie quedar atau: eth mainatge en lhet e tot desapraiad! Que s'autie d'apraiari ar *aubat* entath sòn darrèr viatge, vestir-lo de blanc, pur e resplendent coma era aubada, que d'era amiaue eth nòm.

E damb un instinct d'èsser superior neishut entà manar e que sap impausar aubediència, comencèc a dar ordes a totes es hemnes, que rivalizauen per servir ara familha abans odiada.

Era verie ena ciutat damb dues companhes, entà crompar eth susari e eth taüt; d'autes vengueren en pòble o s'espargèren pes barraques pròches, cercant es objèctes encargadi per Pepeta.

Enquia e tot er odiós *Peberòt*, que s'estaue invisible, li calèc trabalhar en taus preparatius. Era sua hemna, en trapar-lo en camin, li manèc que cerquèsse musics entara tarde. Qu'èren, coma eth, guiterosi e embriacs, solide les traparie ena casa de *Copa*. E eth fanfarron, qu'aqueuth dia se mostraue cogitós, escotèc ara sua hemna sense cap replica e tenguec eth ton imperiós que se li parlaue, guardant ath còp entath solèr, coma avergonhat.

Des dera net anteriora se sentie un aute. Aqueth òme que l'auie desfisat, en tot insultarlo impunidament mentre lo tenguie calat ena sua barraca coma a ua garia; era sua hemna per prumèr viatge l'impausèc era sua voluntat, en trèir-li era escopeta; era sua manca de valor entà botar-se dauant dera victima cargada de rason: tot qu'èren motius entà que se sentesse confonut e capvirat.

Que ja non ère eth *Peberòt* de d'auti tempsi; se començaue a conéisher. Enquia e tot arribèc a sospechar se tot aquerò qu'auie hèt contra Batiste e era sua familha ère un crim. I auec un moment qu'arribèc a mespredar-se. Quina hèta d'òme era sua!... Totes es porcades d'eth e des auti vesins sonque auien servit entrà trèir-li era vida a un mainatget. E seguint eth sòn costum enes dies neri, quan bèra inquietud li hège

arroncilhar es celhes, se n'anèc entara tauèrna, cercant eth consolament de *Copa* que sauvaue ena sua famosa bota de cornèr.

Tàs dètz deth maitin, quan Pepeta damb es dues sues companhas tornèc de Valencia, era barraca ère plia de gent.

Quauqui òmes des mès moligassi, “òmes dera sua casa”, qu'a penes auien cuelhut partida ena luta contra es forastèrs, formauen rondèu damb Batiste ena pòrta dera barraca: uns ajocadi, ar estil moresc, d'auti seigudi en cagiretes d'espart, humant e parlant lentament deth temps e des cuelhetes.

Laguens, hemnes e mès hemnes sarrades ath torn deth lhet, aclapant ara mair damb era sua parlòta, parlant quauques ues des sòns hilhs qu'auien percut, installades d'autas enes cornèrs coma ena sua pròpria casa, repetint totes es petòfies deth vesiat. Aqueth dia qu'ère extraordinari; qu'ère parièr qu'es sues barraques siguessen lordes e eth minjar sense premanir: que i auie desencusa; e es creatures, agarrades as sues pèlhes, plorauen e aclapauen damb es sòns crits, en voler uns tornar ena sua casa, e d'auti que les mostrèsssen ar *aubatet*.

Quauques vielhes s'auien apoderat dera recodina, e en cada moment premanien grani veires d'aigua damb vin e sucre, en tot aufrir-les a Teresa e ara sua hilha entà que plorèsssen damb mès “aleujament”. E quan es praubes, holades ja per aguesta inondacion sucrada, se remien a béuer, es oficioses comaires anauen per torns calant-se per erbèr es refresqui, donques que tanben les calie que les passèsse eth desengust.

Pepeta comencèc a cridar volent impausar era sua autoritat en aguesta confusion. “Dehòra gent! En sòrta d'anar shordant, çò qu'auríetz de hèr ei hèr-vos a vier as dues praubes hemnes, aclapades peth dolor, empeguides per tant de rambalh”

Teresa se resistic a abandonar ath sòn hilh encara que siguesse per pòca estona: lèu deisharie de veder-lo; que non li panèsssen eth temps que li restaué de contemplar ath sòn tresaur. E estarnant-se en somics mès fòrts, se lancèc sus eth cadavre, en tot voler abraçar-lo.

Mès es prècs dera sua hilha e era volontat de Pepeta poderen mès, e acompanhada per fòrça hemnes, gessec dera barraca damb eth devantau ena cara, gemegant, trantalhant, sense hèr atencion des que tirauen d'era en tot disputar-se eth hèt d'amiar-la cada ua ara sua casa.

Comencèc Pepeta er apraiament dera funèbra pompa. Prumèr de tot placèc en centre dera entrada era tauleta blanca de pin qu'en era minjaue era familia, caperant-la damb un linçò e clauant es extrèms damb esplingues, Ath dessús botèc ua vana de midonades hius espèssi, e botèc sus era eth petit taüt amiat de Valencia, ua moninaria, qu'admirauen totes es vesies: un estug blanc galonat d'aur, mofle en sòn interior coma ua cunhèra.

Pepeta treiguec deth hardèu es darrères gales deth petit mòrt: un abit de gasa teishuda damb hius de plata, ues sandales, ua garlanda de flors, tot blanc, d'arrissada nhèu, coma era lum dera auba, qu'era sua puretat simbolizaue era deth praubet *aubat*.

Tot doç, damb mim mairau, anèc enlençolant ath cadavre. Sarraue eth petit còs hered contra eth sòn pièch damb escometudes d'estèrla passion, introduint en susari es regdes bracets damb gran de suenh, coma se siguessen fragments de veire que se podessen trincar ath mendre còp, e punaue es sòns pès de gèu abans d'ajustar-les enes sandales.

Sus es sòns braci, coma ua paloma blanca arraulida de hered, transportèc ath praube Pasqualet ena caisha, en aqueth autar lheuat ath miei dera barraca, dauant deth quau anaue a passar tota era òrta, tirada de curiosèr.

Encara non ère tot; mancaue çò de melhor; era garlanda, ua barreta de flors blanques damb sarpats que penjauen sus es aurelhes. Un ornement de sauvatge, parièr ath des indis de teatre. Era pietosa man de Pepeta, emplegada en dura luta damb era mòrt, tintèc es palles caròles damb rosada coloreta; era boca deth petit mòrt, ennerida, se remetec jos ua capa d'alugat vermelhon; mès en bades sagèc era simpla lauradora de daurir desmesuradament es sues hloishes paupetes. Tornauen a quèir, caperant es uelhs mats, enteleridi, sense reflèx, damb era tristesa grisa dera mòrt.

Praube Pasqualet!... Malerós *Bisbet!* Damb era sua garlanda extravaganta e era sua cara pintada ère hèt un coquilhon. Mès trendesa dolorosa inspiraue eth sòn capet palle, damb era verdor dera mòrt, queigut en coishin dera sua mair, sense mès ornements qu'es sòns peus ròis.

Mès tot aquerò non empedie qu'es braves ortalanes s'entosiasmèssen dauant dera sua obra. “Guardatz-lo... Semblaue adormit! Tan beròi! Tan rosat!...” Jamès s'auie vist un *aubatet* coma aguest.

E aumplien de flors es uets dera sua caisha: flors sus era blanca vestidura, flors esparjudes sus era taula, amolonades, formant nhoquets enes extrèms. Que i auie tota era plana abraçant eth còs d'aqueuth mainatge que tanti còps auien vist sautar pes sòns caminòus coma un audèth, en tot esténer sus eth sòn còs hered ua ondada de perhums e de colors.

Es dus frairs petits contemplauen a Pasqualet estonadi, damb devucion, coma a un èsser superior qu'anaue a quilhar eth vol d'un moment en aute. Eth gosset rondaue eth funèbre cadasfalc, estirant eth morret, volent lecar es heredes manetes de cera, e s'estarnaue en ua quèisha lèu umana, de desesperacion, que botauve nervioses as hemnes e hège qu'acacèssen a còps de pè ara prauba bèstia.

Tà meddia, Teresa, escapant-se lèu ara fòrça dera captivitat que la sauvauen es vesies, tornèc ena barraca. Eth sòn amor de mair li hec sénter ua viua satisfaccion dauant des ornements deth petit. Lo punèc ena pintada boca, e redoblèc es sòns gemiments.

Qu'ère era ora de dinar. Batistet e es frairs petits, qu'en eri eth dolor non artenbie padegar er estomac, s'avalèren un croston amagadi enes cornèrs. Teresa e era sua hilha non pensèren en minjar. Eth pair, tostemp seigut en ua cagira d'espart jos era arradimèra dera pòrta, humaue un cigar darrèr der aute, impassible coma un orientau, virant era esquia ara sua casa, coma se cranhesse veir eth blanc cadafalc que servie d'autar ath cadavre deth sòn hilh.

Pera tarde encara sigueren mès nombroses es visites. Es hemnes arribauen damb eth vestit de mudar, damb era mantilha entà assistir ar acogament; es gojates se disputauen damb tenacitat èster des quate qu'auien d'amarath praube *aubatet* entath cementèri.

Caminant tot doç peth costat deth camin e hugent deth povàs coma d'un perilh mortau, arribèc ua grana visita: D. Joaquim e era senhora Pepa, eth mèstre e era sua "hemna". Aquera tarde, per çò der "in faust eveniment" (paraules d'eth), non i auie escòla. Pro que se vedie en veir eth revolum de gojats atrevits e pegosi que s'anauen colant ena barraca, e cansadi de contemplar, gratant-se eth nas, eth cadavre deth sòn companh, gessien a acaçar-se peth camin pròche o a sautar sèquies.

Era senhora Pepa, damb un vestit un shinhau rosigat de lan e ua gran mantilha d'un nere ja auriolenc, entrèc solemnament ena barraca, e dempús de quauques frases vistoses agarrades ath vòl ath sòn marit, placèc era sua robusta umanitat en un fautulh de còrda e aquiu se quedèc, muda e coma somnolenta, contemplant eth taüt. Era brava hemna, acostumada a enténer e a admirar ath sòn espós, non podie seguir ua convèrsa.

Eth mèstre, que ludie era sua casaca verdosa des dies de gran ceremoniau e era sua corbata de màger mida, cuelhec sèti dehòra, ath costat deth pair. Es sues manòtes de cultivador les amiaue amagades en uns gants neri que s'auien esblancossit damb es ans, quedant de color d'ala de mosca, e les botjaue de contunh, desirós de tirar era atencion sus era sua ròba des granes solemnitats.

Entà Batiste treiguie çò de mès florit e sonor deth sòn estil. Qu'ère eth sòn melhor client: ne un solet dissabte auie deishat de pagar es dus quarts entara escòla.

- Qu'ei atau eth mon, señor Batiste; mos cau resignar! Jamès mo'n sabem des designis deth Senhor, e fòrça còps, deth mau se'n trè ben entàs creatures.

En tot interròmper era sua lista de lòcs comuns, parladi grandiloquentament, coma se siguesse ena escòla, higec en votz baisha, guinhant maliciosament es uelhs:

- Auetz campat, señor Batiste, a tota aguesta gent?... Ager deishauen anar pèstes de vos e dera vòsta familha, e pro sap Diu qu'en fòrça escadences les sò repotegat aguesta malesa. Aué entren en aguesta casa damb era madeisha confiança qu'ena sua e vos aclapen damb tantes mòstres d'afeccion. Eth malastre les hè dresbrembar, les aprèsse a vosati.

E dempús d'ua pausa, qu'en era siguec cap clin, didec pataquejant-se eth pièch:

- Credetz-me a jo, que les coneishi ben: ath hons son bona gent. Molt bèsties, plan, capables des màger asenades, mès damb un còr que s'esmò dauant dera desgràcia e les hè amagar es garres... Prauba gent! Que non n'an eth tòrt, donques que neisheren entà víuer coma bèsties e arrés les trè d'aguesta condicion.

Carèc ua bona estona, higent dempús, damb eth fervor d'un comerçant que laude era sua mèrca:

- Aciu çò que cau ei instrucción, fòrça instrucción. Temples de sabença que difonen era lum dera sciéncia per tota era plana, halhes que... que... En fin, se venguessen mès mainatges en mèn temple, voi díder, ena mia escòla, e s'es pairs, en sòrta d'embriagar-se, paguèssen puntuament coma vos, senhor Batiste, que serie ua auta causa. E non digui arren mès, pr'amor que non m'agrade ofensar.

D'aquerò n'auie perilh, pr'amor que près dera sua persona i auie molti pairs des que li manauen escolans sense eth lèst des dus quarts.

D'auti lauradors, qu'auien mostrat gran ostilitat contra era filha, non gausauen arribar ena barraca e s'estauen en camin formant rondèu. Per aquiu i auie *Peberòt*, que venguie d'arribar dera tauèrna damb cinc musics, tranquilla ja era consciéncia dempús d'auer estat pendent quauques ores ath cant deth taulèr de *Còpa*.

Arribaue cada còp mès gent ena barraca: que non i auie espaci liure en era, e es hemnes e es mainatges se seiguien enes bancs de tòcho, jos era trelha, o enes ribassi, demorant eth moment der acogament.

Laguens sonauen planhs, conselhs prononciats damb votz energica, un rumor de luta. Qu'ère Pepeta que volie separar a Teresa deth cadavre deth sòn hilh. Au... te cau èster rasonable: er *aubat* non podie demorar-se aquiu entà tostemp; se hège ja tard, e es males glopassades les cau passar rapid.

E pelejaue damb era mair pr'amor de separar-la deth taüt, d'obligar-la a entrar en *estudi* e de non presenciar eth terrible moment dera gessuda, quan er *aubat*, lheuat en espatles, comencèsse eth vòl damb es blanques ales deth sòn susari entà non tornar mès.

- *Hilh mèn!... Rei dera tua mair!*, gemegaue era prauba Teresa.

Que ja non lo tornarie a veir: un punet... un aute. E eth cap, cada còp mès hered e livid a maugrat dera coloreta, se botjaue d'un costat en aute deth coishin, agitant era sua diadèma de flors, entre es mans ansioses dera mair e dera fraia, que se disputauen eth darrèr punet.

Ena gessuda deth pòble s'estaue demorant eth senhor vicari damb eth sacristan e es escolans: que non les podien hèr demorar. Pepeta se despacientaue. “Laguens, laguens!” e ajudada per d'autes hemnes, Teresa e era sua hilha sigueren botades lèu ara fòrça en

estudi, en tot virar-se esperluades, es uelhs ròis pes plors, eth pièch palpitant possat per ua protèsta dolorosa, que ja non gemegaue senon que ganholaua.

Quate gojates damb ampla pèlha, mantilha de seda queiguda sus es sòns uelhs e portadura pudorosa e de monja, agarrèren es pautes dera tauleta, en tot lheuar tot eth blanc cadafalc. Coma eth trait que salute ara bandera que se isse, sonèc un gemiment estranh, long, òrre, quauquarren que hec córrer hered per moltes esquies. Qu'ère eth gosset dident adiu ath praube *aubatet*, lançant un udòl interminable, damb es uelhs lermosi e damb es pautes estirades, coma se volesse prolongar eth sòn còs enquia a on arribaue eth sòn planh.

Dehòra, D. Joaquim daue copets d'atencion: “ A veir!... Que forme tota era escòla!”. Era gent deth camin s'auie apressat ena barraca. *Peberòt* capitanejaue as sòns amics es musics; premanien aguesti es sòns esturments pr'amor de saludar ar *aubatet*, a penes passèsse era pòrta, e entre eth desòrdre e era cridadissa que se formaue ena processon sonaue eth clarinet, hège escales eth cornet de pistons e eth trombon bohaue coma un vielh gròs e asmatic.

Comencèren era marcha es mainatges, amiant entà naut grani rams d'alfabrega. D. Joaquim sabie hèr ben es causes. Dempús, trincant era gentada, campèren es autes pincèles tient eth blanc e leugèr autar qu'en eth anuae eth praube *aubatet*. ajaçat en sòn taüt, botjant eth cap damb lèugèr va-e-ven, coma se se didesse adiu dera barraca.

Es musics comencèren a tocar un vals divertit e alègre, en tot plaçar-se darrèr deth taüt, e dempús d'eri s'amolonèren peth camin, formant sarradi grops, toti es curiosi.

Era barraca, vomegant luenh d'era era sua digestion de gentada, demorèc muda, ombriua, damb aguest ambient lugubre des lòcs per a on acabe de passar era desgràcia.

Batiste, solet jos era arradimèra, sense deishar era sua portadura d'orientau impassible, nhacaua eth sòn cigar, seguint damb es uelhs era marcha dera processon. Aguesta començaua a ondejar peth camin gran, en tot mercar-se eth taüt e eth son cadafalc coma ua enòrma paloma blanca entre era desfilada de vestits neri e rams verds.

Que començaua ben eth praubet *aubatet* eth camin deth cèu des innocents! Era plana, desvelhant-se voluptuosa jos eth punet deth solei primauerau, enrodaue ath petit mòrt damb eth sòn alend flairós, l'acompanhaue enquiara hòssa, caperant-lo damb imponent susari de perhums. Es vielhs arbes, que germinaue damb ua saba de resurreccions, semblauen saludar ath petit cadavre, agitant jos era brisa es sues arrames cargades de flors. Jamès era mòrt passèc sus era tèrra damb desguisament tan polit.

Esperluades e rugint coma hòles, botjant damb fòrça es sòns braci, campèren ena pòrta dera barraca es dues maleroses hemnes. Es sues votzes s'alongauen coma un gemiment interminable ena tranquilla atmosfèra dera plana, impregnada de doça lum.

- *Hilh mèn!... Amna mia!....*, plorauen era prauba Teresa e era sua hilha.
- *Adishatz, Pasqual!... Adishatz!*, cridauen es petits avalant-se es lèrmes.

- *Auuuu! auuuu!*, udolaue eth gosset, estirant eth morret damb ua quèisha inacababla que crispau es nèrvis e semblaue agitar era plana damb caud heired funèbre.

E de luenh, entre eth ramatge, arrossegant-se sus es verdes onades des camps, responien es ressons deth vals qu'anaue acompañant ath praube *aubatet* entara eternitat, en tot balançar-se ena barqueta blanca ornada d'aur. Es escales complicades deth cornet de pistons, es sues cabiròles diaboliques, semblauen ua arridalhada metallica dera mòrt, que damb eth mainatge enes sòns braci s'aluenhaue a trauers des resplendors dera plana.

Tara vrespada anèren tornant es dera acompañada.

Es petiti, mancadi de sòn pes agitacions deth dia anterior, que les auie visitat era mòrt, dormien sus es cagires. Teresa e era sua hilha, rendudes pes plors, agotada era energia dempús de tantes nets d'insòmnia, auien acabat per demorar inèrtes, queiguent sus aqueth lhet qu'encara sauvaue era tralha deth praube mainatge. Batistet roncaue en estable. apròp deth shivau malaut.

Eth pair, tostemp silenciós e impassible, recebie es visites, sarraue es mans, arregraïe damb movements de cap es aufriments e es frases de consolacion.

En barrar era net ja non quedaue arrés. Era barraca ère escura, silenciosa. Pera pòrta dubèrta e escura arribaue coma un luenhant mormolh era respiracion cansada dera familha, toti queigudi, coma mòrts dera batalha damb dolor.

Batiste, tostemp immobil, guardaue coma un pèc es esteles que ludien ena bluenga escurina dera net.

Era solitud lo remetec. Començau a encuedar-se'n exactament dera sua situacion.

Era plana auie er aspècte de tostemp, mès ada eth li semblaue mès beròia, mès "tranquillizadora", coma un ròstre regde que se desrufe e arrís.

Era gent, qu'es sòns crits sonauen ena luenhor, enes pòrtes des barraques, ja non l'auien en òdi, ja non acaçauen as sòns. Qu'auien estat jos eth sòn tet, esfaçant damb es sòns passi era malediccion que pesaue sus es tèrres der oncle *Capèth*. Qu'anaue a començar ua naua vida. Mès a quin prètz!...

E en auer, còp sec, era vision clara deth sòn malastre, en pensar en praube Pasqualet, qu'en aqueres ores ère aclapat per ua massa de tèrra umida e pudesenca, heregant era sua blanca vestimenta damb era corrupcion de d'auti còssi, escometudi peth vérme immund, eth, tan polit, damb aquera pèth fina que per era s'esguilaue era sua basta man, damb es sòns peus ròis que tanti viatges auie amorassat, sentec coma ua ondada de plomb que pujaue e pujaue dès er estomac entara sua górga.

Es grilhs que cantauen en ribàs vesin carèren, espauridi per un estranh sanglot que trinquèc eth silenci e sonèc ena escurina pendent gran part dera net, coma er arranguilh d'ua bèstia herida.

IX

Qu'auie arribat Sant Joan, era melhor epòca der an: eth temps dera cuelheta e dera abondància.

Er espaci vibraue de lum e de calor. Un solei african lançaue torrents d'aur sus era tèrra, en tot hener-la damb es dues amorassades arderoses. Es dues flèches d'aur s'esquitlauen peth huelhatge, tendolet de verdura que sus eth amagaue era plana es dues mormolhoses sèquies e es sòn umidi socs, coma temerosa deth calor que hège germiar era vida pertot.

Es arbes mostraue es dues arrames cargades de fruits. S'inclinauen es nesplèrs damb eth pes des auriolencs arradims caperadi de envernissades huelhes; pistauen es albricòts entre eth huelhatge coma rosades caròles de mainatge; escorcolhauen es gojats damb impaciéncia es corponentes higueres, cercant cobejosi es higues primerenques, e enes jardins, per dessús des tàpies, exalauen es gensemins era sua fragància sucrada, e es magnòlies, coma encensèrs d'evòri, escampilhauen eth sòn perhum en arderós ambient impregnat de flaira de sèga.

Es dalhes reludentes anauen tonsurant es camps, hèt quèir es ròies cabeladures de horment, es gròsses espigues, que, apopletiques de vida, cercauen eth solèr, doblegant ath sòn darrèr es primes canes.

Enes aires s'amolonaue era palha formant coetes d'aur que reflectien es arrais deth solei; se ventauet eth horment entre remolins de povàs, e enes camps descabeçadi, ath long des rastolhs, sautauen es parrats cercant es graets perdudi.

Tot qu'ère alegria e travalh gaujós. Carrinclauen es cars pes camins; bandes de gojats corrien pes camps e hègen cabiròles enes aires, pensant enes còques de horment nau, ena vida dera abondància e ena satisfaccion que i auie enes barraques quan començauet a aumplir-se eth granèr. E enquia e tot es vielhs shivaus mostraue es sòns uelhs alègres, caminant damb màger desinvoltura, coma refortilhadi pera flaira des molons de palha que, de man en man, coma un arriu d'aur, s'anauen a esquitlar pes sòns pessebres ath long der an.

Es sòs, captivi en *estudi* pendent er iuèrn, amagat ena arca o ath hons d'ua mitja, començauet a circular pera plana. Tara vrespada s'auplien es tauèrnes d'òmes roigli e envernissadi peth solei, damb era ruda camisa sudada, que parlauen dera cuelheta e dera paga de Sant Joan, eth semestre que s'auie d'autrejar as patrons dera tèrra.

Tanben era abondància auie hèt renéisher era alegria ena barraca de Batiste. Era cuelheta hège desbrembar ar *aubatet*. Sonque era mair hège veir damb sobtades lèrmes e bèra alendada prigonda, eth fugaç rebrembe deth petit.

Eth horment, es saques plies que Batiste e eth sòn hilh pujauen en granèr e en quèir des dues espates hège tremolar er estatge, estrementint a tota era barraca, ère çò que l'interessaue ara familia.

Que començauentà toti eri era bona epòca. Autant d'extremada coma auie estat enquia pòc abans era desgràcia, atau ara ère era fortuna. S'esquitlauen es dies en santa cauma, trabalhant fòrça, mès sense eth mendre trebuc que trebolèsse era monotonia dera existéncia laboriosa.

Que s'auie heredat un shinhau era afeccion qu'es vesins auien manifestat en acogament deth petit. Sivans s'amortesie eth rebrembe d'aqueth malastre, era gent semblaue empenaïr-se deth sòn impuls de trendesa, e se'n brembaue un aute còp dera catastròfa der oncle *Capèth* e dera arribada des intrusi.

Mès era patz que se formèc de ressabuda dauant deth blanc taüt deth petit non arribaue a trebolar-se. Un shinhau hereds e maufidadi, plan, mès toti escambiauen era sua salutacion damb era familha. Es hilhs podien anar pera plana sense èster atacadi, e enquia *Peberòt*, quan trapaue a Batiste, botjaue eth cap amistosament, mormolhant quauquarren qu'ère coma ua responsa ara sua salutacion... En resumit, que se non les estimauen, les deishauen tranquils, qu'ère tot çò que podien desirar.

En interior dera barraca, quina abondor! , quina patz!... Batiste se mostraue admirat dera sua cuelheta. Es tèrres, descansades, vèrges de coitiu pendent fòrça temps, semblauen auer deishat anar de còp era vida acumulada enes sues entralhes pendent dètz ans de repaus. Eth gran ère gròs e abondiu, e segons es notícies que circulauen pera plana, artenherie un bon prètz. Que i auie quauquarren melhor (e aquerò ac pensau Batiste arridolant): eth non auie de dividir eth producte pagant er arrendament, donques que n'auie era franquesa entà dus ans. Pro qu'auie pagat aguest auantatge damb longui mesi d'alarme e de coratge e damb era mòrt deth praupe Pasqualet.

Era prosperitat dera familha semblaue reflectir-se ena barraca, neta e ludenta coma jamès. Vista de luenh, se destacaue des barraques vesies, coma hènt veir que i auie en era mès prosperitat. Arrés aurie arreconeishut era tragica barraca der oncle *Capèth*. Es tòchos ròis deth pasiment dauant dera pòrta ludien brunidi pera neteja; es macissi de alfabregues e de *donpedros* e es arrominguères formauen bancaus floridi, qu'ath sòn dessús se retalhaue sus eth cèu triangular dera barraca, d'immaculada blancor. En sòn interior se notaue de seguit es movements des planchades cortines caperant es pòrtes des *estudis*, es prestatgess damb piles de siètes e damb hònts concaves apuades ena paret, en tot exhibir auderòts fantastics e flors damb tomatos pintades ath sòn hons, e sus eth lòc que se botauen es cantres, semblable a un autar de rajòles, se mostrauen, coma divinitats contra era set, es vrentuts e envernissadi cantres, e es gèrles d'argila e de cristau verdós, penjadi en fila enes claus.

Es mòbles vielhs e maumetudi, rebrembe perenne des ancianes peregrinacions hugent dera misèria, començauen a desparéisher, deishant pati liure a d'auti qu'era trabalhadora Teresa aquerie enes sòns viatges ena ciutat. Es sòs, producte dera cuelheta, s'invertien en reparar es henerecles dubèrtes en parament dera barraca pendent es mesi de demora.

Quauqui còps arrie era familha en tot rebrembar es menaçadores paraules de *Peberòt*. Aqueth horment que, sivans eth fanfarron, arrés arribarie a segar, començauent a emberir

ara familia. Roseta auie dues pèlhes mès e Batistet e es petits se hègen veir es dimenges vestidi de nauèth de cap a pès.

Trauissant era plana enes ores de mès solei, quan usclaua era atmosfèra e es mosques e abelhards bronzinauen pesadament, se sentie ua impression de benèster dauant d'aquera barraca neta e fresca. Eth corrau delataue, a trauers des sues tàpies de hanga e estaques, era vida que i auie en eth. Cacalejauen es garies, cantaue eth poth, sautauen es conilhs pes sinuosi molons de lenha trenada, e susvelhadi pes dus hilhs petits de Teresa, flotauen es lits ena vesia sèquia e corretejauen es bandades de porics pes rastolhs, piulant sense pòsa, botjant es sòns petits còssi rosadi, caperadi a penes de fin plumalh.

Tot aquerò sense compdar que Teresa, mès d'un còp, s'embarraue en sòn *estudi*, e daurint un calaish dera comòda, destropaue mocadors darrèr mocadors entà extasiar-se dauant d'un molonet de monèdes de plata, es prumèrs sòs qu'eth sòn marit auie hèt sudar as tèrres. Que tot a un començament, e s'es tempsi èren boni, ad aguesti sòs se n'amassarie d'auti e d'auti, e qui sap s'en arribar es gojats ara edat des quintes les poirie desliurar damp es sòns estauvis de vier a servir ath rei coma soldats!

Era reconcentrada e silenciosa alegria dera mair se vedie tanben en Batiste. Que se l'auie de veir se com un dimenge pera tarde, humant un caliquènho de quart en aunor dera hèsta, passegant dauant dera barraca e guardant es sòns camps amorosament. Dus dies abans auie plantat en eri milhòc e monjetes, coma molti des sòs vesins, donques qu'ara tèrra non se l'a de deishar repausar.

A penes podie eth amiar entà dauant es dus camps, qu'auie laurat e cultivat. Mès, madeish qu'eth defuntat *Capèth*, sentie era embriaguesa dera tèrra; cada còp desiraue arribar mès luenh damp eth sòn travalh, e encara qu'ère un shinhau passada era sason, pensaue remòir a londeman era part deth terren que s'estaue inulta darrèr dera barraca, entà plantar en era melons, cuelheta immilhorabla, que li treirie un gran profit era sua hemna en tot her-se-les a vier, coma d'autes, en Mercat de Valencia.

Qu'auie de dar gràcies a Diu, que li permetie fin finau víuer tranquil en aqueuth paradís. Quines tèrres es dera plana!... Plan per aquerò, sivans es istòries, plorauen es arabs en èster expulsadi d'aquiu.

Era sèga auie netejat eth paisatge, lançant entà baish es masses de horment que barrauen era vista pertot coma muralhes d'aur. Ara era plana semblaue fòrça mès grana, infinita, e estenie enquia perder-se de vista es grani bancaus de tèrra ròia, talhadi per caminòus e sèquies.

En totes es cases s'observaua rigorosament era hèsta deth dimenge, e coma que i auie cuelheta recenta e non pòqui sòs, arrés pensaue en non complir eth precèpte. Que non se vedie un solet òme travalhant enes camps, ne ua soleta cabalaria enes camins. Passauen es vielhes pes camins damp reludenta mantilha sus es uelhs e ua cagireta en braça, coma se tirèsse d'eres era campana que trinthonaue luenh, plan luenh, sus es teulades deth pòble. En ua crosada de camins cridaue un grop de mainatges que se perseguien, sus eth

verd des ribassi se destacauen es pantalons ròis de quauqui soldadets que profitauen era hèsta entà passar ua ora enes sues cases. Sonaue de luenh, coma ua tela que s'estarne, es traits d'escopeta contra ua bandada d'arongletes que volauen en un costat e en aute, hènt ua dança caprichosa, fiulant agudentament, coma se ralhèsssen damb es ales eth cristau blu deth cèu; bronzinauen sus es sèquies es bromes de mosquits lèu invisibles, e en ua bòrda verda, jos era vielha arradimèra, s'agitauen coma ua amalgama de colors pèlhes florejades, mocadors vistosi. Era cadència adormidora des guitarres semblaue hèr era aleta a un cornet de pistons qu'anaue lançant entà toti es extrèms dera plana, adormida jos eth solei, es moresqui sons dera jòta valenciana.

Aguest tranquil paisatge qu'ère era idealizacion d'ua Arcadia laboriosa e erosa. Aquiu non i podie auer gent dolenta. Batiste s'estiraue damb voluptuositat, senhorejat peth benèster tranquil que d'eth semblaue impregnat er ambient. Roseta, damb es mainatges, se n'auie anat en balh dera bòrda; era sua hemna dormie jos eth tendolet, e eth se passejaue dera barraca entath camin, a trauèrs deth tròç de tèrra non cultivada que daue entrada ath car.

De pès, ath petit pònt, anuae respondent as salutacions des vesins,, que passauen arrint coma s'anèssen a presenciar un espectacle plan graciós.

Se filauen toti entara casa de *Copa*, entà veir d'apròp era famosa "luta" de *Peberòt* damb es frairs *Terreròla*, dus caps perdudi, madeish qu'eth marit de Pepeta, qu'auien jurat auer en òdi ath travalh e passauen tot eth dia ena tauèrna. Gessien entre eri nombroses rivalitats e escomeses, mès que mès en aguesta epòca, qu'ère quan aumentauera concurréncia der establiment. Es tres fanfarrons apostauen en brutalitat, desirós cada un d'arténher renòm sus es auti.

Batiste auie entenut parlar d'aguesta escomesa que hège vier ara gent ena famosa tauèrna coma en jubilèu.

Se tractaue d'estar-se seigudi en tot hèr ath truc, e sense béuer mès liquid qu'aiguardeent, enquia veir se qui ère eth darrèr que queiguie.

Comencèren diuendres en escurir, e encara èren es tres enes sues cagires de còrda eth dimenge pera tarde, en tot hèr era centau partida deth truc, damb era gèrla d'aiguardent sus era tauleta de zinc, deishant solet es cartes entà avalar-se es saboroses botifarres que dauen fama ath tauernèr *Copa* per çò de ben que sabie sauvar-les en òli.

Era notícia s'espargèc pera plana, e hège vier coma en processon a tota era gent d'ua lega ara redona. Es tres beròis non se demorauen solets un moment. Qu'auien as sòns apassionadi, que s'encargauen d'ocupar eth quarto que se hège era partida, e en arribar era net, quan era massa d'espectadors se retiraue enes sues barraques, se quedauen aquiu vedent se com jogauen ara lum d'un candelh penyat d'un pibo, pr'amor que *Copa* ère òme de mala encolia, incapable de tier era pesada monotonia d'aguesta escomesa, e tanlèu arribaue era ora de dormir barraue era sua pòrta, deishant ena placeta as jogaires Dempús de renuir era sua provision d'aiguardent.

Molti simulauen indignacion dauant dera brutalitat d'aguesta “luta”, mès ath sòn laguens n’èren capinauts peth hèt d’èster taus òmes es sòns vesins. Quini mossos de hèr qu’elève era òrtal! Er aiguardent passaue pes sòns còssi coma se siguesse aigua.

Tot er entorn semblaue auer era vista ena tauèrna, en tot escampilhar-se damb rapiditat prodigiosa es notícies sus eth cors dera escomesa. Ja s’auien begut dus cantres, e coma s’arren... Ja n’amiauen tres... e tan fèrms. *Copa* amiaue eth compde de çò begut. E era gent, segons era sua predilecccion, apostaua per un des tres contendents.

Aguesta luta, que pendent dus dies apassionaue a tota era òrtal e non semblaue encara pròcha ath sòn finau, auie arribat enes aurelhes de Batiste. Eth, òme sòbri, incapable de béuer alcoòl sense sénter nausèes e maus de cap, non podie amagar un estonament plan pròche ara admiracion dauant d’aguesti bèsties, que, sivans es sues supausicions, deuien auer er estomac folrat de lhauna.

E seguie damb ua guardada d’enveja a toti es qu’anauen ena tauèrna. Per qué non podie anar eth a on anauen es auti?... Jamès auie entrar en casa de *Copa*, era tuta en d’auti tempsi des sòs enemics, mès ara desencusaue era sua preséncia çò d’extraordinari der eveniment... Ath delà, qué dimònisi!, dempús de tant de trabalh e de tan bona cuelheta, pro podie un òme aunèst permetter-se un shinhau de divertiment.

E hènt-li un crit ara sua hemna dormida entà avisar-la de qué se n’anaue, se filèc entara tauèrna.

Qu’ère coma un formigament uman era massa de gent qu’aumplie era placeta dauant dera casa de *Copa*. Aquiu èren, en còs de camisa, damb pantalons de velot, vrentruda faisha nera e mocador en cap en forma de mitra, toti es òmes der entorn. Es vielhs s’emparauen en paishons de Liria, auriolencs e damb arabesqui neri; era gent joena mostraue rebussadi es braci, nerviudi e roimens, e coma contrast botjauen primes verguetes de herèisho entre es sòns dits enòrmes e damb callositats. Es enòrmes pibos qu’enrodauen era tauèrna dauen ombra as animadi grops.

Batiste se fixèc per prumèr viatge, en detalh, en famosa tauèrna, damb es sues parets blanques, es sues hièstres pintades de blau e es marcs de pòrta placadi damb vistoses rajòles de Manises.

Qu’auie dues pòrtes. Ua ère era deth cerèr, e entre es sues huelhes dubèrtes se vedien es dues files de tonèls enòrmes qu’arribauen enquiat tet, es molons de bots uets e rufats, es grani embuts e es mesures de zinc tintades de ròi peth contunh esguitlar deth liquid. Ath hons dera estança i auie eth pesant car que rodaue enquias darrèrs limits dera província, entà hèr-se a vier es crompes de vin. Aguesta cramba escura e umida exalaue un bugàs d’alcoòl, ua flaira de most, qu’embriagaue er olfacte e trebolaue era vista, en tot hèr pensar qu’era tèrra sancera anaue a èster caperada per ua inondacion de vin.

Aquiu i auie es tresours de *Copa*, que d’eri parlauen damb in e respècte toti es embriacs dera òrtal. Solet eth se’n sabie des secrets des sòn tonèls; trauessant damb era sua vista es vielhes dogues, apreciaue era qualitat dera sang que contenguien; qu’ère eth *summus*

sacerdòt d'aguest temple der alcoòl, e quan volie obsequiar a quauqu'un, treiguie, damb tanta devocion coma s'amièsse enes mans era custòdia, un veire qu'en eth ludie eth liquid color topaci damb quilhada corona de brilhants.

Era auta pòrta ère era dera tauèrna, era qu'ère dubèrta ua ora abans de hèr dia e pes nets enquias dètz, mercant sus eth nere camin coma un gran rectangle ròi de lum dera lampa de petròli penjada sus eth taulèr.

Qu'auien es parets sòcles de tòchos ròis e envernissadi, enquiara nautada d'un òme, damb un bòrd terminau de florejades rajòles. D'aquiu enquiatet totes es parets èren dedicades ath sublim art dera pintura, pr'amor que *Copa*, encara que semblaue òme rude, atentiu solet a que de nets siguesse eth calaish deth sòn taulèr plen, ère un vertadèr Mecenas. Auie portat a un pintor dera ciutat, en tot tier-lo aquiu mès d'ua setmana, e aguest caprici de magnat protector des arts l'auie costat, segons declaraue eth, uns cinc duros, mès o mens.

Qu'ère vertat que non se podie virar era vista entà un costat sense tumar damb bèra òbra mèstra, qu'es sòns rabiosi colors semblauen alegrar as parroquians, en tot encoratjar-les a béuer. Arbes bluencs sus camps violètes, orizons aurions, cases mès granes qu'es arbes e personnes mès granes qu'es cases, caçadors damb escopetes que semblauen escampes e "majos" andalusi, damb trabuc sus es cames, en fòrts shivaus qu'auien eraspècte d'arrats. Un prodigi d'originalitat qu'entosiasmaue as beuedors. E sus es pòrtes des quartos, er artista, alludint discrètament ar establiment, auie pintat estonantes "recodines": miugranes coma hitges duberts e sagnosi, melons d'aigua que semblauen enòrmes peberòts, camishèts de brins de lan ròis que sajauen passar pes persecs.

Molti tenguien qu'era preponderància dera casa sus es autes tauèrnes dera òrta ère deguda ad aguesti estonants ornaments, e *Copa* mauidie as mosques qu'enlordien tanta beresa damb eth nere puntet dera sua mèrda.

Ath costat dera pòrta principau i auie eth taulèr, greishós e pegós; darrèr d'eth, era tripla fila de tonèls, coronada per muralhes de botelhes que contenguien es innombrables e diuèrsi liquids der establiment. Des bigues, coma frises greishoses penjauen bandères de salcisses e botifarres, o cordades de peberòts ròis e ponchucs coma dits deth diable, e trincant era monotonia de tau decorat, quauque pernilh ròi e penjades majestuoses de salsisses picantes.

Eth present entàs paladars delicadi ère en un armari de trebles veires ath costat deth taulèr. Aquiu es esteles de pasta fina, es còques de pances, es corrons esposcadí de sucre, es magdalenes, tot damb un cèrt ton escur e taques sospechoses que denonciauen ancianitat, e eth hormatge de Murviedro, trende, fresc, de doça blancor, en pèces coma pans, destillant encara serum.

Ath delà, compdaue *Copa* damb era sua cramba-recodina, a on i auie en tenalles granes es verdes olives trincades e es botifarres de ceba conservades en òli: es articles que mès se venien. Ath finau dera tauèrna se daurie era pòrta deth corrau, enòrme, espacíos,

damb era sua mieja dotzena de hornèus entà codinar es *paellas*. Es colomnes blanques sostenguien ua trelha vielha, que daue ombra a tau vast espaci, e apileradi ath long d'un pan de paret, i auie cagirons e tauletes de zinc, en tan grana quantitat, que semblaue que *Copa* auie previst era invasion dera sua casa pera plana sancera.

Batiste, escorcolhant era tauèrna, se fixèc en patron, òme despiechat, mès damb ua casqueta d'aurelheres calada en plen ostiu sus er enòrme ròstre, gautut, macat. Qu'ère eth prumèr parroquian deth sòn establiment; jamès s'ajaçaue satisfèt se non auie begut enes tres minjars miei cantre de vin.

Plan per aquerò, solide, a penes cridaue era sua atencion aguesta escomesa que tant tarabastada tenguie ara plana sancera.

Eth sòn taulèr ère ua gaita que d'era, coma expèrt coneishedor, vigilaue era embriaguesa des sòns parroquians.

Qu'arrés se vantèsse de fanfarron laguens dera sua casa, pr'amor qu'abans de parlar ja auie fotut man a ua maçuga qu'auie jos eth taulèr, ua sòrta d'as de bastos, qu'ada eth li tremolauen *Peberòt* e toti es fanfarrons der entorn... Ena sua casa, arren de peleges. Entà aucir-se, en camin!, e quan se daurien es cotèths e se quilhauen escabèls, ena net de dimenje, *Copa*, sense badar boca ne pèrder era cauma, campaue entre es combatents, agarraue deth braç as mès valents, les amiaue en aire entara carretèra, e barrant era pòrta peth laguens, començaue a compdar tranquillement es sòs deth calaish abans d'ajaçar-se, mentre que dehòra sonauen es còps e es planhs de luta que contunhaue. Tot s'estaue en barrar ua ora abans era tauèrna; mès laguens d'era jamès aurie era justícia cap copacap mentre eth siguesse darrèr deth taulèr.

Batiste, Dempús de guardar furtiuament dès era pòrta ath tauernèr que amb era ajuda dera sua hemna e un mosso servie as parroquians, tornèc ena placeta. Aquiu s'ahigec a un petit rondèu de vielhs que discutien sus quin des tres concorsants dera escomesa se mostraue mès seren.

Fòrça lauradors, cansadi d'admirar as tres fanfarrons, jogauen peth sòn compde o vrespalhauen formant rondèu ath torn des tauletes. Circulaue eth porro, deishant anar eth sòn roïenc gisclet que lheuaue un doç *glu-glu* en quèir enes dubèrtes boques; s'obsequiauen es uns as auti damb sarpats de cacauètes e gairottons. En siètes concaves d'argila mestrauen es sirventes dera tauèrna es neres e olioses botifarres, eth hormatge fresc, es olives trincades, damb eth sòn brolhon qu'en eth flotauen flairoses èrbes; e sus es taules se vedie eth pan de horment nau, es corrons de ròia escòrça, mostrant en sòn interior era mora morena e suculenta dera grossa haria dera òrta.

Tota aguesta gent, minjant, beuent e gesticulant, formaue eth madeish mormolh que s'era placeta siguesse ocupada per un vespèr enòrme, e en ambient flairauen bugassi d'alcoòl, un bugàs asfixiant d'òli fregit e era penetranta aulor deth most, en tot barrejar-se damb eth perhum des camps vesins.

Batiste s'apressèc finaument en gran rondèu qu'enrodaue as dera escomesa.

Ara prumeria non vedec arren; mès tot doç, ahiscat peth curiosèr des qu'èren ath sòn darrèr, s'anèc daurint pas entre es còssi sudosi e sarradi, enquia veder-se en primèra fila. Quauqui espectadors èren seigudi en solèr, damb era maishèra emparada en ambdues mans, eth nas sus eth bòrd dera tauleta e era vista tachada enes jugaires, pr'amor de non perder-se detalh deth famós eveniment. Aquiu ère a on mès intolerable resultaue era flaira d'alcoòl. Que semblauen impregnadi d'eth er alend e era ròba de tota era gent.

Vedec Batiste a *Peberòt* e as sòns competidors seigudi en escabèls de fòrta husta de carrobièr, damb es cartes dauant des uelhs, era gèrla d'aiguardent a posita d'ua man e sus eth zinc eth molon de graets de milhòc qu'equivalie as punts deth jòc. En cada jogada, quauqu'un des tres cuelhie era gèrla, beuie tranquillament e la passaue as sòns companhs, que l'anauen quilhant madeish, damb non mens ceremònìa.

Es espectadors mès pròches guardauen es cartes de cada un per dessús des sues espalles pr'amor de convencer-se de qué jogaue ben. Que non calie hèr-se'n: es caps èren serens; coma s'aquiu sonque se beuesse aigua, arrés auie cap descuet ne hège jogades maganhades.

E seguie era partida, sense que per aquerò es dera escomesa deishèssen de parlar damb es amics, badinant sus eth finau dera luta.

Peberòt, en veir a Batiste, gasulhèc un “ola” que volie èster de salutacion, e tornèc era vista enes sues cartes.

Seren, que ne poirie èster; mès auie es uelhs rogidi, ludie enes sòns vistons un bualh bluenc e trantalhant, semblable ara ahlama der alcoòl, e era sua cara anaua aquerint per moments un pallitge mat. Es auti que non eren milhor; mès toti arrien. Es espectadors, contagiadi pes deth jòc, se passauen de man en man es gèrles pagades entre toti, e ère aquerò ua vertadèra inondacion d'aiguardent, que, desbordant-se dehòra dera tauèrna, baishaue coma ua ondada de huec entà toti es estomacs.

Enquia e tot a Batiste li calec béuer, ahiscat pes deth rondèu. Non volie, mès un òme auie de tastar totes es causes, e se tornèc a encoratjar damb es madeishes reflexions que l'auien amiat entara tauèrna. Quan un pair de familia a travalhat e a en granèr era cuelheta, pro se pòt perméter un shinhau de holia.

Sentec calor en estomac e en cap un deliciós trebolament. Començaua a acostumar-se ara atmosfèra dera tauèrna, en tot trapar cada còp mès graciosa era “luta”.

Enquia e tot *Peberòt* li resultaue un òme notable... ara sua manèra.

Es jogaires auien acabat era partida número... (arrés se'n sabie de guaires) e discutien damb es sòns amics sus eth pròplèu sopar. Un des *Terreròla* perdie terren clarament. Dus dies d'aiguardent a plen colièr, damb es sues dues nets passades en treble, començauen a pesar sus eth. S'anauen clucant es sòns uelhs e deishaue quèir pesadament eth sòn cap sus eth sòn frair, que sajaue d'encoratjar-lo damb copets en baish vrente, balhadi en sordina per dejós dera taula.

Peberòt arrie sonudament dauant d'aguest trionf. Que ja n'auie un en solèr. E discutie eth sopar damp es sòns admiradors. Qu'auie d'èster esplendid, sense pòur des despenes: ça que la eth non les auie de pagar. Un sopar que siguesse digne finau dera hèta, pr'amor que pendent era madeisha net solide demorarie acabada era escomesa, vencent ar aute frair.

E coma ua trompeta gloriosa qu'anunciaue per auança era capitada de *Peberòt*, comencèren a sonar era roncadissa de *Terreròla* eth petit, queigut de bocadents sus era taula e pròche a quèir deth cagiron, coma se tot er aiguardent qu'amiaue en estomac cerquèsse eth solèr per lei de gravetat.

Eth sòn frair parlaue de desvelhar-lo a bohetades; mès *Peberot* intervenguec bontadosament, coma un vencedor magnanim. Que ja lo desvelharien ara ora de sopar. E hènt veir que non li daue importància ara "luta" e ara sua pròpria fortalesa, parlèc dera sua manca d'apetís coma d'un gran malastre, Dempús d'auer-se passat dus dies en aqueth lòc avalant e beuent brutaument.

Un amic correc ena tauèrna entà amiari ua gran rastèl de peberòts. Aquerò l'entornarie er apetís. Era badinada costèc granes arridalhades, e *Peberòt*, entà estonar mès encara as sòns admiradors, l'autric eth minjar infernau ath *Terreròla* qu'encara se tenuie fèrm, tant qu'eth, dera sua part, se l'anaue avalant damp era madeisha indiferéncia que se siguesse pan.

Un mormolh d'admiracion circulèc peth rondèu. Per cada peberòt que se minjaue er aute, eth marit de Pepeta se'n fotie tres, e atau acabèren eth rastèl, vertadèr rosari de dimònis ròis. Aguest brut que deuie auer ua coirassa en estomac..

E seguie fèrm, impassible, cada còp mès esblancossit, damp es uelhs holadi e ròis, preguntant se *Copa* auie ja auctit a un parelh de pothi entath sopar e dant instruccions sus era manèra de codinar-les.

Batiste lo guardaue damp estonament e ath còp sentie un vague desir d'anar-se'n. Començau a quèir era tarde, ena placeta pujauen de ton es votzes; començau eth rambalh de totes es nets deth dimenge. Ath delà, *Peberòt* lo guardaue massa soent, damp es sòns uelhs shordadi e estranhs d'un bon embriac. Mès sense saber eth perqué, s'estaue aquiu, coma s'aguest espectacle tan nau entada eth podesse mès qu'era sua volontat.

Es amics deth fanfarron li hègen trufaria en veir que Dempús des peberòts sajaue d'agarrar era gèrla, sense encuedar-se'n de s'eth sòn enemic l'imitaue. "Que non auie de bèuer tant: anaue a pèrder, e li mancarie sòs entà pagar. Ara ja non èren tan rics coma en ans anteriors, quan era patrona des sues tèrres se conformau en non crubar-li er arrendament."

Un imprudent didec aquerò sense encuedar-se'n deth valor des sues paraules, e se hec un silenci dolorós, coma en ua cramba d'un malaut quan se desnishe era part nafrada.

Parlar d'arrendaments e de pagaments en aqueth lòc!, quan entre actors e espectadors s'auie consumit er aiguardent a cantres...

Batiste se sentec inquiet. Li semblèc que de pic auie arribat en ambient quauquarren ostil, menaçador. Sense cap esfòrc s'aurie botat a córrer; mès se demorèc, pensant que toti lo guardauen dissimuladament. Cranhec, se hugie, auançar era agression, èster detengut per insult; e damp era esperança de passar inavertit, s'estèc quiet, coma cuelhut per ua impression que non ère de pòur, mès òc de quauquarren mès que prudència.

Es admiradors de *Peberòt* li hègen repetir eth procediment que se servie cada an entà non pagar ara patrona des sues tèrres, e ac celebrauen damp granes arridalhades, damp estrementides de maligna alegria, esclaus que s'alègren des malastres deth sòn patron.

Eth fanfarron relataue modèstament es sues glòries. Cada an, per Nadau, e per Sant Joan, entamenaue eth camin de Valencia, anin-anan entà veir ara pròprietaria des sues tèrres. D'auti amiauen eth sòn bon parelh de pothi, eth tistèr de còques, era panèra de fruites, pr'amor atendir as senhors e qu'acceptèssen eth pagament incomplet, somicant e prometent arredonir era soma mès endauant. Eth sonque amiaue paraules, e pas guaires.

Era sua patrona, ua senhora majestuosa, lo recebie en minjador dera sua casa. Près d'aquiu èren es hilhes, ues senhorettes tostemp plies de laci e colores.

Era senhora Manuèla agarraue era libreta entà rebrembar es semestres que *Peberòt* amiaue arreculadi... “Que venguie a pagar, è? E eth sornut, en enténer era pregunta dera senhora Pajares, tostemp responie madeish: “Non, senhora, non podia pagar pr'amor qu'ère sense un sò horadat. Que sabie que damp aquerò s'acreditaue coma tafurèl. Que ja ac didie eth sòn pairin, qu'ère persona de sabença: entà qui s'an hèt es cadies? Entàs ômes. Pagues? Qu'è bona persona. Non pagues? Qu'è un tafurèl”. E Dempús d'aguest cors brèu de filosofia rustica, apelaue ath dusau argument, qu'ère trèir dera sua faisha ua caisheta de tabac nere, damp un cotèth enòrme, e comenzaue a picar eth tabac entà liar ua cigarreta.

Era contemplacion deth cotèth li costaua caud heireds ara senhora, e plan per aquerò eth sornut talhaue eth tabac tot doç e se tardaua en sauvar-lo-se, repetint tostemp es madeishi arguments deth pairin entà explicar eth sòn arreculament e pagament.

Es gojates des lacets lo motejauen “eth des cadies”; era mama se sentie inquieta damp era preséncia d'aguest barbar de nera fama, que flairaue a vin e parlaue botjant eth cotèth; e convençuda ara fin de qué non li poirie trèir arren, li didie que se n'anèsse; mès eth experimentaua un gran gói en èster shordaire e sajaue d'alongar era entrevista. Enquia e tot l'arribèren a díder que, donques que non pagaue, non calie que venguesse. Era senhora se'n desbrembarie dera existéncia des sues tèrres. A, non, senhora Manuèla! *Peberòt* qu'ère complidor des sòs deuers, e coma arrendatari auie de visitar

ara sua patrona per Nadau e per Sant Joan, entà demostrar-li que se non pagaue non per aquerò deishau d'èster eth sòn umil sirvent.

E aquiu venguie dus còps ar an, entà tacar damb es sues espardelhes caperades de hanga e repetir qu'es cadies son entàs òmes, en tot hèr viroletes damb eth sòn cotèth. Qu'ère ua resvenja d'esclau, er amargant plaser deth mendicant qu'arribe damb es sòns pudesençs pelhòts ath miei d'ua hèsta de rics.

Toti es lauradors arrien, comentant era conducta de *Peberòt* damb era sua patrona.

E eth fanfarron apuaue damb rasons era sua conducta. Per qué auie de pagar eth? Vam a veir, per qué? Es sues tèrres ja les cultivaue eth sòn pairin. Quan moric sa pair se les repartiren es frairs ath sòn gust, seguint eth costum dera òrta, sense consultar entad arren ath proprietari. Eri èren es que les travalhauen, es que les hègen produir, es qu'anauen deishant pòc a poòc era sua vida sus es sòns torròcs.

Peberòt, parlant damb veemència deth sòn travalh, mostraue tau impudor, que quauqui uns arrien... Plan; eth que non travalhaue guaire, pr'amor qu'ère escarrabilhat e auie coneishut era farsa dera vida. Mès bèth còp travalhaue, de quan en quan, e aquerò ère pro entà qu'es tèrres siguessen damb mès justícia d'eth que d'aquera senhora gròssa de Valencia. Que venguesse era a travalhar-les; que se metesse en arair damb totes es sues arròbes de carn; e es dues gojates des lacets, junhudes e tirassant d'eth, e alavetz serie era sua legitima patrona.

Es trufaries grossières deth fanfarron hègen rugir d'arrir ara concorréncia. A tota aquera gent, qu'encara sauvaue eth mau gust deth pagament de Sant Joan, li hège fòrça gràcia veir tractadi as sòns patrons tan crudèument. A! Aquerò der arair ère ua badinada; e cada un s'imaginaue veir ath sòn patron, ath vrentut e meticulós rendista o ara senhora vielha e capinauta, aganchadi ara relha, tirant e tirant enta daurir eth soc, mentre eri, es de baish, es panaires, brandien eth soriac.

E toti se guinhauen un uelh, arrien, se hègen paumets entà exprimir era sua alegria. Ò! Que s'estaue fòrça ben en casa de *Copa* entenen ad aguest òme. Quines causes se l'acodien!...

Mès eth marit de Pepeta se mostrèc ombriu, e molti avertiren en eth guardades de trauèrs, aquera guardada d'omicida que coneishien d'abans ena tauèrna, coma senhau segur d'immediata agression. Era sua votz se tornèc escura, coma se tot er alcoòl que holaue eth sòn estomac auesse pujat en ondada arderosa ena sua gòrja.

Que podien arrir es sòns amics enquia crebar, mès taus arridolets serien es darrèrs. Era òrta ja non ère era madeisha qu'auie estat aqueri dètz ans. Es patrons, conilhs paurucs, s'auien tornat ara lops intractables. Ja treiguen es dents coma en d'auti tempsi. Enquia e tot era sua patrona s'atrevie damb eth (damb eth, qu'ère eth terror de toti es proprietaris dera òrta!), e ena sua visita de Sant Joan se n'auie burlat dera sua dita des cadies e enquia deth cotèth, en tot anonciar-li que se premanisse a deishar es tèrres o a pagar er arrendament, sense desbrembar es arreculaments.

E per qué se creishie de tau sòrta? Pr'amor que ja non les auien pòur... E per qué non les auien pòur? Crist! Perque ja non èren abandonades ne incultivades es tèrres de *Capèth*, aqueth espaventau de desolacion, qu'espaurie as patrons e les hège èster docils e transigents. Que s'auie trincat er encantament. Dès qu'un lairon “mòrt de hame” auie artehut impausar-se a toti eri, es proprietaris se n'arrien, e entà resvenjar-se de dètz ans de forçada mansuetud, se tornauen mès dolents qu'eth famós D. Salvador.

- *Vertat... Vertat*, didien en tot eth rondèu, apuant es rasons de *Peberòt* damb furiosi movements de cap.

Toti arreconeishien qu'es sòns patrons auien cambiat en rebrembar es detalhs dera sua darrèra entrevista damb eri: es menaces de licenciament, era negatiua a acceptar eth pagament incomplet, era expression ironica que les auien parlat des tèrres der oncle *Capèth*, un aute còp cultivades a maugrat der òdi de tota era òrta. E ara, còp sec, dempús dera doça hloishèra de dètz ans de trionf, damb es retnes ena esquia e eth patron enes pès, arribaue era crudèu escometuda, era tornada a d'auti tempsi, eth trapar amargant eth pan e eth vin mès aspre pensant en maudit semestre, e tot per tòrt d'un forastèr, d'un polhós que ne tansevolh auie neishut ena òrta, en tot despenjar-se entre eri pr'amor d'embolhar eth sòn negòci e hèr-les mes dificila era vida. E encara viuie aguest escarrabilhat? Qu'ei que ja non quedauen òmes ena òrta?...

Adishatz amistats nauères, respèctes neishudi ath costat deth taüt d'un praube mainatge! Tota era consideracion creada pera desgràcia s'esbauçaue coma ua tor de cartes, en tot esbugassar-se coma ua tenua broma, tornar a aparéisher de ressabuda er ancian òdi, era solidaritat de tota era òrta, qu'en combàter ar intrús defenie era sua pròpria existència.

E en quin moment resurgie aguesta animositat! Ludien es uelhs, tachadi en eth damb eth huec der òdi; es caps, treboladi per alcoòl, semblauen sénter era agitacion dera temptacion omicida, instintiuament anauen toti de cap a Batiste, e aguest comencèc a senter-se possat per toti es costats, coma s'eth rondèu se sarrèsse entà avalar-lo-se.

Qu'ère empenaït d'auer-se estat damb es jogadors. Que non auie pòur, mès mauditie era ora que se l'acodic entrar ena tauèrna, lòc estranh que semblaue panar-li era sua energia. Aciu auie percut aquera fortesa que l'animaue quan sentie jos es sues plantes es tèrres cultivades damb tants sacrificis e qu'ena sua defensa ere prèst a pèrder era sua vida.

Peberòt, rodant pera penent dera sua colèra, sentec quèir de pic sus eth sòn cervèth tot er aiguardent begut en dus dies. Qu'auie percut era sua serenitat d'embriac indestructible, e en lheuar-se, trantalhant, li calec hèr un esfòrc entà tier-se sus es sòns pès. Es sòns uelhs èren alugadi, coma s'anèssen a manar sang; era sua votz ère trabalhosa, coma se tirèssen d'era, non deishant-la gesser ne er alcoòl ne era colèra.

- *Vè-te'n!*, li didec imperiosament a Batiste, en tot auançar ua man menaçaira enquia heregar eth sòn ròstre. *Vè-t'en o t'aucisqui!*

Anar-se'n!... Aquerò ère çò que volie Batiste, cada còp mès esblancossit, mès empenaït de veder-se aquiu. Mès pro qu'endonviaue eth significat d'aqueth imperiós "Vè-te'n" deth fanfarron, emparat pes mòstres d'assentiment de toti.

Que non l'exigien que se n'anèsse dera tauèrna, desliurant-les dera sua preséncia odiosa; li manauen jos amenaça de mòrt qu'abandonèsse es sues tèrres, qu'èren coma era carn deth sòn còs; que perdesse entà tostemp era barraca a on auie mòrt eth sòn petitet, e qu'en era cada cornèr sauvaue un rebrembe des lutes e alegrías dera familia ena sua batalha contra era misèria. E de seguit se vedec un aute còp damb toti es sòns mòbles sus eth car, vagant pes camins, ara cèrca de çò desconeishut, entà crear-se ua auta existéncia, amiant coma orribla acompanhada ara lèja hame, que vierie estalonant-lo... Non! Eth refusaue es questions, mès que non li treiguessen eth pan des sòns.

Que ja non sentie inquietud. Era imatge dera sua familia ahaimada e sense larèr li balhèc ua agressivitat colerica. Enquia e tot sentec desir d'escométer ad aquera gent per çò d'auer-li exigít tau monstruositat.

- *Te'n vas? Te'n vas?*, preguntaue *Peberòt*, cada còp mès nere e menaçaire.

Non, que non se n'anaue. Ac didec damb eth cap, damb un arridolet de mesprètz, damb ua guardada de fermetat e de desfiament que tachèc en tot eth rondèu.

- *Tafurèl!*, rugic eth fanfarron, ath còp que queiguie ua des sues mans sus era cara de Batiste, fotent-li ua solemna bohetada.

Coma ahiscat per tau agression, tot eth rondèu se lancèc contra er odiat intrús; mès dessús dera linha de caps comencèc a botjar-se un braç fòrt agarrant un cagiron damb sèti d'espart, dilhèu eth madeish que se seiguec pòc abans *Peberòt*.

Entath forçut Batiste qu'ère ua arma terribla aguest sèti de fòrtes trauèsses e gròsses pautes de carrobièr, damb arestes pulides per usatge.

Rodèren gèrles e tauletes; era gent hec repè instintiuament, espaurida peth gèst agressiu d'aguest òme tostemp pacific, que semblaue ara agegantat pera ràbia; e abans que podessen arrecular toti un nau pas, "plaf!", sonèc un bronit de topin que crèbe e queiguec *Peberòt* damb eth cap trincat d'un còp de cagiron.

Ena placeta se costèc un revolum indescriptible.

Copa, que dera sua tuta semblaue non fixar-se en arren e ère eth prumèr de flairar es pelejes, tanlèu vedec eth cagiron per aire, tirèc der as de bastos amagat jos eth taulèr, e a còps de maçuga netegèc en un virament de uelhs era tauèrna de parroquians, barrant de seguit era pòrta, sivans era sua sana costum.

Quedèc revoutada era gent ena placeta, rodèren es taules, se quilhèren vergues e paishons, en tot meter-se cada un en garda contra eth vesin, per çò que podesse passar; e, mentretant, eth que costèc tot eth revolum, Batiste, s'estaue quiet, damb es braci queigudi, agarrant encara eth cagiron tacat de sang, espaurit de çò que venguie de hèr.

Peberòt, de bocadents en solèr, se queishaue damb planhs que se retirauen a roncaments, gessent a gorgolhs era sang deth sòn trincat cap.

Damb era fraternitat der embriac, acodic *Terreròla* màger en ajuda deth sòn rivau, guardant ostilament a Batiste. L'insultaue, cercant ena sua faisha ua arma entà herir-lo.

Es mès pacífics hugien pes caminòus, virant entà darrèr eth cap damb mausan curiosèr; es auti s'estauen immobils, botadi ara defensiua, capable cada un d'estrossejar ath vesin sense saber perqué, mès sense voler èster eth prumèr ena agression. Es paus seguien entà naut, reludien es cotèths enes grops, mès arrés s'apressaue a Batiste, e aguest arreculèc poc a poc d'esquia, en tot hèr veir eth sagnós cagiron.

Atau gessec dera placeta, guardant damb uelhs de desfisament ath grop qu'enrodaue ath queigut *Peberòt*. Qu'èren toti gent valerosa, mès semblauen senhorejadi pera fòrça d'aguest òme.

En veder-se en camin, a cèrta distància dera tauèrna, se metec a córrer, e apròp ja dera sua barraca lancèc en ua sèquia eth pesant cagiron, guardant damb orror es taques neres dera sang ja seca.

X

Batiste perdec tota esperança de víuer tranquil enes sues tèrres.

Era òrta sancera tornaue a lheuar-se contra eth. Un aute còp li calec isolar-se ena barraca damb era sua familia, víuer en perpetuau uet, coma un empestat, coma ua fèra engabiada que toti li mostrauen es sòns punhs de luenh.

Era sua hemna li condèc com siguec amiat, a londeman, ena sua barraca eth herit fanfarron. Eth madeish, dès era sua barraca, auie entenut es crits e es menaces de tota era gent qu'acompanhaue sollicita ath macat *Peberòt*... Ua vertadèra manifestacion. Es hemnes en saber-se'n de tot çò que s'auie passat, damb era estonanta rapiditat qu'ena òrta se transmeten es notícies, gessien en camin entà veir d'apròp ath valent marit de Pepeta e planher-lo coma a un eròi sacrificat per interès de toti.

Es madeishes qu'abans lançauen pèstes d'eth, escandalizades pera sua escomesa d'embriac, lo planhien, ara, e se'n volien saber dera sua herida, e cridauen resvenja contra aqueth “mòrt de hame”, aqueth lairon, que non content d'apoderar-se d'aquerò que non ère sòn, encara sajaue d'impausar-se mejançant eth terror escomentent as òmes de ben.

Peberòt se mostrèc magnific. Que li hège fòrça mau eth còp, caminaue emparat enes sòns amics, damb eth cap estropat, hèt un *ecce homo*, segontes afirmauen es indignades comaires. Mès s'esforçaue en arrir, e a cada excitacion de resvenja responie damb un gèst capinaut, en tot afirmar qu'aquerò ère causa sua de castigar ath sòn enemic.

Batiste n'ère segur de qué aquera gent se resvenjarie. Coneishie es procediments abituaus dera òrta. Entad aquera tèrra, que non s'auie hèt era justícia dera ciutat; era preson ère pòca causa quan se tractaue de satisfèr un ressentiment. Entà qué li calie a un òme era Guardia Civil ne es jutges, s'auie bon còp de uelh e ua escopeta ena sua barraca? Es causes des òmes les an de resòlver es madeishi òmes.

E coma que tota era òrta pensaue atau, en bades, a londeman dera luta, passseren e tornèren a passar pes caminòus dus envernissadi tricòrnis, anant dera casa de *Copa* ara barraca de *Peberòt* entà hèr pregunes insidioses ara gent qu'ère enes camps. Arrés auie vist arren, arrés sabie arren. *Peberòt* condaue damb arridalhades com s'auie trincat, eth madeish, eth cap tornant dera tauèrna, per çò dera sua escomesa, que lo hec caminar damb pas trantalhant, tumant contra es arbes deth camin; e es dus guardies civils les calec tornar en sòn quartèr d'Alboraià, sense poder-ne trèir tarlat des vagui rumors de luta e sang qu'auien arribat entada eri.

Aguesta magnanimitat dera victima e des sòns amics espaurie a Batiste, en tot hèr-lo víuer en perpetuau defensa.

Era familia, coma pauruc cargolh, se repleguèc laguens dera casa, hugent deth contacte dera òrta.

Es petits ja non assistiren ena escòla, Roseta deishèc d'anar ena fabrica e Batistet non daue un pas mès enlà des sòns camps. Eth pair ère eth solet que gessie, en tot mostrar-se tan confiat e tranquil pera sua seguretat, coma suenhós e prudent ère entàs sòns.

Mès que non hège cap viatge a Valencia sense hèr-se a vier era escopeta, que li deishaua sauvada a un amic des entorn. Qu'ère en contacte contunh damb era sua arma, era pèça mès modèrna dera sua casa, tostemp neta, ludenta e amorassada damb aguesta afeccion moresca qu'eth laurador valencian sent pera sua escopeta.

Teresa ère tan trista coma quan moric eth petit. Cada còp que vedie ath sòn marit netejant es dus canons dera arma, cambiant es cartouches e activant era palanca entà convencer-se de qué se daurie doçament, passaue pera sua memòria era imatge dera preson e era terribla istòria der oncle *Capèth*. Vedie sang, mauditie era ora que se les acodic establir-se sus aguestes tèrres maudites. E Dempús arribauen es ores d'inquietud pera absència deth sòn marit, ues tardes interminables, d'angonia, demorant ar òme que james acabaue d'arribar, gessent ena pòrta dera barraca entà veir eth camin, en tot estrementir-se cada còp que sonaue ena luenhor bèth trait d'un caçador d'arongletes, en tot pensar qu'ère eth començament d'ua tragèdia, eth trait qu'esbauçaue eth cap deth cap de familia o que se li daurien es pòrtes dera preson. E quan, fin finau, arribaue Batiste, cridauen es petits d'alegria, arrie Teresa netejant-se es uelhs, gessie era hilha a abraçar ath *pair*, e enquia e tot eth gosset sautaue ath sòn costat, en tot flairar-lo damb inquietud, coma se sentisse ena sua persona eth perilh que venguie d'afrontar.

E Batiste, seren, fèrm, sense arrogància, arrie dera inquietud dera familia, mostrant-se cada còp mes atrevit sivans anaue passant eth temps dera famosa peleja.

Se consideraua segur. Mentre amiesse penjat deth braç eth magnific "audèth de dues votzes", coma eth cridaue ara sua escopeta, podie anar tranquillament per tota era òrta. Damb tan bona companhia, es sòns enemies simulauen non coneisher-lo. Enquia bèth còp auie vist de luenh a *Peberòt*, que passejaue pera òrta coma bandèra de resvenja eth sòn cap estropat, e eth valent, a maugrat qu'ère ja remetut deth còp, hugie, cranhenet er encontre dilhèu encara mès que Batiste.

Toti lo guardauen de reuelh, mès jamès entenec dès es camps pròches ath camin ua paraula d'insult. Li virauen era esquia damb mesprètz, s'inclinauen sus era tèrra e trabalhauen febrilament enquia que lo perdien de vista.

Eth solet que li parlaue ère er oncle *Tomba*, eth pastor hòl, que l'arreconeishie damb es sòns uelhs sense lum, coma se flairèsse ath torn de Batiste er ambient dera catastròfa. E tostemp madeish... Non volie abandonar aqueres tèrrès maudites?

- *Que hès mau, hilh mèn; t'amiaràn era desgràcia.*

Batiste acuelhie damb un arridolet era cançoneta deth vielh.

Familiarizat damb eth perilh, jamès l'auie cranhat mens qu'ara. Enquia e tot sentie un cèrt gòi secret provocant-lo, anant de dret entada eth. Era sua hèta dera tauèrna auie

modificat eth sòn caractèr, abans pacific e tranquil, desvelhant en sòn interior ua agressivitat brutau. Que volie demostrar a tota aquera gent que non auie pòur, e dera madeisha manèra que l'auie trincat eth cap a *Peberòt*, ère capable de calar-se a traits damb tota era òrta. Donques que lo possauen ad aquerò, serie valent e vantariò pendent bèth temps, entà que lo respectèssen, deishant-lo Dempús viuer tranquillament.

Calat en tan perilhosa obstinacion, enquia abandonèc es sòns camps, passant es dies enes caminòus dera òrta damb era desencusa de caçar, mès en realitat entà exhibir era sua escopeta e era sua cara de pòqui amics.

Ua tarde, tirant as arongletes en barranc de Carraishet, lo cuelhec eth crepuscul.

Es audèths teishien damb eth sòn inquiet vòl ua caprichosa contradança, reflectida pes tranquilles badines damb ornaments de jons. Aguest barranc, que talhaue era òrta coma ua henuda prigonda, ombriu, d'aigües estancades e poirides, damb arribes hangoses qu'ath sòn costat s'agitaue quauqua piròga miei poirida, ère d'un aspècte desolat e sauvatge. Arrés aurie sospechat que darrèr des nauti ribassi, mès enlà des jons e des canets, i auie era plana damb eth sòn ambient alègre e es sues verdes perspectives. Enquia e tot era lum deth solei semblaue lugubra quan baishaue ath hons d'aguest barranc tamisada per ua aspra vegetacion e reflectint-se pallament enes aigües mòrtes.

Batiste passèc era tarde tirant. Ena sua faisha restauen ja pòqui cartuches, e as sòns pès, coma molon de plumes sagnoses, auie enquia dues dotzenes d'audèths. Eth gran sopar!... Com s'alegrarie era familha!

Comencèc a escurir en prigond barranc; des badines gessie ua flaira pudesenca, era respiracion verinosa dera fèbre palludica. Es gargolhes cantauen a milèrs, coma se saludèsssen as prumères esteles, contentes de non enténer ja es traits qu'interrompien eth sòn cant e les obligauen a lançar-se pauregament de cap, trincant eth regde cristau des estanhos poiridi.

Recuelhec Batiste es manades d'audèths, penjant-les ena sua faisha, e en dus bots se calèc en ribàs, filant-se pes caminòus entara sua barraca.

Eth cèu, impregnat encara dera febla lum deth crepuscul, auie un ton doç de violeta; ludien es esteles, e ena immensa òrta sonauen es mil bronits dera vida campanharda abans d'estenher-se damb era arribada dera net. Passauen pes camins es gojates que tornauen dera ciutat, es òmes que tornauen deth camp, es cansades cabaladures arrossegant eth pesant car, e Batiste responie ath "bona nit" de toti es que passauen ath sòn costat, gent d'Alboraia que non lo coneishien o non auien es motius des sòns vesins entà auer-lo en òdi.

Deishèc darrèr eth pòble, e sivans auançaue Batiste entara sua barraca se mercaue cada còp mès era ostilitat. Era gent se trapaue damb eth enes caminòus sense balhar-li es bones nets.

Qu'entraue en tèrra estrangèra, e coma soldat que se premanís a penes crotze era frontèra enemiga, Batiste cerquèc ena sua faisha es municions de guèrra, dus cartuches damb bala e balins fabricadi per eth madeish, e carguèc era sua escopeta.

Er òmenòt arric dempús de her aquerò. Que receberie ua bona adaiguada de plomb aqueth que volesse talhar-li eth pas.

Caminaue tot doç, tranquillement, gaudint era alendada fresca d'aquera net d'ostiu. Mès agesta cauma non l'empedie pensar en çò de perilhós qu'ère recórrer era òrta ad aguestes ores auent enemics.

Era sua aurelha subtila de campanhard percebec un bronit ena sua esquia. Se virèc rapidament, e ara difusa lum des esteles credec veir ua bonha nera que gessie deth camin damb un saut silenciós e que s'amagaue darrèr d'un ribàs.

Batiste agarrèc era escopeta, e montant-la s'apressèc suenosament en aqueth lòc. Arrés... Sonque a un cèrta distància li semblèc veir qu'es plantes se botjauen ena escurina, coma s'un còs s'arrosseguèsse entre eres.

Que l'anauen seguint: quauquarrés sajaue cuelher-lo traidorament pera esquia. Mès agesta sospecha se tardèc pòc. Dilhèu auie estat un gosset vagabond que hugie en veir era sua aproximacion.

En resumit: que quauquarrés hugie d'eth, siguesse qui siguesse, e arren auie de hèr aquiu.

Seguic entà dauant peth tenebrós camin, caminant silenciosament, coma òme que coneish eth terren damb es uelhs clucadi e per prudència desire non tirar era atencion. Tau coma s'apressaue ena sua barraca sentie màger inquietud. Aguest qu'ère eth sòn districte, mès en eth s'estauen es sòns mès tenaci enemics.

Quauqui menutes abans d'arribar era sua casa, apròp dera bòrda bluenga a on es gojates dançauen es dimenges, eth camin s'estretie formant diuèrses virades. En un costat, un ribàs naut coronat pera dobla hilèra de vielhs amorièrs; en aute, ua ampla sèquia, qu'es sòns bòrds en penent èren caperadi per espessi e nauti canets.

Aguesta vegetacion semblaue ena escurina un bòsc indian, ua vòuta de bambós que se balancejauen peth camin nere. Era massa de canes, estrementida peth vent dera net, lançaue ua quèisha lugubra; semblaue flairar-se era traïcion en aguest lòc, tan fresc e agradiu pendent es ores de solei.

Batiste, entà burlar-se'n dera sua pròpria inquietud, exageraue eth perilh mentaument. Qu'ère un lòc magnific entà deishar-li anar un trait d'escopeta segur! Se *Peberòt* siguesse per aquiu, non deisharie escapar tan beròia ocasió.

E a penes se didec aquerò, gessec d'entre es canes ua dreta e fugaça lengua de huec, ua flècha ròia, qu'en dissolver-se costèc ua detonacion, e quauquarren passèc fulant pera aurelha de Batiste. Tirauen contra eth... Instintiuament s'ajoquèc, volent-se confóner

damb era escurina deth solèr, non presentar diana ar enemic. E en madeish moment ua dusau flama, sonèc ua auta detonacion, en tot confoner-se damb es ressons encara vius dera prumèra, e Batiste sentec ena espatlha quèrra un dolor d'esquinçament, quauquarren atau coma ua unglia d'acèr que li rascaue superficiaument.

A penes botèc era sua atencion en aquerò. Que sentie ua alegria sauvatja. Dus traits... er enemic ère desarmat.

- *Crist! Ara t'agarri!*

Se lancèc entre es canes, baishèc lèu redolant eth penent d'ua des vòres dera séquia, e se vedec calat ena aigua enquiara cintura, es pès ena hanga e es braci entà naut, plan naut, pr'amor d'empedir que se li banhèsse era escopeta, sauvant avarament es dus traits enquiath moment de tirar-les damb seguretat.

Dauant des sòns uelhs se crotzauen es canes, formant sarrada vòuta, lèu ath ras dera aigua. Ath sòn dauant anuae sonant ena escurina un chambotadís sord, coma s'un gosset hugesse sèquia enjós... Qu'ère aquiu er enemic: ada eth!

E comencèc ua carrèra lhòca en prigond maire, caminant a paupes ena ombra, deishant perdudes es espardelhes ena hanga deth maire, damb es pantalons pegadi ena carn, que tirassauen, pesadi, dificultant es movements, recebent en ròstre es bohetades des canes trincades, es engarrapades des huelhes regdes e talhantes.

I auec un moment que Batiste credec veir quauquarren nere que s'agarraue as canes lutant entà remontar eth ribàs. Sajaue d'escapar-se... huec! Es sues mans que sentien era escometuda der omicidi, li calèren era escopeta ena cara; partic eth gisclet... sonèc eth trait, e queiguec era bonha ena sèquia entre era ploja de huelhes e de canes trincades.

Ada eth!... Ada eth!... Un aute còp Batiste en enténer aqueth chambotadís deth gosset hugitiu; mès ara damb mès fòrça, coma s'accelerèsse era hujuda ahiscat pera desesperacion.

Que siguec un vertige aguesta carrèra a trauèrs dera escurina, dera vegetacion e dera aigua. S'esquitlauen es dus en mofle solèr, sense poder-se agarrar as canes pr'amor de non deishar era escopeta, s'arremolinaue era aigua, batuda pera furiosa corsa, e Batiste, que queiguec de jolhs diuèrsi viatges, sonque pensèc en estirar es braci pr'amor de mantier era sua arma dehòra dera superfícia, sauvant eth trait de resèrva.

E atau seguic era cacèra umana, a paupes, en escurina prigonda, enquia qu'en un viratge dera sèquia gesseren en un espaci clar, damb es ribassi nets de canes.

Es uelhs de Batiste, avedadi ara escurina dera vòuta vegetau, vederen clarament a un òme que, emparant-se ena sua escopeta, gessie trantalhant dera sèquia, botjant damb dificultat es sues cames cargades de hanga.

Qu'ère eth... Eth! Eth de tostems!

- *Lairon... lairon: non t'escaparàs!*, rugic Batiste, tirant eth sòn dusau trait deth hons dera sèquia damb era seguretat deth tirador que pòt afustar ben e que se'n sap de qué "hè carn".

Lo vedec quèir de bocadents pesadament sus eth ribàs e gatejar Dempús entà non rodar enquira aigua. Batiste lo volet artéher, mès damb tanta precipitcion, que siguec eth qui queiguec ath hons dera sèquia tan long qu'ère.

Eth sòn cap s'en.honsèc ena hanga, avalant-se eth liguid terrós e roïenc; credec morir, quedar-se josterrat en aqueth lhet de hanga, e fin finau, damb un esfòrç poderós, artenhec lheuar-se, treiguent dehòra dera aigua es sòns uelhs cècs deth tarcum, era sua boca qu'aspiraue desirosa eth vent dera net.

A penes recuperèc era vista, cerquèc ath sòn enemic. Qu'auie despareishut.

Rajant hanga e aigua, gessec dera sèquia, pugèc eth penent peth madeish lòc qu'eth sòn adversari; mès quan arribèc naut non lo vedec.

Ena tèrra seca se mercauen quauques taques neres, e les toquèc damb es mans. Flairauen a sang. Pro sabie eth que non auie mancat era balestada. Mès en bades cerquèc ath contrari, damb eth desir de contemplar eth sòn cadavre.

Aqueth *Peberòt* qu'auie era pèth dura, e deishant anar sang e hanga anuae dilhèu arrossegant-se entara sua barraca. D'eth deuie èster un vague mormolh enes camps pròches e que se retiraue ath d'ua sèrp que s'arrossègue pes socs; per eth lairauen toti es gossets dera òrta damb desesperadi udòls. Que l'auie entenut arrossegat-se dera madeisha manèra un quart d'ora abans, quan sajaue, plan que òc, aucir-lo pera esquia, e en veder-se descubèrt hugec a quate pautes peth camin entà demorar-se mès enlà, en luxuriant canèt, e demorar-lo sense perilh entada eth.

Batiste sentec pòur de ressabuda. Qu'ère solet ath miei dera plana, complètement desarmat; era sua escopeta mancada de cartuches, non ère ja senon ua febla maça. *Peberòt* non podie tornar entada eth, mès qu'auie amics. E cuelhut per sobtat terror, se metec a córrer, cercant a trauèrs des camps eth camin qu'amiaue entara sua barraca.

Era plana s'estrementie d'alarma. Es quate traits ath miei dera net auien botat en commocion a tot eth entorn. Lairauen es gossets, cada còp mès furiosi; s'entredaurien es pòrtes des bòrdes e des barraques, lançant neres siluetes que cèrtament non gessien damb es mans uedes.

Damb fiulets e crits s'entenien es vesins a granes distancies. Traits de net podie èster un senhaue d'incendi, de lairons, qui sap de qué!... segurament d'arren de bon; e es òmes gessien des sues cases prèsti a tot, damb era abnegacion e era solidaritat des que viuen en plen camp.

Espaurit per aguest movement, correc Batiste entara sua barraca, ajocant-se fòrça còps entà passar inavertit, protegit pes ribassi e pes grani molons de palha.

Que ja vedie era sua casa, damb era pòrta dubèrta e illuminada e en centre deth ròi quadre es bonhes neres dera sua familha.

Eth gosset lo flairèc e siguec eth prumèr en saludar-lo. Teresa e Roseta hèren un crit d'alegria.

- *Batiste, ès tu?*
- *Pair! Pair!...*

E toti se lancèren sus eth, ena entrada dera barraca, jos era vielha arradimèra, qu'a trauèrs des sòns pampòls ludien es esteles coma vèrmes de lum.

Era mair, damb era sua fina aurelha de hemna inquieta e enquimerada pera tardança deth sòn marit, auie entenut luenh, fòrça luenh, es quate traits, e eth còr li hec un saut, coma didie era. Tota era familia s'auie lançat ena pòrta, avalant ansiosa er escur orizon, convençuda de qué es detonacions qu'alarmauen era plana auien bèra relacion damb era abséncia deth sòn pair.

Lhòcos d'alegria en veder-lo e enténer es dues paraules, non se fixauen ena cara tacada de hanga, enes sòns pès descauci, era ròba lorda e regolejant hanga.

Lo possèren entà laguens. Roseta se penjaue deth sòn còth, alendant coraument, damb es uelhs encara umidi:

- *Pair! Pair!...*

Mès eth *pair* non podec tier ua potèla de patiment, un “ai!” estofat e dolorós. Un braç de Roseta s'auie apuat ena sua espalda quèrra, en madeish lòc qu'auie patit er esquinçament dera unghia d'acèr, e qu'en eth sentie ara un pes cada còp mès aclapant.

En entrar ena barraca e dar-li de plen era lum deth candelh, es hemnes e es mainatges deishèren anar un crit d'estonament. Vederen era camisa sagnosa... e ath delà era sua mina de maufactor coma se s'acabèsse d'escapar d'ua preson gessent pera letrina.

Roseta e era sua mair s'estarnèren en somics. “Reina plan Santa!... Senhora e Sobeirana! L'auien aucit?...”

Mès Batiste que sentie ena espalda un dolor cada còp mes fòrt, les treiguec des dues lamentacions ordenant damb gèst regde qu'examinèssen lèu çò qu'auie.

Roseta, mès coratjosa, estarnèc era gròssa e aspra camisa enquia deishar era espalda ath descubèrt... Be n'auie de sang! Era gojata s'esblancossic, hènt esfòrci entà non cuéller ua malagana. Batistet e es petits comencèren a plorar e Teresa seguic damb es sòns sorriscles coma s'eth sòn marit siguesse ena agonia.

Mès eth herit non ère per patir lamentacions e protestèc damb rudesa. Mens plors: aquerò que non ère arren; era pròva ère que podie botjar eth braç, encara que cada còp li pesau mès era espalda. Qu'ère ua gratada, ua heregada dera bala e arren mès. Se sentie massa fòrt entà qu'aquera herida siguesse grèu. A veir!... aigua, liròts, vetes, era botelha

d'arnica que Teresa sauvaue coma miraculós remèdi en sòn *estudi*... Rapid!, qu'era causa non ère entà estar-se damb era boca dubèrta.

Escorcolhèc Teresa tot eth sòn quarto, cercant ath hons des arques, esbocinant liròts, desligant bendes, mentre era gojata lauaue e tornaue a lauar es pòts d'aquera henuda sagnosa que trincae coma un còp de sable era carnosa espatla.

Es dues hemnes arturèren coma poderen era emorràgia, bendèren era herida, e Batiste alendèc damb satisfaccion, coma se ja siguesse guarit. Que n'auie passat de pejors ena sua vida.

E se tenguec a sermonejar as petits entà que siguessen prudents. De tot çò qu'auien vist, ne ua soleta paraula ad arrés. Qu'èren ahèrs que calie desbrembar. Madeish li didec ara sua hemna, que parlaue d'avivar ath mètge. Qu'aquerò ère coma cridar ara justícia. Ja s'anarie guarint solet; era sua pèth que hège miracles. Çò mès important ère qu'arrés se calesse en aquerò que se passèc aquiu baish. Qui sap se com estarie en aguestes ores... er aute!

Mentre era sua hemna l'ajudaue a cambiar-se era ròba e premanie eth lhet, Batiste li condèc çò que s'auie passat. Era brava hemna daurie es uelhs damb expression d'espauriment, alendaue pensant eth perilh qu'auie patit eth sòn marit e lançaue guardades inquietes ena barrada pòrta dera barraca, coma s'anèsse a entrar era Guardia Civil.

Batistet, mentretant, damb ua prudència precòça, cuelhec era escopeta e ara lum deth candelh la secaue, netejant es sòns canons, en tot esdegar-se a esfaçar d'era quinsevolh senhau d'usatge recent, per s'un cas.

Era net siguec dolenta entà tota era familia. Batiste delirèc ena jaça der *estudi*. Auie fèbre, s'agitaue furiós, coma s'encara corresse peth maire dera sèquia acaçant ar òme, e es sòns crits espaurien as mainatges e as dues hemnes, que passèren era net sense clucar un uelh, seigudes ath cant deth lhet, aufrint-li en cada moment aigua sucrala, solet remèdi casolan qu'artenheren endonviar.

A londeman era barraca avec miei barrada era sua pòrta pendent tot eth maitin. Eth herit semblaue èster melhor; es gojats, damb es uelhs rogidi per insòmni, s'estauen immobils en corrau, seigudi sus es hièms, seguint damb atencion estupida toti es movements des animaus embarradi aquiu.

Teresa aubiraue era plana pera pòrta miei dubèrta, tornant de seguit ath cant de Batiste... Quanta gent! Toti es der entorn passauen peth camin en direcccion ara barraca de *Peberòt*. Se vedie ath sòn entorn un hormiguèr d'òmes... e toti damb era cara escura, parlant a crits, entre energics còps de man, lançant dilhèu de luenh guardades d'òdi ara barraca de *Capèth*.

Eth sòn marit acuelhie damb gronhaments aguestes notícies. Quauquarren li rosigaue eth pièch costant-li un mau prigond. Aguest movement dera òrta entara barraca deth

sòn enemic ère ua prova de qué *Peberòt* se trapaue grèu. Dilhèu ère a punt de morir. N'ère segur qu'es dues bales dera sua escopeta les amiaue encara en còs.

E ara, qué se passarie?... Moririe eth ena preson coma eth praube oncle *Capèth*?... Non; seguirien es costums dera òrta, eth respècte ara justícia per man pròpria. Er agonizant cararie, deishant as sòns amics, es *Terreròla* o d'auti, er encargue de resvenjar-lo. E Batiste non sabie se crànher mès ara justícia dera ciutat o ara dera òrta.

Començaua a escurir, quan eth herit, mespredant es protèstes e prècs des dues hemnes, sautèc deth lhet.

S'estofaue; eth sòn còs d'atleta, acostumat ara fatiga, non podie estar-se tantes ores immobil. Era pesantor dera espatla l'ahiscaue a cambir de posicion, coma s'aquerò lo podesse desliurar deth dolor.

Damb pas trantalhant, enregdit peth repaus, gessec dera barraca, en tot sèir-se jos era arradimèra, en un banc de tòchos.

Era tarde ère desagradua; bohaue un vent massa fresc entara sason. Bromasses neres curbien eth solei, e per dejós des bromes passaue era lum, en tot barrar-se er orizon damb ua cortina d'aur palla.

Guardèc Batiste vagament entara part dera ciutat, virant era esquia ara barraca de *Peberòt*, qu'ara se vedie clarament, en quedar liures es camps des cortines de sègas que l'amagauen abans dera sèga.

Sentie eth herit, ath còp, er in deth curiosèr e era pòur de veir massa causes; mès a tot darrèr virèc doçament es uelhs entara casa deth sòn adversari.

Òc; que s'amolonaue fòrça gent dauant dera pòrta: òmes, hemnes, mainatges; tota era plana, que corrie ansiosa a visitar ath sòn vençut liberador.

Com lo deuien odiar aguesta gent!... Èren luenh, e ça que la, endonviaue eth sòn nòm sonant en totes es boques. En bronzinadís des sues aurelhes, en bategament des sòns possi ardents pera fèbre, credec percéber eth mormolh menaçaire d'aqueth vespèr.

E totun aquerò, pro ben sabie Diu qu'eth non auie hèt que defener-se; que solet desiraue mantier as sòns, sens causar mau ad arrés. Quin tòrt n'auie de trapar-se en luta damb ua gent que, coma didie D. Joaquim eth mestre, èren plan bravi, encara que molt bèsties?...

Escurie; eth crepuscul cernie sus era plana ua lum grisa e trista. Eth vent, cada còp mès fòrt, se hec a vier enquiarà barraca un luenhan resson de planhs e votzes furioses.

Batiste vedec amolonar-se ara gent ena pòrta dera barraca luenhana, e Dempús fòrça braci quilhadi damb expression de dolor, mans crispades que s'arrincauen eth mocador deth cap entà llançar-lo damb ràbia en solèr.

Sentec eth herit que tota era sua sang rajaue en sòn còr, qu'aguest s'arturaue coma paralisat pendent quauqui instants, entà Dempús bategar damb mès fòrça, lançant en sòn ròstre ua ondada ròia e ardenta.

Endonviaue çò que se passaue aquiu luenh, l'ac didie eth sòn còr: *Peberòt* venguie de morir.

Tremolèc Batiste de hered e de pòur; que siguec ua sensacion de feblesa, coma se de ressabuda l'abandonèssen es fòrces e se calec ena barraca, non alendant normaument enquia que vedec era pòrta damb eth barrolh botat e alugat eth candelh.

Era cauhada siguec lugubra. Eth dromilhon aclapaue ara familia, renduda de cansament pera velha dera net anteriora. Lèu non sopèren, e abans des nau ja èren toti en lhet.

Batiste se sentie melhor dera sua herida. Eth pes ena espatla auie amendrit; ja non auie fèbre; mès ara lo tormentaue un dolor estranh en còr.

Ena escurina der *estudi* e encara desvelhat, vedec surgentar ua figura palla, indeterminada, que de man en man anèc cuelhent figura e colors, enquia arribar a èster *Peberòt* tau coma l'auie vist enes darrers dies, damb eth cap estropat e eth sòn gèst menaçaire de temardut resvenjaire.

Lo shordaue aguesta vision, e cluquèc es uelhs entà dormir. Escurina absoluta; eth dromilhon s'anaue apoderant d'eth... Mès es clucadi uelhs comencèren a poblar era sua densa escurina de punts usclants, que s'agranien formant taques de diuèrsi colors; e es taques, Dempús de flotar caprichosament, se cercauen, se barrejauen, e un aute còp vedie a *Peberòt* apressant-se ada eth tot doç, damb era cautèla herotja d'ua mala bèstia que fascine ara sua victima.

Batiste hec esfòrci entà desliurar-se d'aguesta malajadilha.

Que non dormie, non: escotaue era roncadissa dera sua hemna, ajaçada ath sòn costat, e era des sòns hilhs, aclapadi de cansament; mès les entenie cada còp mès prigonds, coma s'ua fòrça misteriosa se hesse a vier luenh, plan luenh, era barraca, e eth, totun, s'estèssè aquiu, inèrt, sense poder botjar-se per mès esfòrci que hesse, vedent era cara de *Peberòt* ath costat dera sua, en sénter en sòn ròstre eth caud alend deth sòn enemic.

Mès, non ère mòrt?... Eth sòn embotat pensament se hège aguesta pregunta, e Dempús de grani esfòrci se responie ada eth madeish que *Peberòt* auie mòrt. Ja non auie, coma abans, eth cap trincat; ara mostraue eth còs esquinçat per dues herides, que Batiste non podie veir en quin lòc èren; mès qu'èren dues herides, que daurien es sòns bòrds macadi coma inagotables hònts de sang. Es dus traits d'escopeta: qu'ère indiscretible. Eth non ère des tiradors que manquen era balestada.

E eth hantauma, enrodant-li eth ròstre damb era sua respiracion ardenta, deishauve quèir sus Batiste ua guardada que semblaue traucar-li es uelhs e baishaue e baishaue enquia engarrapar-li es entralhes.

- *Perdona-me, Peberòt!*, gemegaue eth herit damb votz mainadenca, espaurit pera malajadilha.

Òc; que l'auie de perdonar. L'auie aucit, ère vertat; mès eth auie estat eth prumèr a cercar-lo. Tè; es òmes que son òmes s'an de mostrar rasonables! Eth n'auie eth tòrt de tot çò que s'auie passat.

Mès es mòrts non comprenen rasons, e er espèctre, actuant coma un bandit, arrie herotjament, e en un bot se fotie en lhet, seient-se sus eth, sarrant-li era herida dera espatla damb tot eth sòn pes.

Gemeguèc Batiste de dolor, sense poder botjar-se entà refusar aguesta mòla. Sajaue d'atrendir-lo en tot cridar-lo Tònho, damb familiar afeccion, en sòrta de cridar-lo damb eth sòn fausnòm.

- *Tònho, me hès mau.*

Qu'ère aquerò çò que desiraue eth hantauma, hèr-li mau. E en semblar-li encara qu'ère pòc mau, sonque damb era sua guardada li treiguec es liròts e bendatges dera herida, que voleren e s'espargèren. Dempús calec es sues unges crudèus ena carn esquinçada e tirassèc des bòrds, en tot hèr-lo rugir.

- “*Ai! Ai!... Peberòt*”, perdona-me.

Tau ère eth sòn dolor, qu'es estrementides, pujant e pujant dera sua espatla enquiat cap, quilhauen es sòns heregadi peus, en tot hér-les créisher e retortilhar damb era contraccion dera angustia; enquia convertir-se en ua òrra madèisha de sèrps.

Alavetz se passèc ua causa orribla. Eth hantauma, agarrant-lo dera sua estranya cabeladura, parlaue ara fin.

- *Vene... vene*, didie tirassant d'eth.

L'arrossegaue damb suberumana leugeresa, l'amiaue volant o nadant, non ac sabie damb certitud, a trauèrs d'un element leugèr e resquihós, e atau anauen es dus ath mès córrer, en to esguilar-se ena ombra entà ua taca ròia que se mercaue luenh, plan luenh.

Era taca s'agranie, auie ua forma que se retiraue ara pòrta deth sòn *estudi*, e gessie per era un hum espés, pudesenc, ua flaira de palha cremada que l'empedie alendar.

Que deuie èster era boca deth lunfèrn: aquiu lo lançarie *Peberòt*, en immens fogairon, qu'eth sòn resplendor inflamaue era pòrta. Era pòur vencec ara sua paralisi. Hec un sorriscle espaventós, botgèc ara fin es sòns braci, e d'un terrible còp fotèc luenh d'eth a *Peberòt* e era sua estranya cabeladura.

Qu'auie es uelhs ben dubèrts e ja non vedec mès ath hantauma. Auie soniat; qu'ère solide ua malajadilha dera sua fèbre; ara se tornaue a veir en lhet damb era prauba Teresa, que, vestida encara, roncaue fatigosament ath sòn costat.

Mès non; eth deliri seguie encara. Quina lum enludernanta illuminaue eth sòn *estudi*? Encara vedie era boca deth lunfèrn, qu'ère parièra ara òrta deth sòn quarto, deishant anar hum e roienç resplendor. Estarie adormit?... Se hereguèc es uelhs, botgèc es braci, s'incorporèc en lhet... Non. Desvelhat e ben desvelhat.

Era pòrta ère cada còp mès ròia, e eth hum mès dens. Entenec sords croishits coma de canes que s'estarnen usclades pera ahlama, e enquia e tot vedec dançar es bualhs que s'agarrauen coma mosques de huec ena cortina de coton que barraue eth quarto. Sonèc un sorriscle desesperat, inacabable, coma ua esquera tocant a huec.

Recrist!... Era conviccion dera realitat, que l'assautaue de pic, semblèc capvirar-lo.

- *Teresa! Teresa!... Amont!*

E en ua possada la botèc dehòra deth lhet. Dempús venguec en quarto des mainatges, e a còps e crits les treiguec en camisa, coma ua vegada pèga e pauruga que cor dauant deth pau, sense saber entà on va. Que ja usclauet eth tet deth sòn quarto, en tot lançar sus eth sòn lhet ua ramelet de bualhs.

Cegat peth hum e compdant es menutes coma sègles, dauric Batiste era pòrta, e per era gessec alhocardida de terror tota era familia en ròba interiora, corrent entath camin.

AQUIU, UN SHINHAU MÈS TRANQUILS, SE COMPDÈREN.

Toti: qu'èren toti, enquia e tot eth praube gosset, mès ganholaue melancolicament guardant era barraca usclada.

Teresa abracèc ara hilha, que, desbrembant eth perilh, s'estrementie de vergonha en vederse en ròba interiora ath miei dera òrta, e se seiguie en un ribàs, preocupada peth pudor, emparant era barba enes jolhs e estirant eth blanc linçò entà que li caperèsse es pès.

Es dus petits se refugièren espauridi enes braci deth sòn frair màger, e eth pair s'agitaue coma un hòl rugint malediccions.

Recolhons! Què ben ac auien sabut hèr!... Auien calat huec ena barraca pes quates costats, tota era usclauet de còp. Enquia e tot eth corrau, damb eth sòn estable e es sòns tendolets, ère coronat d'ahlames.

Gessien d'eth endilhades desesperades, cacalejades de terror, udòls herotges; mès era barraca, insensibla as planhs des que s'usclauen enes entralhes, seguie lançant corvades lengües de huec pes pòrtes e pes hièstres. Dera sua usclada teulada se quilhaue ua espirau enòrma de hum blanc, que damb eth reflèx der incendi cuelhie transparéncia de rosa.

Qu'auie cambiat eth temps; era net ere tranquilla, non bohaue cap brisa, e eth blu deth cèu solet ère tacat pera colomna de hum, qu'entre es sòns blanqui toisons pistauen curioses es esteles.

Teresa pelejaue damb eth marit, que, remetut dera sus dolorosa suspresa e ahiscat per interès, que hè cométer lhocaries, volie meter-se en aguest lunfèrn. Sonque un moment: eth temps indispesable entà trèir der *estudi* era saqueta de plata, producte dera cuelheta.

A, brava Teresa! Que non li calie contier ath marit, patint es sòns fòrtes possades. Ua barraca uscle lèu; era palha e es canes estimen eth huec. Era teulada queiguec rambalhosament, aquera nauta teulada qu'es vesins guardauen coma un insult, e der enòrme brasèr pugèc ua colomna espaventosa de bualhs, qu'era sua incèrta e trantalhanta lum gesticulaue era òrta damb fantastiques potèles.

Es parets deth corrau tremolauen sordament, coma s'ath sòn laguens s'agitèsse ua legion de dimònies fotent còps. Coma ramelets de huec cautauen es audèths, e sajauen de volar usclant viui.

Queiguec un tròç de mur hèt de hanga e estaques, e pera nera henerecla gessec coma ua centelha un monstre espaventós. Lançaue hum pes nassi, agitant era sua cabeladura de bualhs, bategant desesperadament era sua coa coma ua escampa de huec, qu'espargie flaira de peus uscladi.

Qu'ère eth shivau. Passèc en un bot prodigiós per dessús dera familia, galaupant furiosament a trauèrs des camps. Qu'anaue instintiuament ara cèrca dera sèquia, e queiguec en era damb un sorriscle de hèr rosent que s'amòrté.

Darrèr sòn, arrossegant-se coma un dimòni embriac e lançant espaventosi udòls, gessec un aute espèctre de huec, eth porcèth, que queiguec ath miei deth camp, usclant coma ua halha de greish.

Ja sonque restauen de pès es parets e era trelha, damb es sòn sirments retortilhadi per incendi e es pilars que subgeressien coma barres de tinta damb un hons ròi.

Batistet, damb er in de sauvar bèra causa, corrie capvirat pes caminòus, cridan, pataquejant es pòrtes des barraques pròches, que semblauen parpelejar damb eth reflex der incendi.

- *Socors!... Socors!... Huec! Huec!* Es sues votzes se perdien, lheuant eth resson inutil des roïnes e des cementèris.

Eth sòn pair arric crudeument. Que cridaue en vaganaut. Era òrta ère sorda entada eri. Laguens des blanques barraques i auie uelhs que pistauen curiosi pes henerecles, dilhèu votzes qu'arrien damb un góï infernau, mès ne ua soleta votz que didesse: "Sò aciu!"

Eth pan!... Guaire còste guanhar-lo! E guairi maus li hè ar òme!

En ua barraca ludie ua lum palla, auriolència, trista. Teresa, empeguida peth perilh, volec anar ada era e implorar ajuda, damb era esperança que balhe era ajuda autrú, damb era illusion de quauquarren miraculós que se desire ena desgràcia.

Eth sòn marit l'arturèc damb ua expression de terror. Non: aquiu non. Pertot, mens aquiu.

E coma òme qu'a queigut tant hons, tant hons que ja non pòt sènter racacòr, deishèc de uelh er incendi e se fixèc en aquera lum palla; lum de ciris qu'usclen sense lúder, coma alimentadi per ua atmosfèra qu'en era se percep encara era volada dera mòrt.

Adishatz *Peberòt!* Pro ben servit t'aluenhes deth mon. Era barraca e era fortuna der odiat intrús alugaràn eth tòn cadavre melhor qu'es ciris crompadi pera desolada Pepeta, auriolenques lèrmes de lum.

Batistet tornèc desesperat dera sua inutila corsa. Arrés responie.

Era plana, silenciosa e arroncilhada, les didie adiu entà tostemp.

Qu'èren mès solets qu'ath miei d'un desèrt; eth uet der òdi ère mil còps pejor qu'eth dera Natura.

Hugirien d'aquiu e començarien ua auta vida, sentent era hame que les estalonaue ath sòn darrèr; deisharien ena sua esquia era roïna deth sòn travalh e eth petit còs d'un des sòns, deth praubet *aubatet*, que se poiririe enes entralhes d' aquera tèrra coma victima innocentia d'ua batalha implacable.

E toti, damb resignacion orientau, se seigueren en ribàs, e aquiu demorèren era auba, damb era esquia arraulida de hered, tostadi de cara peth brasèr que tintaue es sòns ròstres damb reflèxi de sang, seguint damb era impassivitat deth fatalisme eth cors deth huec, que s'anaue avalant toti es sòns esfòrci e les convertie en cendres tan mespredables e tenues coma es sues ancianes illusions de patz e de travalh.

Generalitat de Catalunya
Generalitat de Catalonha

Diputació de Lleida

**INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS**

Conselh Generau d'Aran

BAQUEIRA/BERET